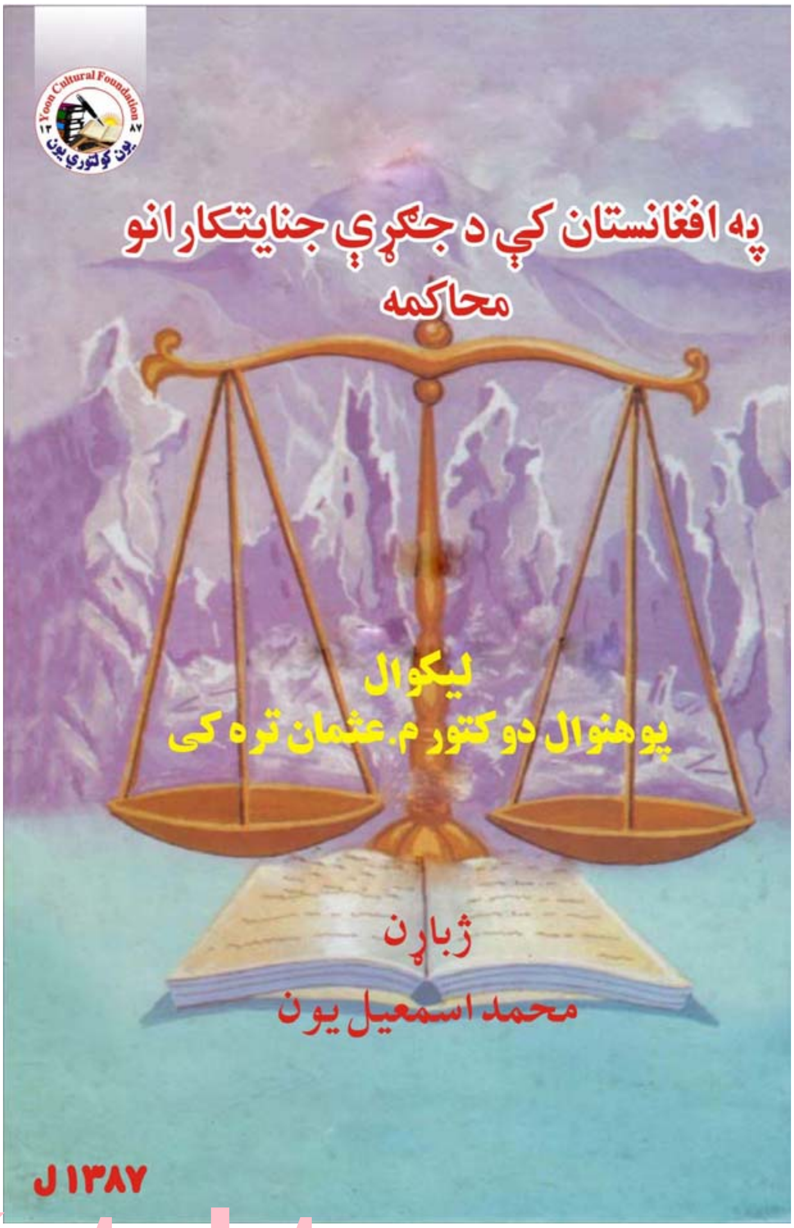

Ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه

لیکوال

پوهنوال دوکتور م. عثمان تره کی

ژباړن

محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه

د کتاب نوم:	په افغانستان کې د جګړې جنایتکارانو محاکمه
لیکوال:	پوهنوال دوکتورم، عثمان تره کی
ژباړن:	پوهنیارمحمد اسمعیل یون
خپرندوی:	یون کلتوري یون
چاپشمېر:	۱۰۰۰ټوکه
لومړی چاپ:	۱۳۷۹ل کال
دویم چاپ:	۱۳۸۷ل کال
دژباړن پرله	
پسې نومره:	(۱۷)
د خپرندوی	
پرله پسې نومره:	(۱۷)
کمپوزر:	ضیاالرحمن ضیا

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډالۍ

د هغو پاکو او سپېڅلو شهیدانو ارواوو ته چې د یرغلګرو او کمونیزم په مقابل کې یې یوه تاریخي (نه) وویله، په دې لاره کې یې سربایلود اود جګړې جنایتکارانو د محاکمې ستر مسوولیت یې موږ ته راوسپاره.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیولیک

سرلیک	مخ
ددې اثرپردویم چاپ څو یادونې	۱
جنایتکاران باید محاکمه شي	۳
د جګړې جنایتکارانو محاکمه یوه ملي اړتیاده	۷
سریزه	۱۵
لومړۍ برخه	
عمومي څرګندونې	۱۹
لومړۍ څپرکی	
د جنګي جنایتونو په باب د نړیوالو حقوقو ټولنیز اصول	۲۰
لومړی- د نړیوالو کانوانسیونونو تاریخي شالید	۲۰
دویم- د یالتا کنفرانس	۲۲
دریېم- پر کورنیو شخړو د نړیوالو قوانیونو تطبیق	۲۴
څلورم- د ملکي وګړو، ټپیانو او اسیرانو ملاتړ	۲۶
پنځم- د جګړې قوانینو د تطبیق څارنه او سرغړونې	۲۹
شپږم- د جګړې مجرمینو او جنایتکارانو سپارنه	۳۱
اووم- د جګړې جنایتکارانو محاکمه.	۳۲
۱- د څېړنې پړاو	۳۵
۲- د محاکمې پړاو	۳۶
۳- د محکمې حکم د پلي کېدو پړاو	۳۷
دویم څپرکی	
د جزا نړیوال دېوان جوړېدل	۳۸
د روم تړون غټې ټکې	۴۱
الف- هغه جنایتونه چې څېړنه یې د دېوان واک ګڼل کېږي	۴۱
۲- ډله ییزه وژنه	۴۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- بشرضد جنایت ۴۱
۳- جګړه ییز جنایت ۴۱
۴- د تېري جنایت ۴۲
ب- د دېوان غونډې راغوښتونکې سرچینه ۴۲
ج- د ترون نیمګړتیاوې ۴۳
د- د دېوان عمومي واکونه ۴۴

دویمه برخه

په افغانستان کې د بشر او جګړې حقوقو څخه سرغړونه ۴۶

لومړی څپرکی

کمونیست حکومت (د شوروي تېري پړاو) ۵۰
لومړی- د نړیوالو سیاسي، مدني حقوقو او شکنجې ضد... ۵۲
دویم- د نورنبرګ محکمې له مخې، د جګړې له حقوقو... ۵۸
۱- جنګي جنایت ۵۹
الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه ۵۹
ب- د ځاني او عامه شتمنیو لوټ او تالان ۶۰
ج- د اسیرانو شکنجه او وژنه ۶۲
۲- سوله ضد جنایت ۶۵
۳- بشرضد جنایت ۷۲
الف- عامه وژنه ۷۳
ب- د ملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه ۷۵
ج- د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېرنو له مخې..... ۷۸

دویم څپرکی

د مقاومت غورځنګ (د شوروي تېري پړاو): ۸۲
۱- مشروع دفاع ۸۲
۲- د اشرارو او مقاومت غورځنګ حقوقي دریځ ۸۴
۳- سرغړونې ۸۹

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو- یو- جنګي جنایت ۹۰
الف- د عامه شتمنیو ویجاړونه او لوټونه ۹۰
ب- د زندانیانو شکنجه او اعدامونه ۹۲
دوه- بشرضد جنایت: ۹۳
الف- عامه وژنه ۹۳
ب- د سیاسي او ... انګېرنو له مخې د خلکو ځارنه او... ۹۴

درېیم څپرکی

د مجاهدینو حکومت او د طالبانو حکومت ۹۶
(تر شوروي تېري وروسته پړاو) ۹۶
لومړی- دمجاهدینو له سرغړونو څخه د کمونیستانو... ۹۶
دویم- سرغړونې، ۱- جګړه ییز جنایتونه: ۱۰۱
الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه ۱۰۱
ب- د ځاني او عامه شتمنیو لوټونه ۱۰۳
ج- له اسیرانو سره ناوړه انساني چلند... ۱۰۶
۲- بشرضد جنایت: ۱۱۳
الف- عامه وژنه ۱۱۳
ب- دملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه ۱۱۴
ج- د سیاسي او... له کبله د خلکو ځارنه او... ۱۱۷

درېیمه برخه

د افغاني جنګي جنایتکارنو محاکمه ۱۲۱

لومړی څپرکی

جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا ۱۲۳
په یوه خپلمنځي افغاني غونډه کې دموضوع طرح کول ۱۲۳
لومړی- جنایتکارانو ته د سزا ورکولو اړتیا ۱۲۳
دویم- دیو خپلمنځي افغاني سیمینار جوړول ۱۲۷
الف- تبلیغ ځانګه ۱۲۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د اسنادو راټولولو څانګه ۱۲۸
ج- راجستر څانګه ۱۳۱

دویم څپرکی

دمحکمې جوړونه او دجنایتکارانو سپارنه: ۱۳۳
لومړی- دمحکمې جوړولو ځرنګوالی ۱۳۳
دویم- د جنایتکارانو سپارنه ۱۳۸
پایله ۱۴۳
اخځونه ۱۴۷
د محمد اسمعیل یون پېژندنه ۱۴۸

دځینو نومونو لنډون (مخففات)

نړیواله سره میاشت (ن،س،م)
ملګرو ملتونو موسسه (م،م،م)
جزا نړیوال دېوان (ج،ن،د)
بښنې نړیوال سازمان (ب،ن،ي)
افغانستان خلکو دیموکراټیک ګوند (ا،خ،د،ګ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې اثر پردويم چاپ څو يادونې

استاد پوهنوال دوکتور محمد عثمان تره کی د افغانستان له مخورو او ځيرکو سياسي شخصيتونو څخه دی، چې پر افغانستان د راغلې غميزې په ټولې دبرش کلنې موده کې يې د قلم له لارې د مبارزې ډګر تود ساتلی دی. استاد روستار تره کی په دې ټول بهير کې يوه زره هم له خپل ملي دريځ څخه په شا شوی نه دی. دی په افغانستان کې د پيل شوې جګړې دناتار او سياسي ناورين له قربانيانو څخه دی، نو ځکه خو ترهر چا زيات، ده د جګړې او جګړې د جنايتکارانو پر ضد مبارزه کړې ده او لاهم

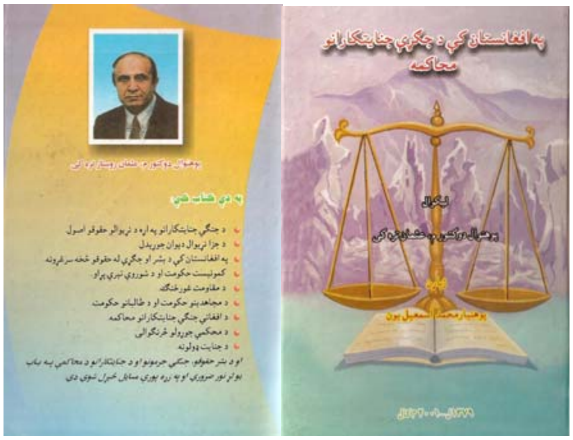

دې مبارزې ته دوام ورکوي. دا اثرده ددې اوږدې مودې دمبارزې او هڅو بېلګه ده، ده دا اکتابما پر ۱۳۷۹ل کال چاپ کړی و، تر چاپ وروسته ددې اثر د ارزښتمندۍ له مخې ډېر ژر د هغه کمی احساس شو. استاد روستار تره کي چې په دې کتاب کې د جنايتکارانو د محاکمې لپاره کومې هيلې څرګندې کړې وې، هغه نه يوازې عملي نه شوې، بلکې سياسي څرخ لا د جنګسالارانو په ګټه تاو شو، د مجازاتو پر ځای مکافات ورکړل شول او اوس هم دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړۍ روانه ده. نو په دې خاطر چې پخواني جنګسالاران په نوي رنګ او نوي لباس کې ځانونه له خلکو غلي نه کړي، ددې اثر بیا چاپ ته اړتیا نوره هم زیاته شوې ده، نو ځکه مې دا اثر له سره کمپوز او بیا چاپ کړ. پوره باور دی، چې ددې کتاب په چاپ سره څوک جنګسالاران نه محاکمې ته راکاږلای شي او نه هم څوک ورڅخه دا جهان ورکړی امتیاز اخیستلای شي، داکتاب به یوازې دومره تاثیر وکړي، چې زموږ د ولس د اوسني او راتلونکي نسل له ذهن څخه د ملي خاینانو او زورواکانو څېرې هېرې نه شي. ددې ورځې د ارمان په هیله، چې افغانستان کې دظالم او مظلوم، حق او باطل،خاین او خدمتګار، ملي اتل او ملي خاین، حساب وکتاب سره سپین او یو بې خوا ته شي.

په درنښت

پوهندوی محمداسمعیل یون

کابل- افغانستان

۱۳۸۷ل کال د سلواغې ۲۴مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنایتکاران باید محاکمه شي

څرنګه چې ټولو ته څرګنده ده، زموږ ګران هېواد افغانستان د پردیو لاسوهنو او زموږ د خپل هېواد د سیاسي ډلو د مشرانو د بې کفایتۍ او د ځینو هېواد پلورونکو د ناوړه چلند له امله وران ویجاړ شو او ټوله مادي او معنوي شتمني یې له لاسه ورکړه. دا خبره هم ټولو ته څرګنده ده، چې افغانان په تش لاس، دایمان او عقیدې په ځواک له یوه ستر نړیوال زبرځواک سره ډغره ووهله او د قربانۍ یو بې مثاله معیار او ریکارډ یې ټینګ کړ. افغانانو نه یوازې د بهرنیو یرغلګرو پرضد جګړه کوله، بلکې د کورنیو جنایتکارانو او هېواد پلورونکو په مقابل کې هم جنګېدل، پر یوه وخت له دغو دوو خواوو سره د جنګېدلو له کبله زموږ ولس ته زیات زیانونه واوښتل، ان دومره زیانونه، چې دنړۍ پر مخ یې ډېرې کمې بېلګې لیدل شوي دي. د دې جګړې او غمیزې په پیل کې زموږ خلکو هیله لرله، خدای(ج) به داسې ورځ راولي، چې د افغانستان د جګړې ټول کورني او بهرني، سیاسي او جنګي جنایتکاران محاکمه شي او د خپلو عملونو سزا ووینې. خو په ډېرې خواشینۍ سره باید ووایو، چې داسې ونه شول. داسې دردوونکې جګړې پیل شوې او بیا دومره اوږدې شوې، چې د پخوانیو جنایتکارانو جنایتونه یې تر سیوري لاندې راوستل. نړیوال سیاست او د ځینو هېوادونو ګټو هم پر داسې لوري بدلون وکړ، چې نور یې نو په افغانستان کې هغه پخوانۍ ګټې نه وې، نو ځکه یې د افغانستان جګړې اکثرو افغان جنایتکارانو ته سیاسي پناه ورکړه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د شوروي له خوا د اشغال په کلونو کې نړیوالې ټولنې افغانستان ته ډېره زیاته پاملرنه کوله، د بشر حقوقو په برخه کې یې استازی پروفیسور ارمکورا ډېر ځله افغانستان ته سفرونه کول، د کابل لاسپوځی نظام یې د نړیوالې ټولنې تر سخت سیاسي او اخلاقي فشار لاندې راوستی و، چې د بشر حقوقو رعایت ته پام وکړي. د ښاغلي ارمکورا په هڅه او هاند په سلګونو افغان پوهان، لیکوال، فرهنګیان او سیاسي اشخاص د مرګ او زندان له شکنجو څخه ژغورل شوي دي. خو وروسته بیا د افغانستان خونړۍ پېښې او هلته د بشر حقوقو مسله ورو ورو له یاده ووتله. ان داسې وخت هم راغی، چې د خدمتګار او جنایتکار توپیرول هم ګران شول.

هغو هېوادونو چې پخوا به یې په افغانستان کې د بشرحقوقو د پاللو دعوه کوله. هغوی د افغانستان سیاسي او جنګي جنایتکارانو ته پناه ورکړه.

د افغانستان خلک او په تېره بیا د جګړې قربانیان د نړیوالې ټولنې له دې چلند څخه سخت خواشیني دي.

استاد پوهنوال محمد عثمان تره کی د افغانستان د خلکو رښتینی خدمتګار، د هېواد ملي مبارز دیوه دراک عالم او پوه په توګه، چې خپله هم سیاسي ظلمونو او جنایتونو کړولی او زیات کلونه زندان یې ګاللی دی، تر هرچا زیات یې (د جګړې جنایتکارانو محاکمې) اړتیا احساس کړې ده.

استاد تره کی په افغانستان کې د جګړې د جنایتکارانو موضوع د راسپړنې او حقوي سرچینو ته د هغو دوریادونې له لارې

(c) ketabton.com: The Digital Library

غـواړي، زمـوږ د ټـولنې لـه عامـه ذهنيت او د نړيـوالې ټـولنې لـه افکارو څخه دا موضوع هېره نه شي.

استاد ددې موضوع د هېرېدو د مخنيوي لپاره دادی لـومړی مثبت ګام پورتـه کړ او ((پـه افغانسـتان کې د جګړې جنايتکـارانو محاکمه)) اثر يې وليکه.

دا اثـر د بشـر حقوقـو او جګـړې حقوقـو لـه ملـي او نړيوالـو معيارونو سره سم ليکل شوی، هربحث يې تر ډېرې ژورې عملي څېړنې او پلټنې وروسته ليکل شوی او وړاندې شوی دی. هيله ده، هـم افغانـان او هـم نړيـوال دې مسـلې (د جګـړې د جنايتکـارانو محاکمـه) تـه پـام راواړوي. نړيوالـه ټولنـه مکلفـه ده زمـوږ د هېـواد جنايتکاران افغان ولس ته وسپاري، چې پـه يوه ملي او يا نړيوالـه محکمه کې محاکمه شي، ګڼو بهرنيو هېوادونو پـه ځانګړې ډول د جرمني هېواد له ولس او حکومت څخه ډېره هيله کېدی شي، چې په دې برخه کې مرسته وکړي، ځکه چې د جرمني هېـواد او ولـس د تاريخ په اوږدو کې زموږ له هېواد او خلکو سره ښـه دوسـتي پـاللې ده او نوره هيله هم ورڅخه شته. اوس د جګړې يو شمېر جنايتکـاران لويـديزو هېوادونـو تـه پنـاه وروړي، چـې د جرمنـي هېـواد هـم پـه همدې ډله کې دی. کېدی شي د جرمني حکومت له افغان ولس سره د بېساري قربانۍ په خاطر، د هغو جنګي مجرمنيـو پـه سپـارنه کې له افغان ولس سره مرسته وکړي، چې يا پـه جرمني کې مېشت دي او يـا د جرمنـي نـورو ګاونـډيو هېوادونـو کـې، پـه دې ډول بـه د افغانـانو يـو ملـي ارمـان (د جنايتکـارانو محاکمـه) پـوره شـي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنايتکاران به خپلې سزاوې ووينې او د نورو جنايتونو مخه به ونيول شي.

دهمداسې ورځې د را رسېدو په هيله
په درناوي
محمدحيدر اقبال پښتونيار

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جنګي جنايتکارانو محاکمه يوه ملي اړتيا ده

کله چې په افغانستان کې د ۱۳۵۷ل کال د ثور پر اوومه نېټه سياسي بې ثباتي پيل شوه، نو ورسره ((عقيده يي بحران او د معنويت سقوط)) هم رامنځته شول، د ټولنې ټولې خواوې په لړزېدو شوې. د ۱۳۵۸ل کال د مرغومي پر شپږمه نېټه د بهرني يرغل په پيل سره، د هېواد کورني کړکېچ نړيواله بڼه ونيوه او نور پراخ اړخونه يې پيدا کړل. لنډه دا چې ټول هېواد پر داسې يور سور تنور او اورنۍ بټۍ بدل شو، چې افغانان په لکه د نينې وريتېدل او نورو يې ننداره کوله.

تر اوسه پورې چې بشر او په ځانګړې ډول د بشري ټولنې هر ځانګړي ملت څومره جګړې او زيانونه زغملي، د څومره والي، پېچلتيا او څرنګوالي له پلوه د افغانانو له درنې غميزې سره د پرتلې وړ نه دي. ددې غميزې او ستر ناورين له امله زموږ ولس خپله زياته مادي او مانيزه شتمني بايلوده، ان دا چې پر هغو ارزښتونو يې هم ډول ډول سيوري خواره شول چې دوی يې د دومره قربانيو په بيه ګټلو ته حاضر شوي وو. دا زيانونه کولای شو په لنډيز سره دلته ياد کړو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

- **اقتصادي:** د ۲۲ کلنې جګړې په ترځ کې په هېواد کې تر (۲۰۰۰) زیاتې لویې او وړې فابریکې، کارځایونه، کارخونې، لاسي صنعتي دستګاوې او نور تولیدي وسایل له منځه وړل شوي دي.
- **ښوونیز:** د ټول هېواد په کچه (۳۵۰۰) بېلابېل ښوونځي تباه شوي او د نږدې لس ملیونه افغانانو د لوستو الېدو مخه نیول شوې ده.
- **پوهنیز:** د لوړو زده کړو خوارلس موسسې، پوهنتونونه، پوهنځي او د ښوونکو د روزنې موسسې یا په نسبي او یا بشپړ ډول زیانمن شوي دي. د ټول هېواد په کچه تر (۵۰) زرو زیات لوړ زده کړي افغانان د هېواد او مسلک پرېښودلو ته اړ شوي دي.
- **وګړنیز:** یو نیم ملیون افغانان شهیدان شوي، یو نیم ملیون معیوب او معلول شوي او شپږ ملیونه مهاجرت ته اړ شوي، یانې تر (۱۵) ملیونه اټکلي نفوس څخه (۹) ملیونه په ښکاره ډول له خپلې ټولنې بېل شوي دي. هغه پاتې هم د هېواد په داخل کې نتل شوي او ځپل شوي دي.
- **ټولنیز:** د همدغو ناتارونو له کبله د ټولنې اډانه ښورول شوې، هڅه شوې، چې د افغاني ټولنې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولنیز نظام د ګډوډۍ له لارې د واک د طبیعي او اصلي سرچینو پر ځای نوې او مصنوعي سرچینې د ټولنې لاربښوونه وکړي او په دې ډول سیاسي-ټولنیز بحران لا پسې سخت کړي، ځکه نو د اقلیت او اکثریت پر بنسټ په هېواد کې د سیاسي واک وېشلو شعارونه زیات شوي دي.

- **خپرنیز:** په خپرنۍ برخه کې د (۱۵) لویو چاپخونو په ګډون د هېواد ټول چاپي امکانات له منځه وړل شوي. تر (۲۰) ملیونو ټوکو زیات کتابونه، لوټ او سېزل شوي دي.
- **تاریخي:** د هېواد ملي موزیم ، د اردو موزیم، دهډې موزیم او نور سیمه ییز موزیمونه لوټ شوي او سیزل شوي دي. د ملي موزیم دیولک تاریخي اثار له جملې څخه په سلو کې اویا قیمتي اثار غلا شوي دي.
- **کلتوري:** دهېواد اصیل افغاني فرهنګ د مسخه کولو لپاره ((سره ، شنه او سپین)) شعارونه راولېږل شول، ټوله افغاني ټولنه پرې مسمومه شوه، او سنی هېواد مېشتی او بهر مېشتی ځوان پښت په ډېره مشکله پر دې پوهېږي، چې: ((زه څوک یم او د کوم توک یم)) د یو هېواد او قوم رغنده فکري توکي؛ هېواد پالنه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ژبپالنه او دينپالنه د اقتصادي ټيکاو د نشتوالي او نورو ستونزو له کبله ډېره ځلا او غوړېدا نه لري.

- **پوځي**: د تېرو دوو سوو کلونو به بهير کې په هېواد کې له خپلو ګڼو تجربو سره يوه مسلکي اردو رامنځته شوې وه، ددې اردو جوړښت او اډانه هم له خپلو ټولو وسايطو سره له منځه ولاړه او نور داسې زيانونه رامنځته شول، چې ديوې واحدې ټولنې د روغې ستې لپاره ناسور ټپ ګڼل کېږي.

خو راځو د پېته چې دا ټول کارونه په خپله وشول او که چا وکړل او يا چا د چا په واسطه تر سره کړل؟ پرته له دې چې ددې يا هغې ډلې او يا ددغه او يا هغه شخص نوم واخيستل شي، هرڅوک چې په دې پورتنيو زيانونو کې په يو نه يو ډول شريک وي، خپلو خلکو، هېواد او انساني وجدان ته ملامت دي او بايد محاکمه شي.

لکه څرنګه چې ښکاره ده، په هره ټولنه کې ددې ډول اشخاصو د سزا او محاکمې لپاره ځانګړي اصول وي، زموږ ټولنه هم غواړي، د ټولې انساني ټولنې ديوه هډ په توګه، له دغو اصولو څخه ګټه پورته کړي او جنايتکاران محاکمه کړي، خو په خوا شينۍ سره بايد ووايو، چې زموږ ولس د يو داسې ستر ايډيالوژيک جنګ قرباني شو، چې زحمت يې موږ وليد او راحت يې نورو...

(c) ketabton.com: The Digital Library

زموږ په هېواد کې ددې ۲۳کلنې غميزې په پيل کې داسې هيله کېده، چې د هېواد دا جنايتکاران به هېڅکله هم له محاکمې نه خلاص نه شي، خو کله چې جګړه پراخېده او بهرني يرغلګر پر شا تمبول کېدل، د سياسي لوبو ليدلوری هم ورسره بدلېده، بيا داسې وخت راغی، چې نويو ارزښتونو د پخوانيو ارزښتونو ځای ونيو او په پای کې په وجدان او ژوند ګټلې هيله د سياست د بازار ښکار شوه.

د روس پلوي او روسپالي ببرک کارمل په واکمنۍ کې ديو زنداني د خولې خبره ده، چې موږ زندانيانو ته يې (۹۳) ډوله سزاګانې راکولې او موږ يې پرې کړولو، موږ ته يې ((د امپراليزم ګوډاګيان)) ويل، خو يو وخت بيا داسې راغی، چې همغو ((امپرياليزم دښمنو)) د امپراليزم غېږې ته پناه يوړه.

زموږ ولس ته دا دخواشينۍ خبره دا ده، چې روس پلوو کمونيستو ډلو لوېديځ ته پناه يوړه او يو شمېر جهادي ډلو بيا د روس غېږې ته ځان ګوزار کړ.

ښاغلی سلطان علي کشتمند چې لس کاله د کارمل د روس پلـــوي کمونيســـټ حکومـــت صـــدراعظم و، د امپراليزم(انګلستان) غېږې ته پنا ه يوړه او ښاغلي رباني او ښاغلي احمد شاه مسعود چې دځينو د ادعا او ګومانونو له مخې يې لس کاله د روسانو پر ضد جګړه کړې وه، د کمونېزم

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور(روسيې) لـه ګرېوانه سر راوکښـه. دا بېلګې ډېرې زياتې دي، له دې دوو بېلګو څخه ښکاري، چې د افغانستان د شل کلنې غميزې اکثرو سياسي ډلو اودهغوی مشرانو هېڅ ډول سياسي اخلاق او سپېڅلې بشري وجدان نـه درلـود او کـه درلودلای يې نو داسې نه کېدل.

دهېواد ملي مبارز استاد پوهنوال محمدعثمان روستار تره کی د هغو مليونو افغانانو يوه بېلګه ده او يو استازی دی، چې د سياسي جنايت قرباني شوی او زيات کلونه يې د سره ښکېلاک سور زندان ګاللي دی. هغه د يو ژور او ځېرمن ليکوال او سياستپوه په توګه داسې وخت او حالاتو کې خپل ګټور اثر (په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه) وليکـه، چې نـږدې ده د افغانستان جګـړې او بـدمرغيو د جنايتکارانو موضوع دنړۍ لـه ذهنه او زموږ د اوسني پښت له ياده ووځي. استاد تره کي د خپل دې اثر په ليکلو سره خپل ملي،هېوادنی او انساني رسالت ترسره کړ او دا ستره موضوع يې له هېرېدو څخه وژغورله. استاد خپل اثر د پوهنيزو اصولو لـه مخې پـه دومره سړه سينه ليکلی، چې هېڅوک پـه کې د کينې لـه مخې ګوتـه نـه ده نيـول شـوې، بلکې ده د جنايت څرنګوالی تشـريح کـړی دی. هغـه څـوک چې د جنـايتونو د تشريح په دې هنداره کې خپل ځان او څېره ديو عامل په توګه وويني، طبعاً بـه جنايتکـاروي او دخپـل ولـس پـر وړانـدې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مسئول. په دې کتاب کې د ناپېیلتوب اصول په ټینګه مراعت شوي، د ملي او نړیوالو اصولو او معیارونو له مخې جنایتونه ډلبندي شوي او د جګړې حقوق او د بشر حقوق تشریح شوي دي. هر چا چې دا حقوق تر پښو لاندې کړي وي، هغه جنایتکار ګڼل کېږي.

د دې کتاب بله ښېګڼه دا ده، چې د جنایتکارانو د نیونې اویوې ملي او یا نړیوالې محکمې ته د هغوی د سپارنې په باب هم لارې چارې په کې په ګوته شوي دي.

که چېرې د دې کتاب پر محتویاتو عمل وشي، پوره باور دی چې جنایتکاران به د خپل عمل سزا ووینې، که چېرې دا جنایتکاران محاکمه نه شي، نو د دې مانا به دا وي، چې زموږ په ټولنه کې د نورو جنایتونو لپاره هم لاره خلاصه ده، ځکه چې راتلونکي جنایتکاران به د خپل ژوند برخلیک له تېرو هغو سره یو شان وګڼي او که چېرې محاکمه شي، نو ګټه به یې دا وي، چې د راتلونکو جنایتونو مخه به ونیول شي او هغه غصه او عقده چې د ملت په زړه کې د دې جنایتکارانو له لاسه پیدا شوې، هغه به هم اوراه شي، ټولنه به د نظم او سالم ژوند خواته روانه شي او د سوکاله ژوند هیله او ډاډینه به یې پیاوړې شي.

زه د هېواد تکړه ملي مبارز، ځېرمن لیکوال او سیاستپوه ښاغلي استاد پوهنوال محمد عثمان روستار تره کي ته د دې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ارزښـتمن کتـاب د چـاپ لـه املـه مبـارکي وايـم او د نـورو بریالیتوبونو هیله يې کوم.

ښاغلي محمد حیدر اقبال پښـتونیار هم د زیـاتې مننې او سـتاینې وړ بـولم، چـې ددې کتـاب د پښـتو او دري دواړو متنونـو چـاپ لګښـت تـه يـې اوږه ورکـړه او خپـل ملـي او فرهنګي رسالت يې يو ځل بیا په زبات ورساوه.

په فرهنګي مینه او درناوي

پوهنیار محمد اسمعیل یون

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د صدارت په زندان کې مې د هغو کسانو چغې او فریادونه اورېدل، چې د افغاني کمونیستانو او بهرنیو یرغلګرو اتباعو تر زور زیاتي او شکنجې لاندې وو، د څرخي پله په زندان کې مې د زندانیانو پر بدن باندې د شکنجې داغونه لیدل، کله چې مې د شپې په تیارو کې، د زندان د پنجرو شاته، د هغو موټرو لیکه لیدله، چې د روسي او افغاني ساتندویانو په واسطه ساتل کېدل او قربانیان یې په دې جرم وژنځایونو ته وړل، چې د هېواد، خلکو، مذهب، سیاسي او ملي ارزښتونو په باب، د کمونیستانو له فکر و خیال سره همغاړي نه وو، هغه وخت مې یوازې یوه پوښتنه په ذهن کې ګرځېده راګرځېده او هغه دا وه: ایا داسې ورځ به راشي چې افغان ولس د دې ټولو غمیزو، چې د یو بهرني یرغلګر ځواک په زور رامنځته شوي دي، پوښتنه وکړي؟

افغانستان د کمونیستانو له ښکېلاکه ازاد شو، شوروي امپراتوري ړنګه شوه، مجاهدین پر کابل واکمن شول، تر دې ځایه پېښې له هیلو او امیدونو څخه ډکې وې، خو په خواشینۍ سره، چې وضعې په ډېرې چټکۍ سره، د خلکو د هیلو او د هېواد د لوړو ګټو پر خلاف وده وکړه.

ځینې مجاهدې ډلې د خپل اصلي کورني دښمن پر ځای، چې تر اوسه لا نتل شوی او ځپل شوی نه و، په خپلو کې سره ونښتې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلوټ او تالان بنسټ یې کېښود. دغو ډلو د جهاد سپېڅلتیا ته شا کړه، هغه یې پایته رسېدلی وګاڼه، له هغه دښمن سره یې سازښت او جوړ جاړی وکړ، چې د افغانستان د خلکو پر وړاندې یې ګڼ شمېر جنایتونه کړي وو. دوی د خپلو سیاسي سیالانو پر ضد له خپل دښمن سره یو ځای، په یوه مورچل کې کېناستل. پر دې وخت د افغانستان د غمیزې مسئولین، د یوې محکومې، نتلې، تر ځارنې لاندې، پاشل شوې او د تېښتې پر حال ډلې له پوړې څخه، داسې یوې پوړۍ ته پورته شول، چې هم ورته بښنه وشوه، هم ورته سیاسي باور ورکړل شو، هم یوه ائتلافي ډله شوه او هم یې د اسلامي حکومت (!) په مشرتابه کې د ونډې امتیاز تر لاسه کړ.

وروسته مجاهدینو هم په خپل وار سره د جګړې له اصولو څخه زیات سرغړاوی وکړ، چې په ټوله نړۍ کې یې انګازې وکړې. د کمونیستانو ظلم او زور زیاتی، د کړکېچ ددې نوي پړاو تر سیوري لاندې راغلل او بده یې لا داچې د هغوی جنایتونه په شعوري او ناشعوري ډول هېر شول. اوس تر هېواد دننه حالات څه ناڅه سم شوي دي، باید له دغه ثبات او سم سمکي نه د خپلمنځي حسابونو د پاکۍ لپاره ګټه پورته شي. همدا اوس باید لړ ترلړه په خپرونو کې د جګړې د جنایتکارانو موضوع منعکسه شي.

د ډله ییزو رسنیو له لارې باید د یرغلګرو او ظلم د قربانیانو چغې نارې سورې انعکاس شي او له دې لارې باید جنایتکارانو ته ثرګنده شي، چې افغان ملت له خپلو دښمنانو سره حساب کتاب له یاده نه دی کښلی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکوال باور لري، چې افغان ولس به پر دې وپوهېږي، چې جنايتکاران څرنګه محاکمه کړي، جهاد څنګه دوام وکړي او له مشروع حق څخه څرنګه ګټه واخلي. رښتيا خبره داده تر هغه چې د هېواد خلک د جنايتکارانو پر محاکمه بريالي نه شي، د جهاد پايته رسېدو، دملي ازادۍ او خپلواکۍ د ګټلو ادعا نه شي کولای.

له جنايتکارانو سره حساب کتاب کول، د اصولو له مخې د افغانانو د مسئوليت احساس څرګندوي او دافغاني ټولنې د سياسي بلوغ نښې بلل کېږي.

تر لاس لاندې ليکنه کې د ناپېيلتوب اصول په ټينګه مراعات شوي دي، په دې مانا چې يوازې د بشر حقوقو درناوی او ملاتړ شوی دی. هره هغه ډله چې تورنه ګڼل شوې ډول کمونيست دی، هندو دی که مسلمان او که نور... په لوړ غږ او څرګند ډلو يې د محاکمې غوښتنه شوې ده.

که څېړې ددې کتاب تر بحث لاندې موضوع، پر شاوخوا تونډې او ارامې خبرې وشي، کولای شو ووايو، چې ليکوال خپله لومړۍ موخه (د قضيې د هېرېدا مخنيوی) ترلاسه کړې ده، دا لاسبری به د وروستۍ موضوع (دجګړې جنايتکارانو محاکمه) د ترلاسه کولو لپاره ډېره ښه لاره چاره وي. له ګران ورور محمد اقبال پښتونيار څخه چې ددې کتاب چاپ لګښت يې برابر کړ او په دې ډول يې (په افغانستان کې د جګړې د جنايتکارانو محاکمه) کې خپله ونډه واخيسته مننه کوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له بافرهنگه، مبارز او کاري شخصيت پوهنيار محمد اسمعيل يون څخه هم ډېره مننه څرګندوم، چې هم يې د دې کتاب دري متن په پښتو وژباړه او هم يې د چاپ چارې ترسره کړې.

په درناوي

پوهنوال محمد عثمان روستار تره کی

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه

عمومي څرګندونې

د انسان د هوښ او ذکاوت په انډول د هغه اخلاقي شتمني ډېره کمه او شاته پاتې ده. انسان له پوهې، تخنیکپوهنې او عقلي بریاوو څخه په ګټې اخیستنې سره پر نورو سیارو باندې دواکمنۍ په لټه کې دی، خو پر دې نه دی بریالی شوی، چې د کینې او ځانغوښتنې غریزه، وحشت او وېره، لکه څنګه چې د ځمکې پر مخ یې مدني او سوله ییز ژوند غوښتنه کوي، مهار کړي.

د جګړې حقوق دداسې قوانینو او تعاملاتو ټولګې ته ویل کېږي، چې د انسان د غچ اخیستنې، دښمنۍ او کینه ییزو ولولو د کمولو او محدودولو په مقصد رامنځته شوې وي.

د جګړې حقوق دوه ډوله اړیکي تنظیموي: د جګړه مارو تر منځ اړیکي او بل له عامو وګړو سره د جګړه مارو مناسبات.

د جګړې حقوق دوه موخې لري: د پوځي هڅو حقوقي اوډون (تنظیم) او د جګړې انساني کول.

لومړۍ برخه به دوو غټو موضوعګانو ته، چې تر بحث لاندې متن په انډول پیلیز (مقدماتي) اړخ هم لري، ځانګړې شي:

لومړی څپرکی- د جنګي جنایتونو په اړه د نړیوالو حقوقو ټولیز اصول.

دویم څپرکی- د جزا نړیوال دیوان رامنځته کول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د جنګي جنايتونو په اړه د نړيوالو حقوقو ټوليز اصول

لومړی-د نړيوالو کانوانسيونونو تاريخي شاليد(پس منظر)

((خپلو خلکو سره د يوه دولت د چلند څرنګوالی، هغوی ته د يو لړ حقوقو ورکړه يا نه ورکړه، د نړيوالې ټولنې دلېوالتيا وړ يوه موضوع ده.

دګڼو نړيوالو کانوانسيونونو ژمنې او په ځانګړې ډول د بشر حقوقو نړيواله اعلاميه، په ډاګه څرګندوي، چې دبشر حقوقو پالنه او له هغو نه ځانخبرونه، د نړېوالې ټولنې مشروع دندې دي))[1]

د جګړې حقوق د هغو لوزونو، ژمنو او نړيوالو کانوانسيونونو زېږنده دي، چې د وروستۍ يوې نيمې پېړۍ په بهير کې رامنځته شوي او موخه يې دا ده، چې د جګړې په بهير کې د بشر حقوق وپالل شي او ساتنه يې وشي، ددې کانوانسيونونو ډېر مهم يې په لاندې ډول دي:

---

[1] -دومنيک کارو، Domenique Carreau، نړيوال حقوق، پاريس، ۱۹۸۲زکال، ۳۴۲مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د ژنیو کانوانسیون (۱۸۶۴ز کال): دا کانوانسیون د هانري دونات ((د سرې میاشتې موسس)) تر انساني پالو هلوځلو وروسته، چې د جګړې مقرراتو منلو ته یې د نړیوال ذهنیت لاره اواره کړه، د اروپایي هېوادونو له خوا لاسلیک شو، ددې کانوانسیون یوې برخې، د سمندري جګړو په نظم پورې اړه لرله.
- د ((سن پترزبورګ)) اعلامیه (۱۸۶۸ ز کال): دې کانوانسیون هغه وسلې منع کړې، چې د جنګیالیو او جګړه مارو د درد و کړاو سبب ګرځېدلې.
- د لاهې کنفرانس (۱۸۹۹ او ۱۹۰۷ ز کلونه): ددې کنفرانس په لړ کې د ځمکنۍ او سمندري جګړو د دودیزو قوانینو د تنظیم په باب موافقې وشوې. په دې کنفرانس کې د ژنیو د ۱۸۶۴ز کال کانوانسیون پر منځپانګې (محتوا) ټینګار وشو.
- د واشنګټن سمندري کانوانسیون (۱۹۲۲ ز کال): دې کانوانسیون کیمیاوي او باکتریالوژیکه جګړه منع کړه.
- دژنیو کانوانسیون (۱۹۲۵ ز کال): دا کانوانسیون د جګړې له اسیرانو، ټپیانو او ناروغانو سره د چلند د څرنګوالي په باب لاسلیک شو.
- د لندن سمندري کانوانسیون (۱۹۳۰ ز کال): د سمندري جګړې موضوعګانې یې تنظیم کړې.
- د ژنیو کنفرانس (۱۹۴۹ز کال): دا کانفرانس د نړیوالې سرې میاشتې ((ن، س، م)) تر سرپرستۍ لاندې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جوړ شوي و ، د جګړې د اسیرانو ، ټپیانو او ناروغانو په باب یې د مخکنیو کانوانسیونونو پر ځینو موادو بیا کتنه وکړه.

- اروپـــایي کانوانســـیون (۱۹۸۹ز کـــال): داکانوانســـیون د نـــاوړه انســـاني اوبشرضـــد چلندونو او سزاګانو د مخنیوي لپاره جوړ شو. د ۱۹۲۲ ز کال د جنوری پر ۲۳مه نېټه ۲۳ هېوادونه په دې کانوانسیون کې شامل شول.
- د ژنیو کانوانسیون(۱۹۹۳ز کال): دې کانوانسیون د کیمیاوي او باکتریالوژیکو ګازونو د تولید او زېرمې د منع کولو په باب پرېکړه وکړه.

دویم- د یالتا کنفرانس:

دا کنفرانس د ۱۹۴۵ز کال د فبروری پر میاشت جوړ شو او په هغه کې د لومړي ځل لپاره پرېکړه وشوه، د هغو نړیوالو ژمنو او لوزونو په رڼا کې، چې د جګړې حقوق یې تنظیم کړي، د جنګي مجرمینو د سزا لپاره هڅه وشي.

د یالتـا پـه کنفـرانس کـې چرچـل، روزولـټ او سـټالین د دویمې نړیوالې جګړې د برېمنو په توګه، تر جګړې وروسته نړۍ د برخلیک ټاکلو او یا که په څرګند ډول ووایو د المان تر نړدې راتلونکې ماتې وروسته د پیدا کېدونکو ستونزو د حل لپاره سره راټول شوي وو.

د المان په باب په سیاسي او اقتصادي برخو کې داسې توافق وشو:

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- د نازيزم د ريښو د رايستلو تر بريده بايد د هغه پرضد مبارزه وشي.

۲- د جګړې تاوان دې وغوښتل شي.

۳- د جګړې جنايتکارانو قضايي څارنه دې وشي.

د جګړې جنايتکارانو ته د سزا ټاکلو لپاره د ۱۹۴۵ز کال له نومبر څخه د ۱۹۴۶ز کال تر اکتوبره پورې په ((نورنبرګ)) کې يوه نړيواله پوځي محکمه جوړه شوه. دا محکمه چې د اتازونې؛ امريکا، شوروي، فرانسې او انګليستان استازو په کې غړيتوب درلود، لس مياشتې اوږده شوه او په هغې کې د جنګي سرغړونو پر دې دريو ډلبنديو غور وشو او وڅېړل شوې.

جنګي جنايتونه، سوله ضد جنايتونه، بشرضد جنايتونه.

الف- جنګي جنايتونه په دې ډول وو: د اسيرانو وژنه او د يرغملانو نيونه، د ملکي وګړو جبري لېږدونه، د عامه او خصوصي شتمنۍ لوټونه.

ب- سوله ضد جنايتونه: د يرغليزې جګړې پيل او دوام ته ويل کېږي.

ج- بشرضد جنايتونه په دې ډول وو: د ملکي وګړو پروړاندې له جنايته ډکې هڅې، لکه: وژنه، تبعيد، عامه وژنه(Genocide)، د ملکي وګړو جبري لېږدونه، د سياسي، توکميزو او مذهبي انګېرنو له مخې د وګړو څارنه او سزا ورکونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د نورنبرګ پوځي محکمې، دوه ویشت تنه جنګي جنایتکاران پر زندان او دولس تنه نور پر اعدام محکوم کړل.

د یالتا کنفرانس کارد ((پوتسدام)) کنفرانس (۱۹۴۵زکال، جولای- اګست) له خوا تعقیب او تینګار پرې وشو.

د نورنبرګ محکمې ددې تېره کېښوده، چې هېڅ بشرضد جنایت بې پوښتنې پاتې نه شي.

درېیم- په کورنیو شخړو کې د جګړې د نړیوالو قوانینو د تطبیق پراختیا:

سره له دې چې د ژنیو د ۱۹۴۹زکال کانوانسیون، د نړیوالو جګړو په باب دی، خو د درېیمې مادې له مخې دهغه پرېکړې په کورنیو جګړو کې هم د منلو وړ دي.

د ۱۹۷۰زکال په بهیر کې د نړیوالې سرې میاشتې (ن،س،م) کمېټې پر یو نوښت لاس پورې کړ او د یو نړیوال کنفرانس له لارې یې د ژنیو ۱۹۴۹زکال پر کنفرانس یو ځل بیا عمومي کتنه وکړه.

د همدې لپاره له کانوانسیون سره دوه ضمیمه پروتوکولونه هم مله شول.

کنفرانس هیله لرله چې:

...تیت وپرکې جګړې لکه: د ملېشو ترمنځ اخ وډب، د ۱۹۰۷او ۱۹۴۹زکال نړیوالو کانوانسیونونو په چوکاټ کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنظیم کړي او د نړیوالې وسلوالې جګړې د حقوقو بشرپال اړخونه، پر سیمه ییزو وسلوالو نښتو پلي کړي.

ازادۍ بښونکې جګړې ته باید څه ډول حقوقي بڼه ورکړای شي؟

له ملېشو او اجیرانو سره باید څه ډول معامله او چلند وشي؟

کورنۍ جګړه باید د کومو حقوقي معیارونو له مخې وارزول شي؟

له دې پوړته پوښتنو سره سره چې نړیواله ټولنه یې سره وېشلې وه، کنفرانس خپلو موخو ته ډېر نږدې شوی و.

د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹ ز کال پر کانوانسیونونو، پر ۱۹۷۷ ز کال لومړی او دویم نمبر پروتوکولونه زیات شول.

لومړی نمبر پروتوکول په خپله لومړۍ ماده کې یادونه کوي: ((که چېرې د ښکېلاکګرې واکمنۍ، بهرني اشغال او توکمپال رژیم له کبله ازادي بښونکې جګړه پیل شي او یرغلګر یا توکمپال دولت د پروتوکول لاسلیکوونکی وي او ازادي بښونکی غورځنګ د پروتوکول محتویات او پرېکړې ومني، نو ملي ازادي بښونکې جګړې ته د یوې نړیوالې شخړې په توګه کتل کېږي.))

دویم نمبر پروتوکول حکم او څرګندونه کوي، چې: ((د ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹ ز کال کانوانسیونونو پرېکړې دې په سیمه ییزو جګړو کې د لاسلیکوونکې خوا په خاوره کې د وسلوالو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځواکونو او مخالفې ډلې ترمنځ، چې د پوځي عملياتو لپاره يې څه سيمه نيولې هم پلې شي.))

څلورم- د ملکي وګړو، ټپيانو او اسيرانو ملاتړ:

د سن پترسبورګ د ۱۹۲۸زکال کنفرانس د (بې ضرورته ظالمانه وسلې نه کاروني) پر اصولو ټينګار کوي. د بې ضرورته ظالمانه وسلې له کاروني څخه د کانوانسيون موخه ((چاود بدونکې سرګلولې)) دي.د لاهې د ۱۹۰۷زکال کانوانسيون څرګندوي چې: ((جګړه کوونکي د خپل دښمن د ځپلو او ټکولو لپاره د هر ډول وسيلې د کاروني په برخه کې خلاص مټ نه لري.))

د ژنيو د ۱۹۴۹زکال کانوانسيون د لومړۍ فقرې پنځه د برشمه ماده په ډاګه کوي چې: ((په ټولو وسلوالو شخړو کې، د جګړه ييزو توکو ټاکنې په څرنګوالي کې، د دواړو غاړو حق محدود نه دی.))

د همدې کانوانسيون ۴۸مه ماده يادونه کوي چې: ((د جګړو غاړې بايد د جګړې د موخې په توګه د پوځي او ملکي تاسيساتو او پوځي او ملکي وګړو ترمنځ توپير وکړي؛ د جګړه ييزو عملياتو موخه بايد دجګړه ييزو تاسيساتو او پوځي سرېيو له منځه وړل وي.))

د ژنيو څلورګونو (۱۹۲۵-۱۹۲۹، ۱۹۴۹او ۱۹۹۳زکلونو کانوانسيونونو) لاندې هڅې او کړنې چې د وګړو يا مالونو پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

ضد ترسره کېږي، د جنګي جنايت په توګه د سزا وړ بولي. لکه: وژنه، تبعيد ، دوګړو ډله ييزه لېږدونه، يرغمل نيول، د عامه او ځاني شتمنۍ، چې د جګړه ييزو اړتياوو پر بنسټ يې توجيه شونی نه وي، ضبطونه او له منځه وړنه، د سياسي، نژادي او مذهبي کتنو او انګېزنو له مخې د خلکو ځارنه او سزا ورکونه.

دريېمه ماده چې په پورتنيو دريواړو کانوانسيونونو کې راغلې ده، هغو کسانو سره چې دناروغۍ، ټپ، اوږده بند او يا بل دليل له امله يې د جګړې ځواک له لاسه ورکړی وي، لږ تر لږه ((د انساني چلند)) هيله او غوښتنه کوي...

د دويم پروتوکول د ۴ ، ۵ او ۶مې مادې له مخې ((انساني چلند)) کې دا لاندې شيان راځي:

د اسيرانو د فزيکي روغتيا او کرامت درناوی او د هغو دمانيز او مادي ژوند لپاره د ښو شرايطو برابرول.

دژنيو کانوانسيونونه او دهغه لومړی برخه ضميمه پروتوکول، له ټپيانو، رنځورانو، د جګړې اسيرانو، روغتيايي کارکوونکو او ملکي وګړو څخه غچ اخيستنه منع کوي. د ژنيو کانوانسيونونه د اسيرانو پر وړاندې بد چلند ، د بدن د غړو غوڅونه، شکنجه او اعدام، پر بدن باندې رنځوونکې بيولوژيکي ازموينې، د جبهې په لومړيو ليکو کې جبري کار او ددفاع او محاکمې د حق نشتوالی، جنګي جنايت بولي او عاملين يې د سزا وړ ګڼي.

دژنيو د ۱۹۷۷ز کال کانوانسيون اړوند لومړی نمبر پروتوکول يادونه کوي: بايد د جګړې له اسيرانو او ټپيانو سره

(c) ketabton.com: The Digital Library

داسې چلند وشي، چې لړ ترلړه د انساني حقوقو د رعايت څرګندوی وي. کله چې دښمن ته د جګړې د اسيرانو نيول اعلان شول، بيا دې نو تر جګړې څخه په يوه لرې سيمه کې استوګن کړي، هغوی ته د ډله ييزې سزا ورکول منع دي. له اسيرانو او ټپيانو څه بايد پوځي غچ وانخيستل شي، ټپيان او رنځوران له روغتيايي پالنې څخه د ګټې اخيستنې حق لري.

د ژنيو ۱۹۹۳ز کال کانوانسيون((دريم کانوانسيون)) په ځانګړې ډول دولتونه مکلفوي، چې د اسيرانو د پېژندنې بشپړ ليست، د نړيوالې سرې مياشتې (ن، س،م) کمېټې ته وړاندې کړي. (ن، س، م) په منظم ډول د اسيرانو کورنيو ته د هغوی احوال وررسوي.

هغه څوک چې د جګړې اسيران ورسره دي، مکلف دي، چې له څارونکي (کنټرولر) پرته، اسيرانو سره د (ن، س، م) کمېټې د منظمې ليدنې کتنې حق ته درناوی وکړي.

تر شخړو وروسته بايد اسيران له بشپړ مصونيت سره خپلو سيمو يا هېوادونو ته ولېږل شي، سره له دې لکه څنګه چې مو پورته يادونه وکړه، نړيوال قوانين پر کورنيو شخړو هم تطبيقېږي، خو د جګړې د حقوقو پر رعايت باندې دزيات ټينګار لپاره د کورنۍ شخړې دواړه غاړې کولای شي، يو له بل سره يو لړ تړونونه لاسليک کړي، چې نيول شويو کسانو ته په کې د نړيوالې جګړې د اسيرانو د حقوقي دريځ پېژندنه شامله وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پنځم- د جګړې قوانینو د تطبیق څارنه او سرغړونې:

د جګړې حقوقو د پلي کولو څارنه لږ ترلږه له درېیو لارو څخه ترسره کېدی شي:

الف- د جګړه مارو خواوو تر منځ د لیکنۍ موافقې له مخې، یوې ناپېیلې خوا ته د څارنې دندې سپارل. دا ناپېیلې خوا کېدی شي یو دولت وي او یا یوه نړیواله موسسه.

څارونکې ډله کېدی شي هر وخت له کاره ګوښه کړای شي.

ب- (ن،س،م) کمېټه تر بلې هرې سرچینې څخه په ښه ډول دا دنده سرته رسولای شي. دا کړنلاره چې د ۱۹۴۹ز کال کانوانسیون د ۱۰مې مادې له مخې یې وړاندوینه شوې وه، په ځو ځایونو کې پلې شوه:

- پر ۱۹۲۵ز کال د مصر او فرانسې- انګلستان اتحاد ترمنځ شخړه کې.
- پر ۱۹۲۱ز کال د ګواه Goa په پېښه کې.
- پر ۱۹۷۱ز کال د هند او پاکستان ترمنځ اختلاف کې.

خو دېته مو موباید پام وي، چې د (ن،س،م) کمېټه تر دولتونو لوړ واک وځواک نه لري او نه قضایي صلاحیت لري. دا کمېټه ان په جګړه کې د ښکېلو دولتونو له اجازې پرته، ددې صلاحیت نه لري، چې د جګړې قوانینو د پلي کېدو څارنه وکړي، پر دې دندې ټینګار وکړي او یا په کې لاسوهنه وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر دولت پورته د همد غسې يو جبري حقوقي ځواک د نشتوالي له کبله، د بشر له نړيوالو حقوقو او د جګړې له قوانينو څخه زياتې سرغړونې شوې دي.

ددې ډول سرغړونو زياتې بېلګې کولای شو د ايران –عراق په جګړه کې (۱۹۸۰-۱۹۸۸زکال)، د حبشې او سومالېې په شخړه (۱۹۷۷زکال) او د خليج په جګړه کې(۱۹۹۰-۱۹۹۱زکال) کې وګورو. سربېره پردې د جګړې له حقوقو څخه، لکه څنګه چې د ژنيو د کانوانسيونونو او د هغو د ضميمه پروتوکولونو له مخې بيان شوي، يو لړ نورې ښکاره سرغړونې هم شوي، چې په لاندې ډول دي:

- په کورنيو شخړو کې: لکه په سريلانکا کې د تاميل ببلتونپالو له خوا، دغه راز په انګولا ،موزامبيک، افغانستان، حبشې، سوډان، سومالېې، کمبوديا او نورو کې.
- د بېوسلې ملکي وګړو په باب د ژنيو د ۱۹۹۳زکال کانوانسيون او د هغه ضميمه پرتوکول، يو لړ حقوق تضمينوي، خو بيا هم له هغو څخه ډېر ځله سرغړونه شوې ده. لکه د ايران او عراق په جګړه کې د ۱۹۸۸زکال د مارچ پر ۲۳مه نېټه کيمياوي بمباريو، په زرګونو ملکي وګړي له منځه يوړول. په لبنان کې (۱۹۹۱-۱۹۹۲زکال)، په يوګوسلاويا او نورو ځايونو کې د جګړې له مقرراتو څخه د سرغړونې ډېرې زياتې بېلګې ليدل شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

- د نيول شويو سيمو په باب: د سرغړونې څرګنده بېلګه يې پر ۱۹۹۷ز کال، د عربو په اشغالي سيمو کې د اسراييلو کړنه او د ادارې څرنګوالی دی.

شپږم- د جګړې د مجرمينو او جنايتکارانو سپارنه:

د ژنيو ټول کانوانسيونونه، دا د دولتونو دنده او مکلفيت ګڼي، چې د تورنو کسانو د نيونې او د هغوی د محاکمې په برخه کې اسانتيا برابره کړي.

د ژنيو دکانوانسيونونو پر بنسټ هر لاسليکوونکی هېواد دنده لري، چې سرغړوونکي او يا هغه کسان چې د نړيوال قانون، مخالف حکم يې صادر کړی دی، و پلټي او محاکمې ته يې و سپاري. دا يوازې د لاسليکوونکو هېوادونو دنده نه ده، بلکې د جنايت او جرم سيمې ته له پاملرنې پرته، د نورو هېوادونو دنده هم ده.

د ژنيو د دوه ګونو کانوانسيونونو(۱۹۰۷- ۱۹۴۹ز کال) د لومړي نمبر پروتوکول ۸۸مه ماده په ډاګه کوي چې:

((که چېرې د حالاتو غوښتنه او هيله وي، بايد د ژنيو د کانوانسيونونو لاسليکوونکي د تورنو کسانو د سپارلو په باب يو بل سره همکاري او ګډه هڅه وکړي.)) په دې ډول نور هېوادونه هم هغه هېواد ته چې جرم په کې ترسره شوی، دتورنو کسانو د سپارلو په برخه کې هڅه کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو(د حالاتو او وضعي غوښتنه) چې په ۸۸مه ماده کې يې ځرګند ونه شوې ده، د تورن، سپارونکي دولت ته دا پلمه برابروي، چې وو ايي د تورن کس د سپارلو لپاره د غوښتونکي هېواد له خوا د تورن ټول اسناد او مدارک راټول شوي دي او که نه؟ دا شک او ګومان کولای شي د تورن د سپارلو موخه او بهير ټکني کړي.

اووم- د جګړې د جنايتکارانو محاکمه:

د ټولو حقوقي لارښوونو اغېز په دې کې دی، چې سرغړونکي ته د کومې کړنلارې له مخې سزا ورکوي؟

په حيرانۍ سره بايد ووايو، چې د جګړې حقوقو يو لړ سزاوې ټاکلي، چې موخه يې د قربانې شوي ملاتړ دی نه سرغړونکي ته سخته سزا. په هر ډول! سرغړوونکو جنايتکارانو ته د محکمو په واسطه د سزا غوښتنه کېږي. د جګړې جنايتکار هغه څوک دی، چې يا يې په عملي او قصدي توګه او يا يې د زور او لټۍ له مخې، د جګړې په اړه د نړيوالو حقوقو له اصولو څخه سرغړونه کړې وي.

که چېرې د يو مادون له خوا سرغړونه شوې وي، تر هغه لوړپوړی تر جزايي او انظباطي مسئوليت لاندې راځي. که لوړپوړی پردې پوه وي، چې مادون د جګړې له نړيوالو اصولو څخه سرغړونه کوي او له خپلو ټول امکاناتو څخه يې، د هغه د مخنيوي لپاره ګټه پورته نه کړه، مسئول ګڼل کېږي. ډېره کلاسيکه او جنجاليزه پوښتنه، چې مطرح کېږي داده، چې په پوځي برخه کې خو مادون تل دامر متابعت ته اړ وي او د امر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

پرځای کولو مسئولیت لري، نو ایا مادون د آمر د همدغه الزامي متابعت له کبله برائت اخیستلای نه شي؟

د جګړې دقوانینو د طرحه کولو پر وخت، ددې پوښتنې د ځوابولو لپاره نانډرۍ پورته شوې، ډېرو ګوندونو وغوښتل مسئولیت د مادون پر غاړه واچوي. ځکه چې له هغه پرته د اردو ډسپلین چې د آمر د اطاعت پر قاعدې ولاړ دي، ګډوډ ېږي او له منځه ځي. خو د نورنبرګ محکمې دمادون معذرت ونه مانه او هغه یې مسئول وګاڼه. سربېره پر دې د لومړي نمبر پروتوکول مسودې چې (ن،س،م) کمېټې پر ۱۹۷۷زکال، د ۱۹۰۷او ۱۹۴۹زکال کانوانسیونونو برخه کړه، وړاندیز وکړ، که مادون دقانون خلاف کارترسره کړي، نو له مسئولیت نه ځان نه شي خلاصولای.

دا وړاندیز ونه منل شو، ځکه چې د کنفرانس ډېرو غړو هغه د اردو ډسپلین لپاره یو خطر وګاڼه، ځکه نو کولای شو داسې وګڼو، د هغې قاعدې د پرېکړې منل، چې د نورنبرګ محکمې په واسطه رامنځته شوې وه، ظاهراً له منځه تللې دي. د جګړو جنایتکارانو څارنه کېدی شي، د ملي او نړیوالو محکمو په واسطه ترسره شي.

الف- که چېرې جنایتکاران په ملي سطحه محاکمه شي، باید دجزا قانون د هغوی د جنایتونو په باب وړ مواد ولري. که چېرې د جزا په قانون کې دا ډول مواد نه وي، لنډمهاله لاره چاره داده، چې داجرمونه دې د پورتني فرمان له مخې وڅېړل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په فرانسه کې د دویمې نړیوالې جګړې د جنګي جنایتکارانو د محاکمې لپاره، پر ۱۹۴۴ زکال یو ځانګړی تقنني فرمان صادر شو، ددې ترڅنګ د جزا په ۲۱۲ ماده کې هم په دې اړه یو لړ مطالب ځای شول.

د ملي محکمو قضایي واک په لاندې حالاتو کې مطرح کېږي:

کله چې د دولت اتباع جنګي جنایتونو قربانیان وګڼل شي.

کله چې د دولت اتباع د جنګي جنایتونو تورن وي.

سربېره پر دې، ملي محکمې کولای شي، پر جنګي جنایتونو تورن کسان، د نړۍ په هر ګوټ کې وڅاري. د ژنیو کانوانسیونونه پر دې ټکي ټینګار کوي، چې دولتونه مکلف دي، د تورنو کسانو د نیولو لپاره لاره اواره کړي او هغوی محکمو ته وسپاري.

((په نړیواله ټولنه کې عمومي لېوالتیا داده، چې د نړیوالو جرمونو څېړنه دې د دولتونو له خوا وشي، نه د نړیوالې ټولنې له خوا))

د لندن ۱۹۴۵ زکال د اګست ۱۸مې نېټې تړون، د جګړې جنایتکارانو ته سزا ورکول، د کورنیو حقوقو سیستم ته سپاري. د نورنبرګ او توکیو محکمو (دا محکمه د دویمې نړیوالې جګړې د بریمنو ځواکونو له خوا د ۱۹۴۹ زکال د جنورۍ پر ۱۹مه نېټه په جاپان کې جوړه شوه) اکثره پرېکړې پر مجرمینو پلي شوي نه دي او په هوا کې پاتې شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خلیج جګړې (پر ۱۹۹۱ ز کال د عراق پر وړاندې د لویدیزو دولتونو جګړه) مجرمینو سزا دلویدیزو هېوادونو له بیا بیا غوښتنو سره سره تر اوسه نا ځوابه پاتې ده.))[۱]

په یوګوسلاویا کې د جګړې د جنایتونو څېړنه یو استثنایي حالت دی. په دې هېواد کې د جنګي جرمونو زیاتون او شدت، امنیت شورا د یوې ځانګړې محکمې جوړولو ته مجبوره کړه.

((ځینې دولتونه دا ډول استدلال کوي، چې نړیوالې ټولنې ته د جګړې د جنایتکارانو د قضیې د څېړنې وړاندې کول، د زیانمن شوي هېواد د واکمنۍ حق ته خطر ګڼل کېږي.))[۲]

ب- په نړیواله کچه د جګړې د جنایتکارانو قضایي څارنه غالباً له دریو پړاوو څخه تېرېږي:

۱- د څېړنې پړاو: د څېړنې واک نړیوالو کمیسیونونو ته ورکړل شوی دی.

کېدی شي دا کمیسیونونه لنډمهالي (ADHOC) او یادایمي وي.

دژنیو کانوانسیون دلنډمهالي کمیسیون د جوړېدو وړاندوینه کړې ده، خو ددې کانوانسیون لومړی نمبر پروتوکول د دایمي کمیسیون د جوړېدو سپارښتنه کوي. په هر ډول د څېړنې نړیوال کمیسیون کېدی شي د لېوالو هېوادونو

---

[۱] کمبوډیا، انګولا او السلوادور هم د محکمې وړ جنګي مجرمین لري، خو نړیواله ټولنه تر اوسه پورې په دې باب د کومې محکمې پر جوړولو بریالۍ شوې نه ده.

[۲] ژان کامبه کو Jean Combacau، نړیوال عمومي حقوق پاریس ۱۹۹۳ ز کال، ۳۱۵ او ۲۷۸ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نوبت جوړ او يا دامنيت شورا د وړاند يزله مخې دا ير شي. د امينت شورا پر ۱۹۹۲ز کال د خپلې ۷۸۰مې پرېکړې له مخې دبوسنيا جګړې د جنايتکارانو په باب يو نړيوال کميسيون جوړ کړ. دبوسنيا د جنګي جنايتونو تورنو کسانو محکمه وروسته پر ۱۹۹۵ز کال جوړه شوه.

۲- د محاکمې پړاو: دڅېړنې تر پړاو وروسته، د محاکمې پړاو مطرح کېږي. لکه څنګه چې دمخه مو اشاره وکړه، دنړۍ ترټولو نوميالۍ محکمه چې د جګړې د جنايتکارانود سزا نوبت يې ترلاسه کړ، دا محکمه له ۱۹۴۵ز کال څخه تر ۱۹۴۶ز کال پورې دايره وه.

ترهغې وروسته دتوکيو محکمې له ۱۹۹۴ تر ۱۹۴۸ز کال پورې دنورنبرګ محکمې کار بشپړ کړ.

نړيواله محکمه کېدی شي دلېوالو هېوادونو په نوبت چې په هغوی کې زيانمن شوي هېوادونه نقش لري، جوړه شي او يا کيدی شي د هغې د جوړېدو نوبت د (ن،س،م) کمېټې په لاس کې وي.

په پخوانۍ يوګوسلاويا کې د جګړې جنايتکارانو دمحاکمې په باب دامنيت شورا پرېکړه وکړه.

((د امنيت شورا د بشر حقوقو اود جګړې حقوقو د اصولو ساتنې او ملاتړ لپاره، خپله او يا د (ن،س،م) کمېټې په واسطه هڅې کوي، کله چې د (ن، س،م) کمېټې خبره رامنځته کېږي، پرته له دې چې دمحکمې جوړېدل الزامي شي، د سولې د تامين خبره، غالباً د هغې په بشرپال چوکاټ کې مطرح کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه پر ۱۹۹۱ز کال د خلیج جګړې تر پا یته رسېدو وروسته د عراق کردان د مرکزي حکومت له خوا ترفشار لاندې راغلل. د امنیت شورا اعلان وکړ، چې د عراق دا کړنه سوله او امنیت له ګوابښ سره مخامخوي، شورا د عراق له دولت څخه وغوښتل، چې بشرپالو سازمانونو، په ځانګړې توګه د ملګرو ملتونو موسسې(م،م،م) عمومي منشي ته اجازه ورکړي، چې دا قضیه وڅیړي.))[۱]

۳- د محکمې حکم د پلي کېدو پړاو: د محکمو د حکم پلي کېدنه، د نړیوالې جزایي موسسې د نشتوالي له امله، د دولتونو پرغاړه اچول کېږي، په څرګند ډول وایو، چې جنایتکار ته د سزا ورکولو امتیاز، زیانمن شوي دولت ته ورکول کېږي.

[۱] ژان کامبه کو Jean Combacau، نړیوال عمومي حقوق پاریس ۱۹۹۳ز، ۳۱۵ او ۲۷۸ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

دجزا نړیوال دېوان جوړېدل

د عدلت نړیوال دېوان، چې په لاهه کې یې مقر دی، په داسې حال کې چې د دولتونو ترمنځ د شخړو په باب د (م،م،م) د قضایي ارګان په توګه پرېکړې صادروي، نړیوالې ټولنې پر ۱۹۹۸ز کال وړاندې د ډلو ټپلو او نورو اشخاصو د څېړنې لپاره کومه درېیمه نړیواله محکمه نه درلوده.

په نړیواله کچه د سختو پېښو څېړنه غالباً دلنډمهالو محکمو (ADHOC) له لار ترسره کېدله. د دویمې نړېوالې جګړې د جنایتکارانو د محاکمې لپاره د نورنبرګ محکمه، د ۱۹۹۴ز کال د عامه وژنې د مسئولینو د مجازاتو لپاره د روندا محکمه او د یوګوسلاویا محکمه د وخت له غوښتنې سره سمې جوړې شوې وې. د جزا د یوې نړېوالې دایمې محکمې د جوړېدو اړتیا په ټینګه احساسېدله.

دبشر حقوقو نړیوالې اعلامیې له خپرېدو څخه پنځوس کاله او د نورنبرګ له محکمې څخه نیمه پېړۍ وروسته د یو لړ سختو او خطرناکو شخړو له کبله د ۱۹۹۸ز کال د جولایي پر ۱۷مه نېټه په روم ښار کې د جزا نړیوال دېوان(ج،ن،د) د بنسټ ډبره کېښودل شوه. په هغه کنفرانس کې چې د همدې موخې لپاره د (م،م،م) له خوا تنظیم شوی و، (۱۲۰) هېوادونو ګډون وکړ. د تړون متن تر ډېرو اوږدو خبرو اترو وروسته د (۱۲۰) هېوادونو له خوا لاسلیک شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

امریکا هیله لرله، چې دا نړیوال دیوان ترخپل کنټرول لاندې راولي او له هغه څخه د اقتصادي بندیزونو او پوځي لاسوهنې ترڅنګ، د خپلو سیالانو پروړاندې د فشار دیوې نوې هڅې او وسیلې په توګه ګټه واخلي.

دا هیله ترسره نه شوه، ځکه نو امریکا کینه او لنډ فکري وکړه او ددې تړون په نه لاسلیکولو سره یې خپله قضایي خپلواکي وساتله. هغه دلیل چې امریکا ددې تړون د نه لاسلیکولو لپاره راوړ داو، چې نه غواړي سرتېري یې د هغه دیوان له خوا، چې په تېینګه سیاسي شوی وي، په ((خیالي)) تورونو محاکمه شي.

دیوان به د لویو جنګي جنایتونو د مخنیوي او یاد ترسره شویو جنایتونو د له منځه وړلو لپاره وقایوي او یا معالجوي نقش ولري.

د دیوان مقر په لاهه ښار کې دی او واکونه یې د هغو څلورو کټګوریو په ګډون، د جنایتونو څېړنه ده، چې د نړیوالو حقوقو له مخې پېژندل شوي دي، دا جنایتونه دادي: عامه وژنه(Genocide)، بشرضد جنایت، جګړه ییزجنایت او د تېري جنایت.

د پورتنیو جنایتونو د تعبیر او شنني(تفسیر) لپاره د واکمنې سرچینې او د دیوان غونډو د جوړېدو د کړنلارې په باب د نظر اختلافونه تر اوسه نه حل شوي نه دي.

هغه تړون چې د هغه پر بنسټ د (ج،ن،د) رامنځته کېږي، د ((سیاست او اخلاقو)) ترمنځ له سختو ټکرونو سره مخامخ شوی دی. په دې ټکر کې ((د دولت د بشپړ واک)) پلویان له

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوې خوا او د ((بشپړ عدالت)) پلویان له بلې خوا یو بل ته مخامخ دي.

له دې سره سره د کنفرانس هیڅ برخوال د دیوان جوړېدو د ګټې په باب، چې په نړیواله کچه د کینو او جنایتونو د ځېرلو لپاره یو اغېزناک ګام ګڼل کېږي، شک او ګومان نه کوي.

دا تړون هغه مهالې پلی کېږي، چې له لاسلیکوونکو هېوادونو څخه یو هېواد د کورنیو موسسو له لارې (له هغې جملې څخه پارلمانونه) هغه تصویب کړي.

د داسې یوې موخې تامین په ډېرو هېوادونو کې پر اساسي قوانینو د بیا کتنې غوښتنه کوي.

په دې مانا، چې د جنایتکارانو څېړنه له کورنیو محکمو څخه د جزا نړیوال دیوان ته لېږدول کېږي.

(په فرانسه کې اساسي قانون د حکومت غړو او د جمهور رئیس د محاکمې واک (د جمهوري عدالت دیوان) ته ورکړی دی).

داسې ښکاري چې دیوان به پر ۲۰۰۱ او یا ۲۰۰۱ز کال جوړ شي. تر اوو کلونو وروسته د نویو شرایطو په پام کې نیولو سره د دیوان پر تګلارو باندې د بیا کتنې لپاره، دیو کنفرانس د جوړېدو وړاندیز شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د روم تړون غټې ټکي:

د تړون لومړۍ ماده څرګندوي، چې د (ج،ن،د) د یوې داسې موسسې په توګه رامنځته شو، چې واکونه یې د هغو اشخاصو په باب چې لوی جنایتونه یې کړي او نړیوال اړخونه لري، د پلي کېدو وړ دي. دا دیوان د ملي قضايي سیستم بشپړونکی دی. مقر یې په لاهه کې دی.

الف- هغه جنایتونه چې څېړنه یې د دیوان واک ګڼل کېږي.

۱- ډله ییزه وژنه: دا جنایت هغه ډول هڅې دي، چې د یوې ملي، قومي، نژادي او مذهبي ډلې د ټولیزې او یا قسمي وژنې لپاره ترسره کېږي.

وژنه، جسمي او فکري ځپنه، د ژوند د ناوړه شرایطو تحمیل، پر ټاکلې ډلې د نسل زېږېدو مخنیوی، د کوچنیانو جبري لېږدونه او نور... د جنایت په لومړۍ ډلبندۍ کې راځي.

۲- بشرضد جنایت: هغه ډول هڅو ته ویل کېږي، چې پر ملکي وګړو باندې یو منظم او پراخ یرغل وګڼل شي. په دې ډول دي: وژنه، ټولیزه له منځه وړنه، (Extra Mention) شکنجه، تبعید، جنسي تعرض، جنسي غلامي(Esclavage Sexuel)، نژاد پالنه(Aparthid) او نور...

۳- جګړه ییز جنایتونه: هغه وخت یې د دیوان په واسطه څېړنه کېږي، چې په پراخه کچه، دیو ټاکلي پلان او سیاست د یوې برخې په توګه مطرح وي.

جګړه ییز جنایتونه د ژنیو د ۱۹۴۹ز کال د کانوانسیون او د جګړې له نورو قوانینو او دودونو څخه د سرغړونې له مخې لکه څنګه چې یې په نړیوالو حقوقو کې څرګندونه شوې ده

(c) ketabton.com: The Digital Library

تعریف شوي دي، وژنه، شکنجه، ناوړه انساني چلند، تبعید، د خلکو جبري لېږدونه، یرغمل کول، پرملکي خلکو برید، د(م،م،م) پر پوځي وګړو برى، د جګړې له سیمې څخه پر بهر مېشتو سرتېرو برید، د مالونو له منځه وړل، تشدد، جنسي تېرى او په جبري ډول د سرتېرو راجلبول، د جنایتونو په درېیمه ډلبندۍ کې راځي.

۴- د تېري جنایت: د دې جنایت د تعریف تړون هغه کنفرانس ته لېږدول کېږي، چې اووه کاله وروسته به جوړ شي او پر تړون به بیا کتنه وکړي.

ب- د دېوان غونډې راغوښتونکې سرچینې:

د دېوان واک پر هغهو هېوادونو منل کېږي، چې تړون یې لاسلیک کړی وي، جنایت یې په خاوره کې ترسره شوی وي او یا تورن د هغه تبعه وي. دا موضوع د تړون په دویمه ماده کې راغلې او د جنجالیزو موادو له جملې څخه حسابېږي، که چېرې دا ماده ومنل شي، نو د دې لټون له مخې به (پول پوت) د کمبوډیا په دولت کې د غړیتوب د نشتوالي له امله محاکمې ته وړاندې نه شي. په همدې ډول که چېرې یوګوسلاویا له خوا تړون لاسلیک شي، نو که نوموړی هېواد د جګړه ییزو جنایتونو د څېړنې په برخه کې د دېوان واک پلی نه کړي، بیا به همدا پایله وي. د تړون له مخې دولتونو ته داسې امکان ورکړ شوی دی.(۱۱ماده)[1]

[1] –د یادونې وړ ده، چې همدا اوس د هغې لنډمهالې محکمې له خوا چې د امنیت شورا د حکم له مخې په لاهه کې جوړه شوې ده، د یوګوسلاویا جنایتکاران محاکمه کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دېوان غونډې د ترون د لاسليکونکي دولت، امنيت شورا ، (م،م،م) او ملي څارنوال د غوښتنې له مخې جوړېدی شي. که چېرې څارنوال د غونډې د جوړېدو غوښتنه کوي، نو د څېړنې ديوې دوسيې د جوړولو لپاره دې له يوې لومړنۍ ملي قضايي سرچينې څخه اجازه ترلاسه کړي.

په دې حالت کې د (م،م،م) امنيت شورا کولای شي د (م،م،م) د منشور د اووم څپرکي په چوکاټ کې ديوه پرېکړه ليک له مخې د څارنوالۍ، د غوښ شوي څېړنيز بهير د دولس مياشتو تمديد غوښتنه وکړي. (دا ماده لانجمنه ده)

ج- د ترون نيمګړتياوې:

د روم ترون چې دېوان يې جوړ کړ، عمومي نيمګړتيا يې داده، چې له يوې خوا انتقالي پړاو کې غړو دولتونو ته ددې حق ورکوي، چې د جګړه ييزو جنايتونو په څېړنه کې د دېوان واک ونه مني او له بلې خوا د دېوان حکم که چېرې د غړو دولتونو له خوا غونډې ته راوبلل شي، پر تېر وخت او حالت(Non Retro Act) اغېز نه شي کولای.د وروستۍ کرښې پر بنسټ ډېر تاريخي جنايتکاران د دېوان له پوښتنې څخه خوندي پاتې کېږي. هغه وخت نود پول پوت، پنوچې، ببرک، نجيب، کشتمند ، برژنيف او داسې نورو کسانو د محاکمې لپاره يوازې دا لاره پاتې کېږي، چې د(م،م،م) امنيت شورا د نوموړو کسانو پرضد د دېوان غونډه راوبولي.

د امنيت شورا د لنډمهالو محکموپرځای، چې د روندا او يوګوسلاويا د پېښو په اړه وليدل شوې، کولای شي په ځانګړو برخو کې د قضايي څارنې لپاره د (ج،ن،د ، غونډه راوبولي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو پر همدې وخت چې کومه ستونزه پاتې کېږي، هغه د امریکا او چین دریځ دی، چې تړون یې نه دی لاسلیک کړی او دامنیت شورا غړی ګڼل کېږي، نوموړي هېوادونه که څېږي یې اتباع تر قضایي څارنې لاندې راشي، په قوي اټکل به د ویټو له حق څخه ګټه پورته کړي، د دېوان غونډې د جوړېدو مخه به ونیسي.

د- د دېوان عمومي واکونه:

((د کنفرانس د جوړېدو په خونه کې عمومي روحیه داسې وه، چې د لاسلیکوونکو هېوادونو په باب د دېوان واکونه په ځلوورو برخو کې راټول شي.

- هغه دولت چې جنایت په کې پېښ شوی دی.
- هغه دولت چې جنایتکار د هغه تبعه دی.
- هغه دولت چې د جنایت قرباني د هغه تبعه دی.
- هغه دولت چې جنایتکار په کې اوسي.

ناحکومتي موسسو د ځلورم الترنیتیف پرمنلو، چې اغېزناک ښکارېده ټینګار وکړ. ځکه چې زیاتره جنایتکاران بهر ته پناه ور وړي. په روندا کې پر ۱۹۹۴ز کال د عامه وژنې زیاتره مسئولین بهر ته وتښتېدل، اوس دا جنایتکاران د افریقایي هېوادونو په مرسته د روندا لپاره یوې نړیوالې محکمې ته سپارل شوي دي.

له پورتنیو څرګندونو څخه په ډاګه کېږي، ان د هغو هېوادونو غړي، چې دا تړون یې لاسلیک کړی نه دی، لکه امریکا، که چېرې تر جنایت وروسته هغه هېواد ته پناه یوسي، چې دا تړون یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسلیک کړ، د دېوان له قضایي څارنې څخه خوندي پاتې کېدلای نه شي)).[۱]

د دېوان نورې برخې یا څپرکي د دېوان ترکیب، د تورن د څېړنې او څارنې څرنګوالي، د دعوې د طرحې کړنلارې، د مجازاتو کچ(۳۰) کاله زندان یا تر هغه زیات او یا د لویې جګړې د پېښېدو له کبله (عمري بند) د مرافعې غوښتنې ډولونو، د نړیوالې قضایي ملګرتیا اصولو او د(م،م،م) د غړو هېوادونو له خوا د دېوان مالي خړوب ته ځانګړې شوې دي.

[۱]-لوموند ورځپاڼه، پاریس چاپ، د ۱۹۹۸ز کال د جولای ۲۰ او ۲۱مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویمه برخه

په افغانستان کې د بشر او جګړې له حقوقو څخه سرغړونه

پر افغانستان باندې د شوروي تېري لاملونه، د دې تېري پرېکړه کوونکې شوروي سرچينې، د يرغل تائيدوونکې افغاني ډلګۍ، پر افغانستان، سيمې او نړۍ باندې د يرغل اغېزې، هغه موضوعګانې دي، چې اوس لا هم دا سې ليدلوري لري، چې پلټل شوي نه دي.

دې خبرې ته کولای شو درې علتونه په ګوته کړو:

يو- د پېړۍ د سترې پېښې (شوروي يرغل) په باب د نړۍ د خپرونو د ډېرې لېوالتيا نشتوالی دی، دا کار په لويديزه نړۍ کې د خپرونو د سياسي رسالت د نشتوالي له کبله رامنځته شوی دی.

بل- د پخواني شوروي د سرغړونو پر وړاندې د روسيې دولت د برائت د يو اړخيز اعلان هڅه ده، چې نه غواړي د پخواني شوروي پړه ومني.

- او په پای کې د پانګوالو هېوادونو پر وړاندې د روسيې تر ايډيالوژيکي ماتې وروسته د اقتصاد او سياست په برخه کې د هغه هېواد له خوا د ليبراليزم غوره کول دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لیبرالیزم غوراوی د لویدیزو هېوادونو د خولې خبره ده، نوموړي هېوادونه غواړي روسیه په دې برخه کې ډېره وهڅوي او په ډېر پام سره پرې ډېر زیات، بې ګټې سیاسي جنجالونه بار کړي.

په افغانستان کې له شوروي یرغل څخه را پیدا شوې غمیزه، دا ده درېیمې لسیزې ته داخله شوه، په هېواد کې وژنه او ویرنه روانه ده.

په ملي کچه دیو ملي حکومت د نشتوالي له کبله، د جنایتکارانو محاکمه کول، یوازې یوه هیله ده، هغه هم د روښاندو په څو ورو تولګیو او ډلګیو کې موږ تر اوسه پردې نه یوبریالي شوي، چې دا دعوه د ډله ییز جنجال له دایرې څخه دیوې ملي دعوې کچې ته پورته کړو او له کمونیزم او جګړې څخه د هر زیانمن شوي هېوادوال او نړیوالو عامه افکارو پاملرنه ورته راواړوو.

په افغانستان کې ځینو کمونیستو ډلو په (دوه ګامه شاته) چل او تکتیک سره مجاهدینو ته ځان ورننژدې کړ، په اصطلاح له (عمومي ښښنې) نه یې ګټه پورته کړه، د مجاهدینو له یو شمېر ډلو سره یې ائتلاف وکړ، نه یوازې د خپلو کړو جنایتونو ځواب یې ورنه کړ، بلکې د کمونیستانو په نومونه (د ملګرتیا او همکارۍ) او د اسلامي ډلو په وبتا د (وروری) په فضا کې یې لستوڼي بډ وهل، او له دې کار څخه یې د ملت ضد سازشونو په مقصد، چې پخوا یې لا سمبال کړي وو، د خپلو جنایتونو د پټولو لپاره، د یوې ډاډمنې پردې په توګه کار واخیست.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سربېره پردې، کمونیستانو په هېواد کې د هغه اړ دوړ له کبله، چې د کمونیستانو له دوه ګونو ډلو سره د اسلامي تنظیمونو د سازښت له امله رامنځته شوی و او د مجاهدینو په لاس یې د ګڼو جنایتونو د ترسره کولو لپاره لاره اواره کړې وه. د خپلو جنایتونو د پټولو او هېرولو لپاره یې ډېره زیاته ګټه پورته کړه، همدا اوس ګڼو افغاني کمونیستانو، هغو هېوادونو ته پناه وروړې، چې به یې (نړۍ خور امپریالیزم) ګاڼه، خو اوس دوی ته ؛((لنګه غوا)) ده اوس په ارام وجدان (!) له کومې وېرې او پوښتنې پرته په دې لټه کې دي، چې د همدې (امپریالیستي نړۍ له نعمتونو څخه) ګټه پورته کړي او خپل سوکاله ژوند نور هم سوکاله او خوب کړي.

رښتیا خبره داده هغو هېوادونو، چې په نړیواله کچه یې له کمونیزم سره سیالي کوله او د هغو پرضد یې هلې ځلې کولې، له افغانستان څخه د شوروي پوځونو تروتلو وروسته [پرته له دې چې زموږ د هېواد ملي ګټې په پام کې ونیسي، افغانستان یې په داسې حال کې یوازې پرېښود، چې هرڅه یې په جګړه کې بایللي وو.

زموږ هېواد سره یې یو سوداګریزه معامله ییز چلند وکړ. افغانستان پاتې شو او د جګړې د جنایتکارانو او ملي خاینانو د محاکمې ستونزمنه موضوع].

له څوکلونو راهیسې په افغاني ټولیو او په ځانګړې ډول، په افغاني خپرونو کې، د جنایتکارانو د محاکمې موضوع په هېرېدو ده. د شوروي دیرغل ناتار په کال کې یوازې یو ځل په افغاني خپرونو کې یاد ېږي او هغه هم په داسې ډول چې د غمیزې او ناتار جنایتکارو مسولینو اود هغو د محاکمې په باب نه پوره بحث

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي او نه تبصره، دا سې ښکاري چې هره مياشت او کال تېرېږي، پر جنايتونو يو درووند سيوری غوړېږي. په دې ليکنه کې زما موخه يوازې او يوازې د دې پېښې دهېرېدو مخنيوی دی، ځکه نو زه د کلياتو په طرح کولو بسنه کوم او د قضيې جزيات د پوهانو د څېړنې او د ملي او نړيوالې څارنوالې همت ته سپارم. خدای (ج) به په راتلونکي کې د جګړې د جنايتونو او جنايتکارانو د څېړنو لپاره ځانګړې ملي او نړيواله محکمه جوړه کړي. ان شاالله. په افغانستان کې د جګړې جنايتونه په دوو پړاوونو کې څېړل کېږي.

- د شوروي تېري پړاو.
- تر شوروي تېري وروسته پړاو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

کمونیست حکومت

(د شوروي تېري پړاو)

په دې پړاو کې د شوروي له خوا د افغانستان د پوځي اشغال لس کلونه (۱۹۷۹ ډسمبر - ۱۹۸۹ فبروري) او د جهادي او ملي ځواکونو پروړاندې د کمونیست حکومت د مقاومت درې کلونه (۱۹۸۹-۱۹۹۲ زکال د اپریل وروستۍ شپې ورځې) راځي. په دې ډول د شوروي د مستقیم او نامستقیم تېري وخت لسو کلونو ته رسېږي.

پیرماري دیو پویي M.Dupuy وایي:

((پوځي اشغال کېدی شي د دوو دولتونو تر منځ تر تړون وروسته رامنځته شي او یا د دوو دولتونو تر منځ د وسلوالې شخړې په نتیجه کې په یو اړخیز ډول ترسره شي. په دواړو حالتونو کې سیمه ییز واکونه Compemtence Terretoriale د اشغالګر دولت لاسته ورځي.[1]

((د اشغال دویم ډول اوس د اسرائیلو له خوا د اردن پر شاوخوا او غزه کې ترسره کېږي.))[2]

[1] – د پویي له څرګندونو څخه په افغانستان کې د جګړې د جنایتونو د پېښېدو په اړه د اشغالګر شوروي غوڅ مسئولیت په ډاګه کېږي.
[2] – دا نظر د اشغالي سیمو له ځینو برخو څخه د اسرائیلي ځواکونو تر وتلو دمخه (۲۰۰۰، جون) څرګند شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا حالت د شوروي له خوا د افغانستان له پوځي اشغال سره توپير لري.

دې حکومت اصولاً خپل سیمه ییز واکونه له لاسه وکړي نه وو. پوځي اشغال د هر لامل له کبله چې وي، ترهغو احکامو لاندې راځي چې د وسلوالو شخړو او انساني حقوقو کانوانسیونونو اعلان کړي دي. په دې برخه کې کولای شو، ترټولو لومړی د لاهې د څلوم کانوانسیون (۱۹۰۷ز کال) او همدارنګه د ژنیو د ۱۹۴۹ز کال د کانوانسیونونو یادونه وکړو، وروستی کانوانسیون د لومړي نمبر پروتوکول په واسطه بشپړ شو.

نن ورځ د پوځي اشغال مشروعیت په ښکاره ډول د ځواک نه کارونې له آر سره، چې د (م،م،م) منشور د څلورم پراګراف په دویمه ماده کې یې یادونه شوې او د نړیوالو حقوقو یوه برخه ګڼل کېږي، ټکر کوي.[1]

موږ په دې باب چې د کابل حکومت د لاسوهنې دغوښتنې پر وخت (د دې ډول لاسوهنې د غوښتنې په باب هېڅ ډول سند نه شته) خپل سیمه ییز واکونه له لاسه ورکړي نه وو. له دیوپویي سره هم نظره نه یو.

ځکه چې د کابل د حکومت واکونه ان د جهاد د پیل پر وخت، په کلیو او بانډو کې په زیاته کچه لږ شوي وو، خو دا چې دیوپویي وایي د نړیوالو حقوقو پر وړاندې لاسوهونکی او رابلونکی هېواد د بشر د حقوقو په برخه کې برابر مسولیت لري، یو واقعیت دی.

په افغانستان کې د جګړې د جنایتونو په ترسره کولو کې پر شوروي واکمنو او د هغو جنرالانو سربېره، چې په هېواد کې پر

[1] – پ،م دیوپویي، نړیوال عمومي حقوق، پاریس، دویم چاپ، ۱۹۹۳ز کال ۴۹مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

جګړه اخته وو ، لکه دببرک کارمل په واکمنۍ کې د شوروي لښکرو پوځي سلاکار جنرال مایوروف، د ګرباچوف دواکمنۍ پر مهال په افغانستان کې د شوروي لښکرو قوماندان جنرال ګروموف، په کابل کې ټول شوري سفیران د خیل او مسوول ګڼل کېږي.

پوزانوف، احمد جانوف،موژایف او ورانسوف له همدې ډلې څخه دي. ورانسوف اوس په (م،م،م) کې د روسیې استازی دی.

د افغانستان د اشغال پر لومړیو کلونو د ثور د غمیزې یو اساسي طرحه کوونکی(اوبلوف) په کابل کې د شوروي سفارت مشتسار و ، وروسته دا شخص د جمهور رئیس(یالتسین) له خوا د برهان الدین رباني دربار ته د ګرځنده سفیر په توګه وټاکل شو.

لومړی- د نړیوالو سیاسي، مدني حقوقو او شکنجې ضد کانوانسینونونو له اصولو څخه سرغړونه: د(م،م،م) دخپلې عمومي جرګې د ۲۰۷\۴۹ ګڼې پرېکړه لیک له مخې څرګنده کړه، چې د (م،م،م) یو ځانګړی کمیسیون باید په افغانستان کې دبشر له حقوقو څخه شوې سرغړونې وڅېړي، په دې باب دې مستند راپورونه برابر او د (م،م،م) د عمومي منشي له لارې دې امنیت شورا ته وړاندې کړي.

د شوروي تېري کوونکي حکومت او دکابل کمونیست حکومت دافغانستان د جګړې په بهیر کې له ټولو هغو نړیوالو کانوانسیونونو او تړونونو څخه چې د بشر د حقوقو د پاللو او مراعتولو سپارښتنه کوي، سرغړونه کړې ده. موږ دلته د سیاسي او مدني حقوقو د نړیوال میثاق او د شکنجې ضد کانوانسیون له حکمونو څخه ددغو دوو حکومتونو سرغړونو ته یو څه اشاره کوو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بحث په پای کې به د کمونیست حکومت پر مهال، د مجاهدینو پر سرغړونو هم وغږېږو. د زیاتې یادونې وړده، چې پورتنیو معتبرو نړیوالو اسنادو، له حکمونو څخه سرغړوونکي او د جګړې جنایتکاران د محاکمې وړ ګڼل کېږي.

د کابل کمونیست حکومت پر ۱۹۸۳ز کال د سیاسي او مدني حقوقو نړیوال تړون لاسلیک کړ، د همدې تړون په چوکاټ کې د بشر حقوقو یوه کمېټه چې د مدني او سیاسي حقوقو د نړیوال تړون د حکومونو تطبیق د څارنې دنده یې لرله، جوړه شوه.

د تړون اوومه ماده څرګندوي: ((هېڅوک تر شکنجې، مجازاتو، ځورونکي، سپکوونکي او بشرضد چلند لاندې نیول کېدی نه شي)).

د همدې تړون د روحیې له مخې هغه شوې ده، چې غړي هېوادونه (د یو استثنايي خطر د پېښېدو پر وخت، چې د یو ملت شتوالی له ګواښ سره مخ وي او رسماً اعلان شي، کولای شي خپلې یو شمېر دندې چې په تړون کې یې یادونه شوې، څنګ ته کړي، خو د اوومې مادې رعایت چې شکنجه یې منع کړې ده، هېڅوخت په هېڅ پلمه، نه شي کولای شاته وغورځوي.

د کابل کمونیست حکومت د ۱۹۸۵ز کال د جنوري پر۴مه نېټه د ملګرو ملتونو د شکنجې، مجازاتو، ناوړه، ظالمانه او سپکوونکو انساني چلندونو ضد کانوانسیون لاسلیک کړ. دا کانوانسیون په خپله دربیمه ماده کې څرګندوي: ((ټول غړي دولتونه دنده لري، چې د شکنجې د مخنیوي لپاره قانوني، قضایي، اداري او نورې اغېزناکې هڅې وکړي)). کانوانسیون زیاتوي: ((جګړه، د جګړې ګواښ، د کورني سیاسي ټیکاو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نشتوالی، اضطراري اوبل هېڅ حالت ددې دليل کېدی نه شي، چې پر شکنجه دې لاس پورې شي.))

دبشر حقوقو کمېټه چې د مدني او سياسي حقوقو د نړيوال تړون د تطبيق د څارنې دنده لري. دتړون د ۷مې مادې د تطبيق د څرنګوالي په باب څرګندوي:

د ۷مې مادې د تطبيق لپاره يوازې دا خبره پوره نه ده، چې د شکنجې د منع کولو اعلان دې وشي او يا دې هغه جرم وګڼل شي. دولتونه بايد د تړون د ۷مې او دکانوانسيون د دويمې مادې د محتوياتو د سم تطبيق لپاره د څارنې د يواغېزناک او عملي ميکانيزم پر جوړولو مکلف شي.

د شکنجې په باب غوښتنليکونه بايد د واکمنو مقاماتو له خوا وڅېړل شي، د شکنجې له مسئولينو څخه بايد پوښتنه وشي او شکنجه شويو کسانو ته د قضايي سلسلې له مخې د خپل حال د بيان امکان برابر شي. عارضين او شاهدان بايد د خپل ښه سپيناوي لپاره له ګواښ او وېرې څخه خوندي وساتل شي. (کانوانسيون ۱۳مه ماده).

د شکنجې قربانيان بايد دزيان د جبران له حق څخه برخمن شي، د شکنجې مخنيوي د اغېزناکې او عملي څارنې لپاره کېدی شي لاندې هڅې ترسره شي:

۱) په ساتنځي کې د تورن د ساتنې منع کول: هڅه دې وشي، چې تورن کسان په هغو ځايونو کې وساتل شي، چې په رسمي ډول د تورنو کسانو د ساتنې لپاره اعلان شوي وي. د رسمي او ښکاره ساتنځايونو نوم او ځای بايد په يوه مرکزي اداره کې ثبت

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او د هغو لست باید له غوښتنې سره سم لېوالو خواوو، له هغې جملې نه کورنۍ ته وسپارل شي.

۲) په ساتنځي کې باید له تورن کس سره ډاکټرانو، مدافع وکیلانو او د کورنۍ غړو ته د لیدو اجازه ورکړای شي.

۳) د هغو اعترافونو د باور سلبولو لپاره باید لازمې هڅې وشي، چې په محکمه کې له تورن څخه د تړون د ۷مې مادې او د کانوانسیون د ۱۵مې مادې خلاف د شکنجې په واسطه ترلاسه کېږي.

۴) د قوانینو د پلي کولو مسولینو ته د داسې ټینګو، دقیقو زده کړو او کړنلارو ښوول، چې تر شکنجې د مخه د هغې مخنیوی وکړي.

۵) که چېرې د شکنجې په باب پوره او کره دلایل په لاس کې وي، په ناپېیلي او ګړندي ډول د هغو څېړنه له او راسپړنه.

د ښځینې نړیوال سازمان (ب،ن،س) پردې باور دی، چې په افغانستان کې د بشر حقوق په ټینګه تر پښو لاندې شوي. د (ب،ن،س) له خوا ډېرې داسې پېښې ثبت شوي، چې په هغو کې یو تورن، پرته له دې چې کوم تور پرې پورې شي او یا یې دوسیه اړوندې محکمې ته ولېږل شي، په میاشتو میاشتو زندان کې ساتل کېږي.

نیول شوي کسان د اعتراف لپاره په پټو ساتنځایونو کې شکنجه شوي دي. د شکنجې مخنیوي یا منع کولو کانوانسیون، تر شکنجې وروسته اعتراف، محکمې ته نه راجع کوي. (۱۵مه ماده).

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (ب،ن،س) کره اسنادو له مخې وايي، چې په افغانستان کې ډېر ځله د محکمې حکم، د شکنجې له لارې، پر لاسته راغلي اعتراف ډده لګولې ده.

هغه باور چې د شکنجې په واسطه له اعتراف څخه ترلاسه شي، پر هغه باندې د تورن شخص له نیوکې، چې د شکنجې ضد کانوانسیون کې یې یادونه شوې، نیولې، یو لړ تدبیرونه او هڅې چې دیوې عادلانه محاکمې د جوړېدو هیله لري، داټول د مدني او سیاسي حقوقو د تړون له خوا په ګوته شوي دي. له هغې جملې نه:

- ❖ دیوې بې پرې او ناپېیلې محکمې له خوا دیوې عادلانه او ښکاره محاکمې حق.
- ❖ د واکمنې محکمې له خوا تر هغه پورې چې تورن محکوم شوی نه وي، د برائت اصل رعایت.
- ❖ دمدافع وکیل دټاکنې حق.
- ❖ د مرافعې حق.

د (ب،ن،س) په ډاډ سره اعلانوي، چې د کابل کمونیست حکومت استثنایي انقلابي محکمه د خپلو دندو پر ترسره کولو کې نه خپلواکه وه او نه هم ناپېیلې. د (ب،ن،س) ته د راغلو اطلاعاتو له مخې، د تورنو کسانو محاکمه ښکاره نه ده. (یو شمېر هغه ډېرې لږې محاکمې چې تبلیغاتي او ننداره ییزې بڼې او موخې لري، هغه پر عمومي قاعدې څه اغېز نه شیندي.)

تورن کسان له خپل مدافع وکیل څخه د مرستې غوښتنې حق نه لري. هغوی په محکمه کې د خپل ځان په ګټه له شاهدانو څخه ګټه نه شي اخیستلای. دبرائت قاعدې او حالت ته پام نه کېږي، د انقلابي پرېکړې په باب د مرافعې امکان نه شته. دیادونې وړ ده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ددې سیاسي محکمې رئیس د انقلابي شورا غړی دی. سربېره پر دې، د انقلابي شورا رئیس محکمې ته کړنلاره ورپه ګوته کوي او ټاکي. د ثور انقلاب حقیقت ورځپاڼې دیو خبر له مخې د ۱۹۸۴ز کال د نومبر پر میاشت، د انقلابي شورا رئیس ببرک کارمل، د خاد مسئولینو، د انقلابي محکمې او انقلابي څارنوالۍ د منسوبینو په یوه غونډه کې برخوالو ته دقیقې انقلابي کړنلارې په ګوته کړې.

د سیاسي او مدني حقوقو تړون له یوې خوا او د شکنجې د مخنیوي کانوانسیون له بلې خوا، پر دې خبرې ټینګار کوي، چې په زندانونو او ساتنځایونو کې باید لږ تر لږه روغتیایي حالت ته پاملرنه وشي.

د مجازاتو د و سیلې په توګه دې د او سپنې زنځیر له کارونې څخه په ټینګه ډډه وشي، نیول شویو کسانو ته دې ددې خبرتیا حق ورکړی شي، چې په کوم ځای کې او سېږي او له کوم ځایه کوم ځای ته لېږدول کېږي.

د نیول شویو کسانو کورنۍ باید د هغوی له ساتنځي څخه خبر وي او تورن کس د لیدنې کتنې حق ولري.

د هغو موثقو اطلاعاتو له مخې، چې د (ب،ن،س) ته رسېدلي دي، د خاد په مرکزونو او نورو افغاني زندانونو کې هغه ډول اسانتیاوې او تنظیمونه نه شته، چې د مخه مو ورته اشاره وکړه، ډېر ځلي یو تورن شخص له ظالمانه او بشرضد سزاوو سره مخ شوی دی، چې دا په خپله د مدني او سیاسي حقوقو د تړون ددې مادې پرضد عمل دی. د شوروي تېري کوونکی دولت د مدني او سیاسي حقوقو د نړیوال تړون او شکنجې ضد کانوانسیون یو

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاسلیکوونکی ګڼل کېږي. د کانوانسیون د ۵مې مادې له مخې غړي هېوادونه د خپلې واکمنۍ په سیمه کې له پورتني تړون او کانوانسیون څخه د سرغړاوي مسولیت لري؛ آن که سرغړونکی د هغه غړی وي او که یا نه وي. د شکنجې ضد کانوانسیون۴مه ماده اعلانوي چې: (ټول غړي هېوادونه) دنده لري، چې د ټاکلو قوانینو په واسطه د خلکو ملاتړ وکړي او له شکنجې څخه یې وژغوري.

دا قانوني تدبیرونه او هڅې باید ضرور، د هغو سرغړونو په باب هم وي، چې په مستقیم ډول په کې شکنجه ترسره شوې وي.

د(م،م،م) عمومي جرګه د ۱۹۷۹زکال دډسمبر پر ۱۷مه نېټه د قوانینو د تطبیق لپاره مسولینو ته لارښوده نظامنامه تدوین او نافذ کړه. ددې نظامنامې ۵مه ماده په ډاګه کوي چې: ((د قوانینو د تطبیق هېڅ موظف شخص په هېڅ پلمه نه شي کولای، ظالمانه او بشرضد چلند وکړي، خلکو ته سزا ورکړي یا داډول کارونه وکړي اویا دې ډول هڅو په باب چوپتیا غوره کړي.))

د(ب،ن،س) په ټوله پازوالۍ(مسولیت) په ډاګه کوي، چې شوروي پرسونل په مستقیم ډول د افغانانو په زنداني کولو او شکنجه کولو کې لاس درلود. په څو نورو برخو کې شورویانو په خپله د شکنجې بهیر لیدلی او پر هغه یې سترګې پټې کړي، چې دا په خپله په شکنجه کې د ګډون مانا لري.))[1]

دویم- د نورنبرګ محکمې د ډلبندۍ له مخې د جګړې له حقوقو څخه سرغړونه: د نورنبرګ محکمې د جګړې حقوقو له اصولو څخه سرغړونه، د جګړې جنایتونو تر عنوان لاندې، پر درېو

[1]- د(ب،ن،س) افغانستان د سیاسي زندانیانو شکنجه، لندن، ۱۹۸۴زکال ۳۹-۴۰مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډلبندیو وېشلي ده. جګړه ییز جنایت، سوله یز جنایت او بشرضد جنایت.

۱- جګړه ییز جنایت:

د ملکي وګړو اجباري لېږدونې، د ځاني او عامه شتمنۍ لوټ او تالان او د جنګي اسیرانو وژنې ته ویل کېږي. د نورنبرګ محکمې د ژنیو د څلورګونو کانوانسیونونو د پرېکړې له مخې چې مخکې ورته اشاره وشوه، دا جنایت د ټینګې سزا وړ ګڼل کېږي.

موږ په دې برخه کې له سلګونو بېلګو څخه پر یو دوو بېلګو بسنه کوو.

الف- د ملکي وګړو جبري لېږدونه:

شوروي ځواکونو د خپلو دښمنانو پرضد له ډېرو عصري الوتکو څخه کار واخیست، د دې هوایي بمباریو په پایله کې، په کلیوالي سیمو کې په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپیان شول، په ملیونونو مهاجرت ته اړ شول، کرنه، حاصلات او څاروي له منځه ولاړل.[1]

د (م،م،م) عالي کمشنرۍ پر ۱۹۸۲ز کال د افغان مهاجرینو شمېر د ځمکې پرمخ د مهاجرینو غټ شمېر وګاڼه، پر همدې کال په پاکستان کې د افغان مهاجرینو شمېر ۵ ملیونو تنو ته نږدې شو.

درې ملیونه افغانانو ایران ته پناه وړې وه، په دې ډول نو د یو بې غرضه او بې ضرره هېواد پر وړاندې د یو ستر زبر ځواکي او یرغلګر هېواد د جګړه ییز ماشین او ویجاړوونکو وسایلو د

---

[1] –(ب،ن،س) افغانستان، د بشري حقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، ۱۹۹۵ز کال، نومبر، ۱۷ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کـارونې لـه املـه، د افغانسـتان نـيم نفـوس تـر هېـواد دبانـدې د مهاجرت له سخت ژوند سره لاس او ګرېوان و.

(پـر کليوالـو سـيمو بانـدې دشـوروي د هـوايي ځواکونـو د بمبارۍ له امله په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپيان او په مليونونو تنه مهاجرت ته اړ شول، کرنه، حاصلات او څاروي له منځه ولاړل)

ب- د ځاني او عامه شتمنيو لوټ او تالان:

دشپې ګرځېدنې بنديز په بهير کې شوروي سرتېرو د ګزمې دنده لرله، دلوټ او تالان يوه پېښه چې زياته رسوايي يې رامنځتـه کړه، دکابل تـر اشغال يـوه مياشت وروسـته د کب مياشتې پـر يـوه شپه رامنځته شوه، څرنګوالی يې په دې ډول دی:

د روسي پوځ يو ډلګی سرتېري دشپې پر درېو بجو افغان لـوی پلـورنځي (فروشـګاه بـزرګ افغـان) تـه نـږدې لـه خپلـو موټـرو څخـه کښـته شـول، دنـوي مارکيـټ يـو شـمېر قفلونـه يـې مـات کـړل او د هغوی مالونه او شيان يې خپلو موټرو ته ولېږدول، وروسـته يـې پـر دکانونو پترول وپاشل اوبيا يې اور ورته کړ، چې د دې اور لـه کبلـه ۱۰۰ دکانونه وسوځېدل.

يو څوکيدار دا پېښه له پيله تر پايه پورې ليدلې وه، وروسـته يې نورو ته کيسه کوله، بيا د امنيتي ساتندويانو له خوا ونيول شو او داسې ويل کېږي چې ووژل شو.

مسولينو د اور لګېدو علت د برېښنا شارټې وښوده، په داسې حال کې چې هېڅوالو ويلې، که چېرې برېښـنا شـارټې کـړې وای، نـو تر اور لګېدنې وروسته به د ځينو مـالونو او شـيانو پـاتې شونې او

(c) ketabton.com: The Digital Library

نښې نښانې پاتې وای، هټیوالو خپلو دکانونو ته چې لومړی تش شوي ووا و بیا ورته اور اچول شوی و، په ډېرې نهیلۍ کتل.[۱]

د المان مسیحي دیموکراتیک ګوند پر ۱۹۸۵ز کال (په افغانستان کې دبشرله حقوقو څخه سرغړونه) په نوم یو کتابګوټی چاپ کړ، په دې کتابګوټي کې راغلي دي: ((د څلورو کلونو په بهیر کې دافغانستان پرهر کلي او بانډه لږ ترلږه یو ځل بمباري شوې ده.))

دوکتور (کارفري کانګ) چې په افغانستان کې یې دوه کاله د طبیب په توګه دنده ترسره کوله، ګزارش ورکوي: په پکتیا او لوګر ولایتونو کې چې په سلګونو کیلومتره وګرځې نو له بمبار شویو کلیو نه پرته به نور څه ونه وینې. د ولایتونو په مرکزونو کې هم پر مارکیټونو او داستوګنې پرسیمو زورور هوايي بریدونه کېږي.

د وژنو ډېره زیاته برخه، چې شمېر یې تر سلګونو زرو تنو هم اوړي، له همدې اړخه دي. له تائید شویو او منل شویو ګزارشونو څخه څرګندېږي، چې روسانو په افغانستان کې د کیمیاوي وسلو، د بمونو چوولو او کیمیاوي ګازونو په وسیله د څښلو اوبه، غلې دانې او نور خوراکي څیزونه مسموم کړي دي.

دګاز ضد هغو ماسکونو، چې په افغانستان کې له روزل شوي روسي سرتېرو څخه لاسته راغلي او لابراتواري کتنه یې شوې او همدانګه دروسانو له خوا د هغو ۱۲ تنو وژل شویو ملکي وګړو د وینې او تشو متیازو تر لابراتواري کتنو وروسته په ډاګه شوې، چې روسي ځواکونو د مجاهدینو پرضد د(میکوتوکسین) په نوم له یو ډول کیمیاوي ګاز څخه ګټه اخیستې ده.

---

[۱] – نیازی امیدوار، ۱۳۷۵ل کال، دثورکودتالاملونه او پایلې، پېښور۱۳۲۸ل کال، چنګابن، ۱۱۸-۱۱۹مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- د اسیرانو شکنجه او وژنه:

د شوروي له خوا د پوځي اشغال پرکلونو د افغانستان په زندانونو کې په سلو کې ۷۰ جنګي اسیران ساتل کېدل.د کره معلوماتو له مخې روسانو زموږ د هېواد لس کن اشغال په بهیر کې نږدې شل زره جنګي اسیران په زندانونو یا د جګړې په ډګرونو کې اعدام کړي دي.

((طالبانو د ۲۷۴۹تنو لست چې د اشغال په کلونو کې د جګړې په لړ کې لادرکه شوي دي، روسي مقاماتو ته وسپاره.))[۱]

البته پورتنی لست بشپړ نه دی او ځانګړي سارایي اعلانونه په کې په پام کې نه دي نیول شوي.

شورویانو په افغانستان کې هغه ټپي اسیران، چې د جګړې په ډګر کې یې له وسلې سره نیول، له قضایي پړاوونو(چې هغوهم تېرویستونکې تبلیغاتي بڼه درلوده او د تورن د دفاع لپاره یې کوم سیستم نه درلود) پرته اعدامول.

شورویانو د ژنیو د ۱۹۹۳زکال د کانوانسیون خلاف، نه یوازې له اسیرانو څخه (ن،س،م) کمېټې دازادي لیدنې کتنې له مخنیوی کاوه، بلکې د(ن،س،م) ته یې د اسیرانو د بشپړ لست په نه ورکولو سره خپلې دندې او مکلفیت ته شا اړوله.

[(ب،ن،س) د ۱۹۸۰زکال د فبروری پر میاشت، کابل ته یو پلاوی ولېږه، چې د اسیرانو د عامه وژنې په باب د خپرو شویو اوازو څېړنه وکړي. پلاوي ښه کره اسناد ترلاسه کړل، نه یوازې دا چې په زرګونو بندیان وژل شوي اولادرکه شوي، بلکې له

[۱]- دافغانستان اخبار، په فرانسه یې ژبه، پاریس، ۱۹۹۲زکال، ۲۹، ۱۷مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۹۷۸ز کال څخه تر ۱۹۷۹ز کال پورې له شکنجې څخه هم په منظم ډول کار اخیستل شوی دی.][۱]

[(ب،ن،س) په ډاګه اعلانوي، چې شکنجه د هغه څه د دفاع لپاره، چې د کابل کمونیست حکومت ورته انقلاب وایي، یو دود ګرځېدلی دی.

بندیان(جنګي اسیران) دخاد د استنطاق په مرکزونو، د زندانونو په انګړونو او پوځي ځایونو کې له ډول ډول سختو شکنجو سره مخامخېږي، ان هغه جنګي اسیران، چې د جګړې په بهیر کې تسلیمی ته اړوزي، هم بې شکنجې نه پاتې کېږي.

هغو اسیرانو ته چې شکنجې ورکول کېږي، دژوند پرتول بهیر یې نښې نښانې پاتې کېږي، ډېر اسیران د شکنجې پر وخت مري، د ټول نښو نښانو او تورونو له مخې، شوروي مقامات، یا د شکنجې په مستقیمو برخوالو او یا هم دهغې د لیدونکو په توګه د شکنجې په مسولیت کې شریک ګڼل کېږي.][۲]

شوروي مقامونه د اسیرانو له شکنجه کولو څخه انکار کوي، خو عیني شاهدانو او شکنجه شویو کسانو په شکنجه کې دشورویانو د مستقیم او نامستقیم ګډون خبره تائید کړې ده.

په افغانستان کې د شوروي پوځونو سلاکار ستر جنرال الکساندر مایوروف داسیرانو د وژنې پړه او مسولیت د افغانستان پر کمونیست حکومت وراچوي او وایي: ((نجیب او خاد په هرات کې لېونتوب پیل کړ، هو ! پرته له پوښتنې اومحاکمې د اسیرانو اعدامول دوام لري.

[۱] -(ب،ن،س) افغانستان، دسیاسي بندیانو شکنجه، لندن ۱۹۸۲م کال، ۵ مخ.

[۲] -(ب،ن،س) افغانستان، دسیاسي بندیانو شکنجه، لندن ۱۹۸۲م کال، ۵مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه خبر وم، چې ډاکټر نجیب الله ډېر سخت زړی دی، خو پردې نه پوهېدم، چې زموږ له خوا د خپرو شویو تبلیغاتي پاڼو، چې تسلیم شوي دښمن ته په کې د ښښنې ژمنه شوې وه، سره سره د اسیرانو د اعدامولو حکم ورکړ شي...

ما غوښتل د اعدامونو مخه ونیسم، خو نجیب ویل، چې موږ په دې برخه کې د کارمل صاحب امر عملي کوو.))[1]

(ب،ن،س) د ۱۹۸۸ز کال د مارچ پر میاشت یو لړ داسې اسنادونه وړاندې کړل، چې په هغو کې د شوروي ځواکونو او افغانستان دولت له خوا د ۱۹۸۸ز کال د قصدي وژنو په باب معلومات وړاندې شوي وو. دې سازمان د ۱۹۹۱ز کال د مارچ پر میاشتو له غور او محاکمې پرته د سیاسي بندیانو د ساتلو او شکنجې په باب خپله اندېښنه څرګنده کړه او د کابل له کمونیست حکومت څخه یې وغوښتل، چې د دې کارونو مخه ونیول شي او هغه کسان چې سرغړونه وکړي، باید محاکمه شي.

د یو بل ګزارش له مخې چې پر ۱۹۹۱ز کال خپور شو، د عقیده یي زندانیانو په ګډون د زرګونو هغو سیاسي بندیانو په اړه اندېښنه څرګنده شوه، چې په اختصاصي محکمو کې په ناعادلانه ډول پر قید او مرګ محکوم شوي دي.

۲- سوله ضد جنایت:

د دې جنایت تور د یرغلیزې جګړې په باب استعمالېږي او د نورنبرګ په محکمه کې مطرح شو.

---

[1] – الکساندر مایوروف، په افغانستان کې رښتیا څه تېر بدل؟ د داود جنبش ژباړه، پېښور، ۱۹۹۹ز کال ۲۷۲ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نړيوالو کانوانسيونونو اود (م،م،م) منشور (۲مه ماده، ۷مه فقره) يرغليزه جګړه منع کړې ده.

د نړيوالو حقوقو کلاسيک مولفين ديرغل او لاسوهنې د ردولو لپاره دوه دليلونه راوړي:

الف- ملي ټولنه د خپل برخليک ټاکلو يوازينۍ واکمنه سرچينه ده.

ديو هېواد په کورنۍ جګړه کې ديو بل هېواد لاسوهنه ان که ديو قانوني اومشروع حکومت دملاتړ لپاره هم وي، عامه ارادې ته يو ډول سپکاوی دی.

ب- بهرنۍ لاسوهنه که څه هم د واکمن حکومت دملاتړ لپاره وي، د دولت واکمنۍ ته زيان رسوي او د حکومت د ملاتړ په باب د عامه ارادې د نشتوالي دليل ګڼل کېږي اوبيا لا هغه حکومت چې د پاڅون له کبله يې دملت د ارادې استازيتوب تر پوښتنې لاندې راغلی وي.

په دې ډول نو دنورو په چارو کې لاسوهنه او يرغل په نړيوالو کلاسيکو حقوقو کې يو اسياسي اصل ګڼل کېږي.

کلاسيک حقوق يوازې په يوه ځای کې لاسوهنې ته اجازه ورکوي، هغه داچې د يودولت غړي په يوه بهرني هېواد کې له ګواښ او خطر سره مخ وي او دا پېښه له ډيپلوماتيکي لارې د حل وړ نه وي.

کلاسيک حقوق په ډېرو لږو برخوکې د بشري حقوقو د ساتنې لپاره لاسوهنې ته اجازه ورکوي، لکه (پر۱۸۲۶زکال د ترکانو له خوا ديونان اله ګوله کونکو ځپنه) خو څرنګه چې له دې فارمول څخه ناوړه ګټه اخيستل کېدی شي، نو ځکه د هغه په باب د نړۍ په کچه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اندېښنې وې او همدغو اندېښنو له هغه څخه عملي ګټه اخیستنه له منځه وړې وه.

پ.م.دیوپویي په همدې باب وايي:

په دوه ډول دوه لاملونه دیو دولت لاسوهنه دبل دولت په کورنیو چارو کې د توجیه وړ ګڼي: یوه غوښتل شوې لاسوهنه (Entervention Sollicitef)ده، چې د یوه دولت د مشروعو مقامونو له خوا یې غوښتنه شوې وي اوبله بشري لاسوهنه (Entervention Dhumantie) ده لکه (پر ۱۸۶۰ز کال د مسیحیانو د ملاتړ لپاره په لبنان کې د فرانسې لاسوهنه).

له ډېرې مودې راهیسې په نړیواله کچه د داسې یو مانیز فورمول د جوړولو په باب، چې(دنړیوالې لاسوهنې دندې) وټاکي، د نظر یووالی له ګډوډو او لوړو ژورو تبصرو سره مخامخ شوی او دیو واکمن دولت په کورنیو چارو کې د نه لاسوهنې آر او د هغه حدودو ته پام اړول شوی دی.

د غوښتل شوې لاسوهنې لپاره چې د بلونکي دولت د کورنیو اساسي حقوقو له احکامو سره سمون ولري، د نړیوالو حقوقو له مخې دوه دلیلونه وړاندې کېږي:

- یو: که چېرې غوښتل شوې لاسوهنه د بلونکي دولت د واکمنۍ په چوکاټ کې وي او لاسوهونکی دولت د هغه دولت د واکمنۍ حق ته زیان ونه رسوي.
- دوه: که چېرې غوښتل شوې لاسوهنه ((د ډله ییزې مشروع دفاع حق)) په مانا وي، هغه هم په داسې حال کې چې لاسوهونکی دولت او بلونکی هېواد د دوه اړخیز تړون له مخې یو بل ته ژمن وګڼل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر دي وخت بايد وضعه په ډېرې ځيرتيا سره وارزول شي، چې د يوې اصولي لاسوهنې لپاره د(م،م،م) منشور د ۵۱مې مادې شرايط پوره شوي دي او كه نه؟ [۱]

مورږ به په دې باب لږ وروسته تبصره وكړو، اوس دا خبره كوو، چې اياد كابل كمونيست او شوروي دولت د بهرني يرغل پرورانډې د مشروع دفاع په دريځ كې [لكه څنګه چې يې ادعا كېدله] وو او كه نه وو؟ بايد ووايو: لومړى هغه څه چې شوروي ادعا كوله حقيقت نه و، هېڅ بهرني خطر افغانستان له بهر څخه نه تهديداوه (دا خبره به هم وروسته سپينه كړو).

دويم كه چېرې د مشروع دفاع له حق څخه ګټه اخيستنه مطرح واى، نو له دې حق څخه بايد يوازې د مقاومت ځواكونو ګټه پورته كړې واى، نه يو بهرني يرغلګر ځواك.

كه فرضاً د كابل كمونيست دولت او شوروي دولت له دې حق څخه د ګټې اخيستو اجازه ولري، نو هغه شرايط، چې د هغو په چوكاټ كې د مشروع دفاع حق څخه ګټه اخيستل كېږي او دواړو كمونيستو دولتونو (افغاني او شوروي) له هغو څخه تېرى كړى، نه شو كولاى له پامه وغورځوو:

- د مشروع دفاع حق د يرغل پر وړاندې يوه لنډمهالې نړيواله هڅه او تدبير ګڼل كېږي.
- له دې لنډمهالي تدبير څخه يوازې هغه وخت ګټه اخيستل كېږي، چې د هغه په لړ كې امنيت شورا، د نړيوال امن او سولې د ټينګښت لپاره لازمې هڅې وكړي.

[۱] – پ،م ديوپويي، نړيوال عمومي حقوق، پاريس، دويم چاپ، ۱۹۹۳ز كال، ۴۱۹مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د (م،م،م) منشور د ۵۱مې مادې له مخې د مشروع دفاع له هڅې څخه باید د امنیت شورا ژر تر ژره خبره شي. دا شورا د نړیوالې سولې د ټینګښت لپاره په کومه بڼه چې ضروري وګڼل شي، د لازمو تدبیرونو امکان څېړي او پر هغو لاس پورې کوي.

د پورته یادونو له مخې ویلای شو، چې د ډله ییزې مشروع دفاع له حق څخه (د دوه اړخیز تړون په شتوالي کې) یوازې (د امنیت شورا تر څارنې لاندې) ګټه اخیستل کېدی شي.

(د مشروع دفاع حق) په چوکاټ کې د لاسوهنې طرح کول باید داسې وي، چې د لاسوهنې قانونیت له بدلېدونکو حقوقي حالاتو سره، چې پر یوه ټاکلي وخت کې د دولتونو په اړیکو کې رامنځته کېږي په ډېرې ځیرتیا سره مطالعه او وارزول شي.

څرنګه چې د لاسوهنې غوښتنه د وسلوالې کورنۍ جګړې د پېښېدو پر وخت مطرح کېږي، نو دې ټکي ته باید زیاته پاملرنه وشي، چې ایا د لاسوهنې غوښتونکی مقام د خپلې خاورې پر کومې برخې واکمني لري او که نه؟ که چېرې ځواب منفي وي یانې داسې شرایط وي، چې مخالف ځواکونه له لاسوهنې غوښتونکي مقام څخه د ملي واکمنۍ یوه برخه ونیسي، له دې سره هم د لاسوهنې بلونکي حکومت مشروعیت تر ټینګې پوښتنې لاندې راځي او هم د لاسوهنې اصولیت.

په عملي ډګر کې ستر ځواکونه زیاتره د لاسوهنې غوښتنې له فورمول څخه د خپلې واکمنۍ د تثبیت لپاره کار اخلي، ښکاره بېلګه یې د ۱۹۷۹ز کال د ډسمبر پر میاشت په افغانستان کې د شوروي او پر ۱۹۸۳ز کال په ګریناډا کې د امریکا لاسوهنه ده.[1]

[1] – د پ.م دیوپویي، نړیوال عمومي حقوق، پاریس، دویم چاپ، ۱۹۹۳ز کال، ۷۲-۷۷مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که چېرې په افغانستان کې شوروي لاسوهنه د مطرحو قوانينو له مخې وارزول شي، د ((پ،م،ديوپويي)) دوينا له مخې بايد وواييو، چې دا غوښتل شوې لاسوهنه د هغو شرايطو په چوکاټ کې چې ((ديوپويي)) يې يادونه کوي عياره شوې نه وه، ځکه چې:

الف: د حفيظ الله امين د حکومت له خوا د پوځي مرستو غوښتنه نه وه شوې، د دې دليل هم دادی، چې دا حکومت د شوروي لښکرو د يرغل په لومړيو ورځو کې وځپل شو او په زوره سقوط کړای شو.

د کارمل حکومت په څرګند ډول اعتراف ونه کړ، چې د شوروي پوځي ټولګي يې رابللي دي، دغه راز د کارمل حکومت د داسې يو ډول غوښتنې لپاره اصولي دريځ نه درلود. دا حکومت له شوروي يرغل سره يو ځای رامنځته شو او تر هغې وړاندې اصلاً و، نه، چې د مرستې غوښتنه وکړي.

له يو بهرني هېواد څخه د داسې يو حکومت له خوا د پوځي مرستې غوښتنه، چې په خپله د هماغه دولت د يرغل زېږنده وي، د دې ښکارندويي کوي، چې د لاسپوځي او اشغالګر ترمنځ د اړيکو انډول نه شته او دا په خپله د مرستندوی هېواد له خوا د مرسته غوښتونکي هېواد پرملي واکمنۍ تېری ګڼل کېږي او په حقه ويلای شو، چې مرستندوی هېواد تېری کوونکی دی. څنګه چې افغانستان ته د شوروي لښکرو رالېږل د حکومت د بدلون(د حفيظ الله امين حکومت پرځای د خپل لاسپوځي ببرک کارمل حکومت د ځای پر ځای کولو) لپاره و، نو ځکه زموږ د هېواد په کورنيو چارو کې يوه بشپړه لاسوهنه ګڼل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځرنګه چې دې لښکرکشۍ په زور او جبر سره د افغانستان ملي واکمني ګوابنوله، نو ځکه یو پوره او بشپړ یرغل ګڼل کېږي.

دغه راز شوروي پوځي او ملکي مشاورینو د افغانستان د کورني او بهرني سیاست په طرحه کولو او دهېواد د سیاسي او پوځي اشخاصو په مقررۍ کې فعال رول درلود، نوځکه شوروي پوځي لاسوهنې د افغانستان پر ملي او دولتي واکمنۍ ځرګند تېری ګڼل کېږي، لنډه دا چې په افغانستان کې هېڅکله د لاسوهنې رابلونکې سرچینه (د دولت ریس، دحکومت ریس، انقلابي شورا، مرکزي کمېټه او نور) معلومه نه شوه.

سره له دې چې د ببرک کارمل حکومت دلاسوهنې (مرستې) له غوښتنې انکار کاوه، خو ځرنګه چې د شوروي پوځونو په زور واک ته ورسېد، په عملي ډول ددې مرستې! تائیدوونکی ګڼل کېږي. خو له دې سره سره که موږ د کارمل حکومت ددې مرستو یوه اړکلي سرچینه وګڼو، نو بیا هم باید ووایو، چې دې حکومت کوم مشروعیت نه درلود، د خلکو درایو له مخې نه و رامنځته شوی او دملي واکمنۍ یوه برخه ترې د مقاومت ځواکونو نیولې وه.

ب- شورویانو ادعاکوله، چې افغانستان ته یې د ۱۹۲۱ز کال د دوستې تړون له مخې مرستې ورکړې دي! شورویانو دا ادعا هم کوله، چې ۱۹۷۹ز کال د دوستۍ او نه تېري تړون له مخې یې د بهرني یرغل د له منځه وړلو لپاره د افغانستان د حکومت په بلنه خپل ((محدود ځواکونه)) افغانستان کې ځای پر ځای کړي دي.

پورتني دواړه تړونونه پر یو بل باندې د نه تېري د اصل له مخې لاسلیک شوي وو، چې شورویانو پر افغانستان باندې د تېري پروخت د هغو اصلي روحیه په پام کې ونه نیوله. سر بېره پردې پر

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان باندې د شوروي پوځي يرغل پروخت د (م،م،م) منشور د ۵۱مې مادې محتوا هم له پامه وغورځول شوه. د دې مادې له مخې د مشروع دفاع حق څخه هغه وخت ګټه اخيستل کېږي، چې د امنيت شورا تر څارنې لاندې وي، د کابل کمونيست حکومت او شوروي تېري کوونکو ځواکونو افغانستان ته د سولې د بېرته راوستو موضوع د امنيت شورا ته وړاندې نه کړه او کله چې د امنيت شورا خپله په نوښت لاس پورې کړ، د پورتنيو هېوادونو له خوا ورته چندان وخت او ارزښت ورنه کړای شو.

د کابل کمونيست حکومت به شوروي لښکرې د افغانستان انقلاب سره د مرستې په نامه توجيه کولې او د دې مرستو د غوښتنې لپاره به يې تل دوسلوالو ډلو په واسطه په افغانستان کې بهرنۍ لاسوهنه پلمه کوله، په دې باب بايد څرګنده شي چې:

لومړی دا چې هېڅ کوم بهرنی هېواد افغانستان ته لښکر نه و لېږلی، بلکې يوازې يې د پوځي توکو د لېږلو له لارې د ملي مقاومت ځواکونه مبارزو ته هڅول. هغه هم د دې لپاره چې په خپله د افغانستان خلک خپله خپلواکي او ملي واکمني وساتي. ان له ۱۷ پېړۍ څخه را په ديخوا د نړيوالو حقوقو يو شمېر پوهانو هڅه کوله، چې د نړۍ په کچه د نړيوالو حقوقو له جملې څخه د حقوقو يو شمېر پېژندل شوي اصول په ګوته کړي، (خپل برخليک ټاکنه) له همدې جملې څخه ده.

په ۱۷مه پېړۍ کې د نړيوالو حقوقو يو پوه څرګندوي چې:

((ټول بهرني ځواکونه حق لري، له هغو خلکو سره مرسته وکړي، چې تر يرغل لاندې راغلي وي.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

مارټینس (Martens) هم همدا ډول څرګندونې کوي: ((اخلاق حکم کوي، چې دستمګر پر وړاندې باید د ستمکښ ملاتړ وشي.))

بله دا چې که کابل حکومت د خلکو د استازیتوب بېره لرلای، له بهر څخه به د افغانستان پر خلکو نه تپل کېده، یوازې به له الله ګوله کوونکو سره مخ و، نه د ملي مقاومت له غورځنګ سره. که چېرې هېواد له کورنۍ جګړې سره مخامخېده، کولای یې شول له (م،م،م) څخه د مرستې هیله وکړي، نه له یو بهرني هېواد څخه، (لکه څنګه چې وړاندې ورته نغوته وشوه، په هېواد کې د ۱۹۲۱او ۱۹۷۹م کلونو تړونونه دډله ییزې مشروع دفاع لپاره ښه پاخه منطقي اسناد ګڼل کېږي. د (م،م،م) منشور د خپلې دویمې مادې په ۷مه فقره کې د بل هېواد په کورنیو چارو کې لاسوهنه منع کړې ده، خو که چېرې ((سوله له ګواښ سره مخامخ شي)) نوبیا د(م،م،م) لاسوهنې ته اجازه شته.

۳- بشر ضد جنایت:

بشر ضد جنایت د هغو جنایتونو له جملې څخه دی، چې د نورنبرګ په محکمه کې څېړل شوی او د ژنیو څلورګونو کانوانسیونونو هغه سزا وړ ګڼلی دی. هغه بشرضد جنایتونه چې شورویان زموږ هېواد کې پرې تورن دي، ځینې یې په لاندې ډول دي: عامه وژنه، دملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه، د سیاسي، مذهبي او توکمیزو انګېزو له مخې د خلکو ځارل او سزا ورکول.

الف: عامه وژنه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

دنیوپارک د ۱۹۴۸ز کال کانوانسیون له مخې، عامه وژنه یو جنایت ګڼل شوی دی.
روسانو ډېر ځله د افغانستان پر کلیو بمونه او ګولۍ ورولي او ملکي وګړي یې د ژوند له نعمت څخه بې برخې کړي دي. په ځانګړي ډول هغوی ښځې او ماشومان چې له کلیو څخه یې د تېښتې وس نه او چاره نه درلود، په ډله ییز ډول وژلي دي.
د لوګر ولایت د برکي برک کلي یو اوسېدونکی وايي: روسانو شل ورځې سر پر سر زموږ پر کلي بمونه و ورول، چې د هغو له کبله ۲۰ تنه شهیدان شول.
پر سبا روسي پلي سرتېري پر کلي راتوی شول او په درېو کلو کې یې پر نورو عامه وژنو لاس پورې کړ، چې شمېر یې (۱۳۰) تنو ته رسېده.
یو ختیځپوه مکباري Mecbari چې د بشر حقوقو د نړیوالې ټولنې له خوا د ۱۹۸۰ز کال د فبرورۍ له ۲۴مې څخه د مارچ تر ۱۰مې نیټې پورې په افغانستان کې د کمونیستانو د جنایتونو د څېړنې دنده ورکړل شوې وه، په خپل ګزارش کې لیکي: ((د کونړ په دره کې ۱۹۸۰ز کال د فبرورۍ له ۲۸مې نېټې څخه د مارچ تر ۴مې نېټې پورې د یوې نړیوالې جګړې په شان او تر هغې لا هم یوه تېزه او بشپړه جګړه ترسره شوه، چې ټول شیان یې له خاورو سره برابر کړل.
استوګنځایونه او کرنه ټول له منځه لاړل، د هغې سیمې د (۱۲۰)زرو تنو څخه یوازې ۳۷۷۳۴ تنه ژوندي پاتې شول، چې هغوی هم په ډېرې وارخطایۍ او تېپې حالت ځانونه پاکستان ته ورسول.
ښځو د روسي عسکرو او افغاني کمونیستانو د اسارت له وېرې ځانونه د کونړ سیند ته واچول او ځانوژنه یې وکړه. نو خلک د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمونیستانو له خوا د هغوی د ماشومانو او ښځو د اسارت له کبله سخت وېرېدلي وو)) [1]

((شوروي‌یانو د ۱۹۸۲ز کال د مې پر میاشت د مقر او اندړو ولسوالیو پر اړوندو کلیو باندې د ځمکې او هوا له لارې د بمونو او ګولیو باران وورواوه، کورونه وران او د کلیو په زرګونه اوسېدونکي ووژل شول)) [2]

د ۱۹۸۴ز کال د فبروري پر ۲مه نېټه روسي ځواکونه د کابل شمال په ۵۰ کیلومترۍ کې د استالف کلي ته ننوتل، د هغه ځای اوسېدونکي یې ووژل او بیا یې د هغوی مړي د کاریزونو په څاګانو کې خطا کړل، عیني شاهدان وایي: ((روسانو وروسته د استالف کورونه وسوځول... روسانو (۴۰) تنه ملکي وګړي ونیول او ټول یې ژوندي وسوځول. له هرچا څخه چې پوښتنه کېدله دا پېښې یې تائیدولې.)) [3]

((د ۱۹۷۹ز کال د مارچ پر میاشت د هرات فرقې صاحب منصبان او پرسونل له مجاهدینو سره همغږي شول او کمونیستانو پرضد یې وسلوال پاخون وکړ. شوروي‌یانو درې شپې او درې ورځې د هرات ښار او د هغه شاوخوا کلي د خپلو میګ هلیکوپتر الوتکو په وسیله، چې نبغ په نبغه له شوروي خاورې څخه را الوتلې، په

---

(۱) – البدر جریده، هالنډ چاپ، ۲۰۰۰م کال، د اپریل ۲۰مه نېټه، لومړی مخ.

(۲) - زرملوال، غلام محی الدین، پر افغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی، ۲۷مخ.

(۳) -زرملوال، غلام محی الدین، پر افغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرې بې رحمۍ سره بمبار کړل، تر(۴۰)زرو ښځه زيات وګړي، چې په سلو کې (۹۰) يې بېوسلې وګړي وو ، ووژل شول.))[1]

[1] - زرملوال، غلام محی الدين، پرافغانستان باندې د روسانو وسلوال يرغل، ۱۳۸۲ل کال مرغومی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د ملکي سیمو ویجاړونه او بمبارونه:

د (لاهې) حقوق او ژنیو حقوق د جګړې له اغېزو څخه، په ټولیز ډول د ټول بشر او په ځانګړي ډول د ملکي وګړو او موسسو د خوندي ساتلو په لټه کې دي. بېوسلې کسان، د جګړې پر وسایلو یو ډول بندیز (د جګړې وسیله، وسلې او د جګړې ډول، د هغې کارونې څرنګوالي ته ویل کېږي) له لارې خوندي ساتل کېږي.

د ژنیو د ۱۹۴۹ز کال کانوانسیون ۴۸ ماده ماده څرګندوي چې:

((د جګړې خواوې باید د پوځي او ملکي عملیاتو په بهیر کې د پوځي او ملکي موسسو او وګړو توپیر وکړي. د جګړې موخې باید پوځي بنسټونه او وګړي وي. ((د شوروي یرغلګرو ځواکونو پر خوا د دې مادې له روحیې څخه په ښکاره ډول سرغړاوی شوی دی. پر استوګنځایونو باندې د هوایي بمباریو د کولو او توغندیو ورولو له کبله ډېر ملکي وګړي وژل شوي دي.

داسې هم شوي، چې شوروي او افغان پوځي ټولګي، د مجاهدینو د ځارنې پر وخت یو شکمن کلي سېزلی، چې د هغه له امله په سلګونو خلک وژل شوي دي.

ځینې ملکي وګړي د شوروي او افغان پوځي ټولګیو د ځارنې له وېرې په کارېزونو کې پټ شوي چې له سختې او دردوونکې بدمرغۍ سره مخامخ شوي. ((روسانو پر ۱۹۸۳م کال، د پاتخواب سیمې د یوه کارېز په سوري کې تر (۱۰۵) تنو زیات وګړي د کیمیاوي بم په واسطه مسموم کړل او ویې وژل.

د ۱۹۷۹ او ۱۹۹۲ز کلونو تر منځ پر کلیوالي سیمو باندې د شوروي د هوایي بمباریو له امله په زرګونو ملکي وګړي ټپیان

(c) ketabton.com: The Digital Library

شـوي او وژل شـوي دي. مليونونـه تنـه مهـاجر شـوي، غلـه دانـه او څاروي له منځه وړل شوي دي))[۱]

په اشغال شوي افغانستان کې د شوروي پوځونو لوی سلاکار الکسـاندر مـايوروف وايـي: ((د فبروروۍ د څوارلسمې ورځې پـه لومړۍ نيمايي کې د فرقې د کشف کنډک د ګزمې يوه لس کسيزه ډله دلومړي بريدمن (ک) تر قوماندې لاندې جلال اباد تـه څېرمـه پرګزمه بوخته وه. دډلې قوماندان پټېيلې وه، چې خپـل کنډک نـه د کبابونو لپار د پسونو ډالۍ لـه ځانـه سره يوسي، کله چې (ک) اود هغه ډلـه ديـو ختمين کـور لـه دېوال نـه د پسـونو پـه لټـه ور واوښـته، هلته يې درې ځوانې ښځې، دوه سپينږيري سړي او له شپږو تر لسو کلونو شپږ يا اووه ماشومان پـه نظـر ورغلـل. يـوه واړه ضـابط، چې خپل شهوت يې پټولی نه شو، يادونه کړې وه، چې (پېغلـوټې بـدې نه دي). د واړه ضابط خبرې لکه سپرغو غوندې پر نـورو هـم اوربـل کـړ، دلتـه دغـه واړه ضـابط خپـل عسـکري بـالاپوش غورځـولی اود يوې ښځې د نيولو په نيت خوځېدلی و...

زموږ انترناسيونالستانو د سپينږيرو او ماشومانو تـر مخـه تـر پايـه د ښـځو پـر عـزت تېـری کـړی و. دا تېـری دوه سـاعته روان و، ماشومان چې يوه ګوټ ته په منډه خلاص شوي وو، پـه ژړا او نـارو لـه خپلـو مېنـدو سره د مرستې هڅـه کولـه. سـپينږيري چې لړزېدل خـدای(ج) تـه زاری پيـل کـړې وې، چې رحـم پـرې وکـړي او ويـې ژغوري.

---

[۱] – د (ب، ن، س) افغانستان د بشري حقوقو غميزې په باب نړيوال مسوليت، لندن، ۱۹۹۵زکال نومبر، ۱۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته واړه ضابط امر کړی و: ((اور)) لومړی یې هغه ښځه وویشته چې همدا شېبه وړاندې یې پر عزت تېری شوی و. وروسته یې نور ټول وویشتل، بیا یې د زغروال ګاډي د تیلو له ټانکۍ نه تېل راخیستي، پر مړو یې شیندلي، له پاسه پرې کالي، زړې لتې او د کلیوال بېوزلي کور کټونه، لمڅي او پوزي غورځولي او بیا یې اور وراچولی دی. سرو لمبو د ختیين کور غولی رانغښتی و.

(ک) او ډلې یې بیا هم څو پسونه کندهک ته له ځان سره بېولي وو، چې ګواکې کلیوالو د شوروي پوځ ته د ورځې ډالۍ استولې ده.

د یوې وژل شوې ښځې یو دوکلن ماشوم ورور چې په یوه کوټه کې پټ شوی و او دا هرڅه یې په خپلو سترګو لیدلي وو، ژوندی پاتې شو، هغه همدغه برید ګی پېژندلی و.))(۱)

ج- د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېزو له مخې ځارنه او ځورونه:

په افغانستان کې د شوروي پوځونو د لس کلن شتوالي په بهیر کې د بندیانو شمېر (۱۵۰) زره تنه ښودل شوی دی. دا کسان له دولتي او رسمي اندېښنو پرته، د سیاسي فکر و خیال له کبله زنداني شوي وو. ((د هغوی یو زیات شمېر له اسلامي ډلو سره د اړیکو او یا هم قومي تړښت (په ځانګړي ډول د ببرک کارمل او کشتمند په واکمنۍ کې پښتانه قوم ته انتساب) له امله ځورول شوي دي.

(۱)- په افغانستان کې رښتیا څه تېر بدل؟ پېښور، ۱۹۹۹ز کال، جولای، ۳۳۴-۳۳۵ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

په زرګونو نور سياسي کسان بنديان شوي او اعدام شوي دي.
په ځانګړي ډول عقيده يي زندانيانو ته د بيان ازادي، دټولنو ازادي او داسې نورې ازادی، چې د قوانينو له خوا تضمين شوي دي، د سوله ييزې ګټې اخيستو لپاره حق نه دی ورکړل شوی. همدغه کار(ب،ن،س) ډېر خواشيني کړی دی.))[۱]

((د اردو په تشکيل کې د هزاره ګانو او ازبکانو د قومي غونډونو جوړول، په وسلوال پوځ کې د پښتنو او تاجکانو دواکمنۍ پر وړاندې د تلې برابرول، په افغانستان کې د روسانو د بېلتونپالي سياست يو بل اړخ و.
د کابل کمونيست حکومت تل د يوې سيمې او قوم له پوځي ټولګيو څخه د بل قوم د سيمې د ځپنې او لوټونې لپاره کار اخيستی دی.
د دري ژبو او په ځانګړې توګه د پښتنو سيمو ته دلوټ او تالان لپاره د جوزجاني((دوستم)) ملېشو لېږل، چې له ازبکانو او ترکمنانو څخه جوړې شوې وې، د سياسي موخو لپاره، له قومي کينو نه د ګټې اخيستنې څرګنده بېلګه ده.))[۲]
د ببرک او کشتمند دواکمنۍ پرمهال پښتنو ته د انقلاب د اساسي دښمن په سترګه کتل کېدل.
پردې مهال د (خاد) ټوله اداره او د اردو د لارښودې ادارې يوه برخه د افغانستان د تاجکانو په لاس کې وه، چې د شوروي تېري په

[۱] –(ب،ن،س) افغانستان، دسياسي زندانيانو شکنجه، لندن، ۱۹۸۲زکال ۲مخ.
[۲] –تره کی، ع، د ټولنپوهنې له نظره د افغانستان د واک جوړښتونه، پېښور، ۱۹۹۸زکال، ۹۹-۱۰۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مرسته واک ته رسېدلي وو. دغو دوو ادارو د شورويانو په مرسته په بېلابېلو پلمو د انقلاب دښمنو په نامه د هېواد د نورو سيمو په انډول پښتون مېشتې سيمې زياتې وځپلې او د هېواد لوی اکثريت قوم ته منسوب کسان يې په زور او پلمو زندان ته لېږل او زياتره يې اعدامول. په هېواد کې د شوروي ځواکونو د شتوالي پروخت، د ځرخي پله د بنديانو له درېو څخه دوو برخونه زيات زندانيان پښتانه وو.

د هېواد د تاريخ پر دې مهال هزاره مېشتو سيمو بشپړ امن او سوله کې ژوند کاوه.

برنارد دوپينو وايي: ((شورويانو غوښتل د دوی پر وړاندې طبيعي مقاومت له منځه يوسي، نو د دوديزې افغاني ټولنې دماتولو او د افغانستان د ويجاړۍ لپاره يې هڅه کوله، پر پښتنو قبايلو باندې چې د دوی پر وړاندې جنګېدل، سخت او بې رحمه يرغلونه وکړي. (چورلکو له هوا څخه د ځارويو رمې په نښه کولې او نورو پوځي ټولګيو په ځمکه کې لوټ او تالان کاوه.

ښه موثق ګزارشونه ترلاسه شوي، چې ښځې يرغمل شوي، جنسي تېري پرې شوي او بيا له هوا څخه ځمکې ته راغورځول شوې دي.

پښتانه هېڅکله نه شي کولای دا ظلمونه او غميزې له ياده وباسي.)) [1]

---

[1] –برنارد دوپينو Bernard Dupaigne، د افغانستان لاربود، ليون، ۱۹۸۹ز کال، ۲۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له پورتنيو خبرو څخه څرګندېږي، چې د جګړې له حقوقو څخه د سرغړاوي په مسووليت کې د کابل کمونسيت حکومت او شوروي يرغلګر ځواکونه دواړه شريک دي.

د افغاني کمونيستو حکومتونو غړي، د وسلوالو ځواکونو لاربښود چارواکي، د خاد غړي، د ځانګړې انقلابي محکمې اولويې څارنوالۍ غړي، په جګړه ييزو جرمونو کې د شوروي تېري کوونکي پوځ تر کچې زيات مسووليت لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکی

دمقاومت غورځنګ

(دشوروي تېري پړاو)

کله چې موږ په افغانستان کې د کمونیستانو د جنایتونو څپرکی بشپړ او وتړو، نو د ((مقاومت پرمهال) د جګړې له اصولو څخه، دمجاهدینو او د مقاومت د ځواکونو له سرغړولو څخه، نه شو کولای سترګې پټې کړو.

د یادونې وړ ده، چې د تېري پر وړاندې افغان ملت او مجاهدین د خپل مقاومت له امله د ((مشروع دفاع)) په دریځ کې وو، چې دا خبره د (م،م،م) منشور د تائید وړ ده، خو مشروع دفاع هېڅکله د بشر له حقوقو او د جګړې له حقوقو څخه سرغړاوی توجیه کولای نه شي.

لومړی مشروع دفاع:- ((دمشروع دفاع د قاعدې اصولو له کورني حقوقي نظام څخه نړیوالو حقوقو ته لار کړې ده. په کورنیو حقوقو کې په داسې حال کې چې د مشروع دفاع اصولیت وروسته د قاضیانو له خوا څېړل کېږي، نړیوالو حقوقو کې د مشروع دفاع دحق کارونې اصولیت ډېر جدي نه دی.))[1]

نن ورځ دمشروع دفاع حق د (م،م،م) منشور یو تولنیز آر(اصل) ګڼل کېږي، د (م،م،م) د **۵۱**مې مادې له مخې، د خپلو

---

[1]- دومنیک کارو، د پاریس نړیوال حقوق، **۱۹۸۲**ز کال، **۵۰۲**مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولو غړو د مشروع دفاع حق په رسميت پېژني. په همدې ماده کې دا حق يو ((طبيعي حق)) ګڼل شوی دی. په منشور کې د ((طبيعي)) نومونې کارونه يوازې په همدې باب کارول شوې ده. د مشروع دفاع حق طبيعي ګڼلو نتيجه دا کېږي، چې دا حق د دولت د واکمنۍ اصل دی. په بله اصطلاح دا ډول حق د يو دولت د واکمنۍ له حق څخه نه بېلېدونکی دی.

(د مشروع دفاع طبيعي حق)، د (م،م،م) منشور د څلورمې فقرې له دويمې مادې څخه يوه استثنا ده. دا ماده په نړيوالو اړيکو کې ځواک کارونې ته اجازه نه ورکوي، د مشروع دفاع حق څخه په ځاني يا ډله ييز ډول (د پوځي تړونونو له لارې) ګټه اخيستل کېږي.

د (م،م،م) منشور **۵۱**مه ماده څرګندوي چې د يو (وسلوال يرغل) پرورانديې د مشروع دفاع حق څخه ګټه اخيستل کېږي.

هغه هڅې چې د مشروع دفاع په نامه ترسره کېږي، بايد د امنيت شورا ترکتنې تېرې شي. کېدی شي دا شورا د سولې او امن د ټينګښت لپاره د وسلوال يرغل پر وړاندې(د منشور له دې څپرکي سره سم) يو لړ نورې سختې او قهرجنې لارې چارې ولټوي.

که څه هم د (م،م،م) منشور د مشروع دفاع له حق څخه د ګټې اخيستنې په برخه کې، دولتونو ته اشاره کوي، خوبيا هم هېڅ دليل نه شته، چې ملي غورځنګونو ته هم دا حق ورکړای شي. د افغانستان مقاومت غورځنګ د منطق له مخې له دې حق څخه برخمن و. له افغانستان څخه (د بهرنيو ځواکونو) د ايستلو په باب د امنيت شورا پرېکړې د دې خبرې پخلی کوي، چې د افغاني مقاومت غورځنګ د مشروع دفاع حق لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له دې حق څخه ګټې اخیستنې په نړیواله کچه جهاد ته لوی پرستیژ ورو باښه.

دویم: د اشرارو او مقاومت غورځنګ حقوقي دریځ: تر ۱۹۱۲ زکال وروسته د (ن،س،م) کمېټه د کورنۍ جګړې د قربانیانو په برخه کې د بشر حقوقو د تطبیق په لټه کې شوه، د (ن، س،م) هڅې، د څلور واړو کانوانسیونونو (۱۹۲۹،۱۹۲۵، ۱۹۹۳، ۱۹۴۹) لپاره دیوې ګډې دایمي مادې د جوړېدو سبب شوې.

ددې مادې له مخې تړون د یو غړي هېواد په خاوره کې د یوې وسلوالې شخړې د پېښېدو له امله، چې نړیواله ځانګړنه ونه لري، د شخړې هره غاړه(دولت او اله ګوله کوونکي) ((لږ تر لږه)) د بشر حقوقو د اړوند تضمیناتو پر مراعتولو مکلف دي.

د ۳مې مادې د تدوین پر وخت، لاسلیکوونکو هېوادونو په خپله خاوره کې له بانډتیزم Bandetisms څخه د راپیدا شوې ګډوډۍ د مقابلې لپاره د خپل واک د محدودیت په اړه اندېښنه لرله، سربېره پردې دوی وېره لرله، چې د شخړې د یوه لوري په توګه باغي ډلو پېژندنه به ددې ډلو تشخیص زیات کړي او هغوی به د خپل سیاسي دریځ ټینګښت ته وهڅوي. ځکه نو دولت غوره وبلله، چې په دې برخه کې نړیوالو کلاسیکو حقوقو ته مراجعه وکړي. د هغو له مخې دولت د یو اړخیزې پرېکړې له کبله کولای شي، چې (اله ګوله کوونکي) د شخړې د یوه لوري په توګه وپیژني. دا پېژندنه به خپله اله ګوله کوونکي اړ باسي چې د جګړې حقوق او د بشر حقوق ومني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېر پوهان په دې اند دي، چې لږ تر لږه د ۳مې مادې تضمینونه (چې په خپله یو کانوانسیونګوتې ګڼل کېږي) د جګړه ییزې غاړې د پېژندنې په پام کې لرلو سره په اتوماتیک ډول پلې کېږي. په بله وینا د ۳مې مادې غوښتنې، د شخړې د دواړو غاړو له خوا د کوم متقابل شرط له وړاندې کولو پرته د اجرا وړ نه دي.

د پورتنیو څرګندونو له مخې، تردې وروسته د بشر حقوقو د هېواد کورني نظام ته ورننوزي: دولتونه نه شي کولای د خپلو اتباعو پر وړاندې هر ډول چلند وکړي، چې د دولت پر ضد یې وسلې ته لاس کړی دی.

دا وخت یونا پېیلی سازمان(ن،س،م) کولای شي، د شخړې دواړو لوریو ته خپل خدمت وکړي. اټکل کېږي، چې دا خدمتونه به د هغه دولت له استنکاف سره مخامخ شي، چې د شخړې یو لوری دی. خو له دې سره سره یې بیا هم د بشرپالې لاسوهنې د حقوقي بنسټ ډېره کېښوده.

((پروفیسر Guggenhein باور لري، چې ۳مه ماده مخکې تر دې چې د دولت له خوا د الهګوله کوونکو د پېژندنې موضوع مطرح وي، هغوی د بحث وړ حقوقي موضوع ګڼي، خو پروفیسور پنتو(Pinto) بیا د دې خلاف عقیده لري او وایي: چې الهګوله کوونکي د بحث وړ حقوقي موضوع ګڼل کېدی نه شي، ځکه نو په دې کې خو کوم شک نه پاتې کېږي، چې یوازې دولتونه د حقوقو لېږدوونکي دي او نړیوال نظم لپاره یوازینی. واکمنه سرچینه ګڼل

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېږي، نورې ډلې باید دهغو د ځومره والي او ځرنګوالي له پلوه په پام کې وساتل شي.))[۱]

دا چې ۳مه ماده د نړیوالو بشري اړتیاوو دتامین لپاره، پر اله ګوله کوونکو د ځینو واکونو د پلي کولو ټینګار کوي، پروفیسر((پانتو)) پرې کومه نیوکه نه لري، خو دی د تړونیزو (کانوانسیوني) او نا تړونیزو دندوو تر منځ توپیر کوي او وایي: په کورنۍ جګړه کې د تړونیزو دندو اجرا کول، د دولت پر غاړه دي، نه د هغه بل لوري. جګړه د دولتونو د اړیکو یوه بڼه ده او باید د داسې یو ، سرچینې له خوا ترسره شي،چې د دولت د مسوولیت او اهلیت تمثیل وکړای شي.

اله ګوله کوونکي د نړیوالو عمومي حقوقو د(عمومي احکامو) پر رعایت مکلف ګڼل کېږي.

لکه دمخه مو چې وویل په کلاسیکو حقوقو کې د جګړې د یو لوري په توګه د اله ګوله کوونکو پېژندنه د قانوني او برحال حکومت په پرېکړې پورې اړه لري، یوازې د قانوني دولت پرېکړه ده ،چې اله ګوله کوونکو باندې د جګړې حقوقو او بشري حقوقو تطبیق ته لار برابروي.

په هر ډول: په اوسنیو تړونیزو حقوقو کې پر جګړه ییزو غاړو (هم دولت او هم اله ګوله کوونکو) باندې لږ تر لږه د بشري حقوقو د تضمینونو اتوماتیک تطبیق مطرح دی.

خو د بشري حقوقو په چوکاټ کې هېڅکله دیوې حقوقي موضوع په توګه د اله ګوله کوونکو پېژندنه مطرح نه ده.

---

[۱]- شارل ژورګبیب Charles Zorgbibe، لاسوهنې حق، پاریس، ۱۹۹۴م۸۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یادونې وړ ده، چې د (اله ګوله کوونکو) نومونه د یو قانوني دولت پرضد، یوې باغي ډلې ته کارول کېږي، په افغانستان کې د ملي مقاومت غورځنګ ته د((اشرارو)) نومونې هېڅ ډول حقوقي اسناد نه لرل. په خپله د کابل کمونیست حکومت، د یو بهرني یرغلګر ځواک له خوا پر خلکو تپل شوی و او مشروعیت یې نه درلود.ددې حکومت پر وړاندې د ملي مقاومت غورځنګ ولاړ و، چې د جهاد لپاره د خلکو د بشپړې او پوره ارادې څرګندونه یې کوله. تر لاس لاندې بحث کې د اله ګوله کوونکو موضوع له راګېرولو څخه زموږ موخه دا وه، چې دا موضوع روښانه کړو، چې د کابل حکومت په اصطلاح ((اشرار)) او د افغانستان خلکو په نومونه د ((مقاومت غورځنګ)) دواړه د جنګ د قوانینو تابع ګڼل کېږي.[1]

رښتیا خبره دا ده، په داسې حال کې چې د کابل کمونیست حکومت او شوروي تېري کوونکي دولت د جګړې حقوقو او د بشر د حقوقو نړیوال لاسلیکوونکي ګڼل کېدل او په همدې نامه یې ددې تړونونو د مراعتولو دنده پرغاړه وه، د مقاومت ځواکونو چې نه کومه حکومتي اډانه درلوده او نه یې د نړیوالو تړونونو د لاسلیک واک، له کومې حقوقي دندې او الزام پرته یوازې له اخلاقي پلوه د نړیوالو تړونونو پر منلو مکلف ګڼل کېدل.

ددې تړونونو ځینې یې داسې احکام لري، چې یوې وسلوالې ډلې ته که څه هم حکومتي اډانه ونه لري، دنده سپاري، چې د تړون

[1] –(په کورنیو شخړو کې د نړیوالو قوانینو پلي کېدو پراخیتا) د لومړۍ برخې لومړۍ څپرکی، ۳مې ګڼې ته دې مراجعه وشي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دعمومي روحيې درناوی وکړي. زما په نظر په دې ځای کې د وسلوالې ډلې يوازې اخلاقي مکلفيت مطرح دی.

((پټه دې پاتې نه وي، چې د بشر حقوق تر هرڅه دمخه، د حقوقي قواعدو په منځ کې د اخلاقي لارښوونو تعبيه کول دي، هغه وخت چې مدرنې جګړې پر جګړه ييز وجدان باندې په بشپړ ډول ډاډ ينه له منځه نه وه وړې،((جګړه ييز وجدان)) په جګړه کې د ډېرزياتې د مخنيوي لپاره ښه ضمانت و.

د نورنبرګ محکمه کې پورتنۍ خبره په دې ډول راغلې ده:

((اخلاقي خپلواکي او جزايي مسووليت ديوې سکې دوه مخونه دي.))[1]

د لاهې تګلارې د لومړۍ مادې اود ۱۹۴۹زکال د کانوانسيون د ۴مې مادې له مخې په يوه نړيواله شخړه کې لاندې ډلې متحاربې ګڼل کېږي.

- وسلوال ځواکونه او دهغوی نورې برخې، لکه ملېشې او خپل خوښي کسان.
- ملېشې، خپل خوښي کسان او مقاومت جوړونکي (متشکله) غورځنګ.

د پورتنۍ ډلې ديو بهرني ځواک له خوا، د هېواد د اشغال پر وخت، کېدی شي، تر هېواد دننه اوبهر پر پوځي هڅو اخته وي، خود شخړې د يوې خوا په توګه د هغو پېژندنه ددغو لاندې څلورو شرطونو په بشپړېدو سره شونې ده.

[1] - موريس تورلي ،دبشرنړيوال حقوق، پاريس۱۹۸۵م کال، ۲۳مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: دډلې مشري د داسې يو شخص پرغاړه وي، چې د خپلې ډلې غړو ته مسوليت ولري.

ب: دډلې غړي له نورو سره د توپير ځانګړې نښې ولري، چې له يوه ټاکلي واټن څخه وليدل شي.

ج: په ښکاره ډول وسيله ولېږدوي.

د: د جګړې په بهير کې دجګړې قوانينو او تعاملاتو ته غاړه کېږدي. د منظم مقاومت غورځنګونو ته، چې پورتني شرايط يې پوره کړي وي، په تېره بيا په نيول شويو سيمو کې، د دغو سيمود خپلواکۍ لپاره مبارزې حق ورکول کېږي.

د لاهې تګلارې اول نمبر پورتوکول څرګندوي،چې: ((پر جګړې اخته ډله په جګړه کې د تطبيق وړ نړيوالو حقوقو پر مراعتولو مکلفه ګڼل کېږي))

((که چېرې يو جنګيالی ددې حقوقو له پولو څخه سرغړاوی وکړي، د يو جنګي اسير په توګه خپله ځانګړنه له لاسه ورکوي.))[1]

سرغړونې:

ځينې مجاهدين د دوه ډوله جنايتونو په ترسره کولو تورن دي.

جنګي جنايت.

بشر ضد جنايت

١- جنګي جنايت:

الف- د عامه شتمنيو ويجاړونه او لوټونه:

[1] – شارل ژورګبيب، د لاسوهنې حق، پاريس ۱۹۹۴ز کال، ۸۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((فرخیار[۲] د سکر توغندیو په باب لیکي: دا توغوندي سل په سلو کې خپله ښه ولي او هدف یې ځانګړی ځای ؛ کابل د افغانستان پلازمېنه ده.

سره له دې چې کوټلي شمېرنه نه شته، خو ټول پوهېږي، چې ددې توغندیو زیات شمېر پر خلکو لګېږي او کله هم پر قومونو او د مجاهدینو پر دوستانو))[۱]

((د ۱۳۶۷ل کال د کب پر میاشت لرې واټن توغندیو ښار په ښه کاوه او اور یې پرې بلاوه.

... د ۱۳۶۷ل کال د غویي پر میاشت دکابل-جلال اباد لارې وربېښمو تنګي په سیمه کې مجاهدینو پر یوه پوځي کتار، چې تر شا یې ملکي ګاډي هم روان وو، برید وکړ او ټولو ملکي او پوځي وسایطو ته یې اور واچاوه، پر پوځیانو سربېره یې ملکي وګړي؛ کوچنیان، ښځې او سپینږیري، چې د مسافرو له جملې څخه وو، شهیدان کړي.

د یو شمېر ښځو پر عفت تېری وشو، یو شمېر نورې یې له خپل ځان سره غره ته پورته کړې اوله ټولو شرعي اوانساني قوانینو څخه یې تېری وکړ.

مجاهدینو د خوست دنیولو په مناسبت داسې جشن ! جوړ کړ، چې دبشر تاریخ یې ساری ډېر کم لیدلی، داسې یو جشن ! چې چنګیز او هلاکو یې هېرول. دا داسې یو جشن ! و، چې د زرګونو وسلوالو کسانو په ډزو پیل اودخوست دکورونو د تیرانو او دړو په لوټ او تلان سره پایته ورسېد...

---

[۲] – فرخیار، شهاب الدین، سرزمین دره ها، تهران، ۱۳۷۱ل کال لومړی چاپ.

[۱] – عظیمي.م.ن، اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۵۷۱مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړکۍ، دروازې، تیران او د ښار پر دېوالونو داغونه پاتې شول.))(۲)

... دهغې درې ورځنۍ جګړې په بهیر کې چې د ۱۳۷۱ل کال د غویي له ۵مې څخه تر ۷مې نیټې پورې روانه، دکابل په بېلا بېلو سیمو کې زیات کورونه ړنګ اوزیات خلک تېپیان شول. د خلکو مال اوشتمني لوټ شوه اوپه ځینو ځایونوکې د هغوی پر ناموس تېری وشو.

په دې جګړو کې د وژل شویو کسانو شمېر هره ورځ لږ تر لږه (۱۰۰۰) تنوته رسېده.))(۱)

لوستوني بايد د هغو خبرو په منلو کې له ډېر پام نه کار واخلي، چې په دې لیکنه کې د کمونیستانو له خولې د مجاهدینو په باب شوي دي.

د جهاد په بهیر کې د کمونیستانو ځواکمن خپرنځي، ملي غورځنګ ته اشرار ویل او د هغوی د بدنامۍ لپاره یې ان په نړیواله کچه ډېر زیاتې سپکې سپورې کولې او حقیقتونه یې تحریفول. کله چې مجاهدین دواک پر ګدۍ کېناستل او دخلق و پرچم ډلو غړي بېوسلې شول، نو دوی هڅه کوله، چې دمجاهدینو جرمونه له خپلو جنایتونو سره پرتله کړي او د هغوی تېروتنې ډېرې لويې ښکاره کړي؟ له کانې نه غر جوړ کړي اوبیا له همدې غره څخه د خپلې مبارزې دیو ځواکمن مورچل په توګه کټه پورته کړي.

ب- د زندانیانو شکنجه کول او اعدامول:

---

(۲) - عظیمي.م.ن، اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۳۸۲-۳۹۲مخونه.

(۱) - عظیمي.م.ن، اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۵۸۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د بښـنـې نړيـوال سـازمان (ب،ن،س) تـه داسـې ګزارشـونه رسـېدلي، چې پـه دښـتو کـې لـه کـومې محـاکمې پرتـه دولتـي اوشوروي اسير شوي سرتېري وژل شوي دي. دا ګزارش د هغو (۲۵) تنو دولتي پوځي افسرانو يادونه کوي، چې د ۱۹۸۷ز کال په پای کې د جلال الدين حقاني له خوا په ((ژوره)) زندان کې اعدام شوي وو. دغه راز ګزارش ورکړل شوی چې همدې ډلې د ۱۹۸۸ز کال د نومبر په لومړيو ورځو کې (۷۰) تنه دولتي سپاهيان چې د تورخم په پوسته کې ځای پر ځای شوي وو، اعدام کړي دي. ليدونکو ګزارش ورکړ، چې دوی ټول تر پولې هاخوا د پاکستان په خاوره کې له محاکمې پرته اعدام شول.

د يو ګزارش له مخې د ۱۹۸۹ز کال د مارچ او اپريل پر مياشت مجاهدو ډلو، د جلال اباد د محاصرې پر وخت، دولتي سرتېري او افسران تر خپلې تسليمۍ وروسته ووژل. په يوه پېښه کې چې د جلال اباد ښار د سوېل ختيځ په ۱۳ کيلو مترۍ؛ ثمرخېلو په سيمه کې، چې د ۱۹۸۹ز کال د مارچ په لومړيو کې د مجاهدينو لاسته ورغله وشوه، (۲۰) تنه دولتي سرتېري تر خپلې تسليمۍ وروسته بې له ځنډه ووژل شول.

شوروي اسير شوي سرتېري هم له محاکمې پرته ووژل شول.))(۱)

((د ۱۳۷۱ل کال د غويي پر ۲مه نېټه د جنرال دوستم ځواکونو دلوګر دواخجان په سيمه کې، د اسلامي حزب په يو کمين کې

(۱)– (ب،ن،س) افغانستان، د بشري حقوقو غميزې په باب نړيوال مسوليت، ۱۹۹۵م کال، نومبر، ۳۸مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېوتل، په دې جګړه کې جنرال جمعه عظیمي او د ۵۳مې فرقې یو شمېر پرسونل اسیران او بیا ووژل شول.))(۲)

پر ۱۹۸۹ز کال د کابل کمونیست حکومت سرتېري احمد شاه د اسلامي جمعیت له خوا اسیرشو، څو اوونۍ وروسته تر شکنجې لاندې و، دده په باب چې کوم وروستی ګزارش تر لاسه شوی، ددې څرګندونه کوي، چې دی تر ۱۹۹۱ز کال پورې د پنجشیر په زندان کې و او تر هغه وروسته د هغه په باب هېڅ اطلاع نه شته.

د پنجشیر درې د بازارک په زندان کې، چې د احمد شاه مسعود تر کنترول لاندې و، په ډېرو زندنیانو جبري کارونه کېدل. زندانیانو ته د اسلامي محکمو له خوا سزا ورکول کېده او غالباً پر مرګ محکومېدل.))(۳)

۲- بشرضد جنایتونه:

الف- عامه وژنه:

((هرکله چې د خلکو استوګنې سیمې لاس په لاس کېدلې، نو له خلکو څخه غچ اخیستل کېده، هم سزا ورکول کېده، هم شکنجه کېدل او هم په ډله ییز ډول وژل کېدل))(۱)

((د ۱۹۹۲ز کال د اپریل پر ۱۳مه نېټه جلال اباد ښار ته نږدې یوه کنده پیدا شوه، چې (۵۰۰) تنه په هغې کې ښخ شوي وو او ویل کېږي، چې دا د ۱۹۷۸او ۱۹۹۲م کلونو عامه وژنې دي.))(۱)

---

(۲) - عظیمي.م.ن، اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷م کال، ۵۷۱مخ.

(۳) - (ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، ۱۹۹۵م کال نومبر، ۴۲-۲۴مخونه.

(۱) - (ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، ۱۹۹۵ز کال نومبر، ۳۰مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د سیاسي، توکمیزو او مذهبي انګېرنو له مخې د خلکو ځارنه او مجازاتونه:

((د کمونسیت رژیم په پېر کې پوهان او کارپوهان یوازې د یوې حکومتي ضد اشتباه له کبله د انقلاب ضد شخص په نامه د حبس، شکنجې او ان اعدام له خطر سره مخامخېدل.

نوځکه خو یې د ځان ژغورنې لپاره پاکستان، پېښور او کوټې ښار ته مخه کوله. هلته هم د مجاهدو ډلو له ځورونې او کړاو سره مخامخېدل. په لسګونو مهاجر پوهان، د افغانستان مسلې د سوله ییز حل پلویانو په تور، د مرګ له ګواښ سره مخامخ شول.

په ځینو وختونو او ځایونو کې د ګواښونو تر څنګ له ترور څخه هم کار اخیستل کېده.))[3]

دلته به د څو تنو هغو روڼ اندو (روشنفکرانو) نومونه واخلو چې شهیدان شوي دي:

((عبدالجبار اشرف (۱۹۸۲م کال، نومبر)، بهاوالدین مجروح (۱۹۸۸م کال، فبروري)، محمد ذاکر (۱۹۸۹م کال، نومبر)، سعادت شګیوال (۱۹۹۰م کال، د مارچ۲۲)، عبدالرحیم چین زایي (۱۹۹۱م کال، نومبر)، عزیزالرحمن الفت، غروال، ځدراڼ، انجینر عزیزعثمان، نجم الدین مصلح، مینا کشور او نور...))[1]

---

[2] – د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاریس، ۱۹۹۲م کال ۷۲مه ګڼه، ۱۲مخ.

[3] -(ب،ن،س) افغانستان، د بشرحقوقو د غمیزې په باب نړیوال مسولیت، ۱۹۹۵ز کال نومبر، ۲۴مخ.

[1] - په دې لست کې هغه کسان نه دي شامل، چې د مجاهدینو تروا کمنۍ وروسته ترور شوي دي، لکه عبدلاحد کرزی، ولي خان کروخیل، عبدلحکیم کتهوازی (۱۹۹۵م کال، نومبر) او نور...

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریيم څپرکی

د مجاهدينو حکومت او د طالبانو حکومت

(ترشوروي تېري وروسته پړاو)

دا پړاو د ۱۹۹۲ زکال د اپريل له پيله بيا تر ننه (۲۰۰۰ زکال تر جولای) پورې موده رانغاړي، ددې مودې په بهير کې لومړی مجاهدينو او يا وروسته (۱۹۹۴ زکال په پای کې) طالبانو پر هغو خلکو چې د ۱۳ کلونو په بهيرکې يې دکمونيستي اختناق او غضب پر وړاندې مبارزه کړې وه، کړاوونه يې ګاللي وو، خو په سر شاره روح او غرور يې خپل سر هسک کړی و، خپله واکمني پيل کړه.

په دې پړاو کې په تېره بيا مجاهدينو ثابته کړه، چې له بشري او جنګي حقوقو څخه سرغړونه کې تر افغاني کمونيستانو او شورويانو څخه کم نه دي. په ځينو ځايونوکې يې لا ان تر هغو هم تېری وکړ.

لومړی- د مجاهدينو له سرغړونو څخه دکمونيستانو ګټه اخيستنه:

د ۱۹۹۹ زکال په اوږدو کې د ا.خ.ګ، کادرونو د کمونيست حکومت د واکمنۍ په بهير کې د خپل سياسي دريځ د توجيه لپاره د ((اردو وسياست در سه دهه اخير افغانستان)) په نامه يو کتاب خپور کړ.

په دې ۲۴۰ مخيزه کتاب کې په داسې حال کې، چې په عمومي ډول د افغانستان د خلکو پرضد د ا.خ.د.ګ، د غړو اود شوروي تېري کوونکي پوځ له خوا د ترسره شويو جنايتونو په باب په

(c) ketabton.com: The Digital Library

قصدي ډول سترګې پټې شوي او په ډېرې هوښيارۍ يې له هغو ځخه چې يو شمېر مجاهدين پرې تورن دي، په زوره توګه او د شيطانۍ له مخې پرده پورته کړې ده. دا کار يې ددې لپاره کړی، چې د کمونيستانو په انډول د مجاهدينو دګناهونو تله درنه ښکاره شي. خلک د خير او شر په برخه کې د خپلې ارزونې له مخې مجاهدين زيات ملامت کړي او د خپلو تېرو له لاسه وتلو طلايي ورځو ارمان وکړي.

په دې کتاب کې راغلي دي: ((د کابل ښاريانو، چې کله د مجاهدينو برياوې وليدې، چې له وژنې او ويجاړۍ پرته بل څه نه و، نوډاکټر نجيب الله سره يې مينه زياته شوه، ځکه چې د خلکو قضاوتونه د هغو د مادي ګټو پر بنسټ ولاړ دي.

خلک د تېر وخت په فکر کې وو. د نجيب د وخت په فکر، نه په خپله د نجيب په ارمان. د هغه په وخت کې لږ تر لږه په ښارونو، له هغې جملې نه په کابل ښار کې د يو تمدن ساده او انساني څرکونه اوس هم تر سترګو کېدل او لانابود شوي نه وو. کله چې پرون له نن سره پرتله کړي، نو ښېښکه ډېر زيات توپير په کې ليدل کېږي، نو ځکه خو ډاکټر نجيب الله حق په جانبه، معصوم او مظلوم ګڼي))(۱)

د (اردو وسياست) کتاب نه يوازې دا چې په هېواد کې د کمونيستانو جنايتونو پر پراخوالي اعتارف نه کوي، بلکې دا خبره هم هېروي، چې په جګړه کې د يو شمېر مجاهدينو زيات په خپله د هغې يرغليزې جګړې زېږنده ده، چې د هغې د پيل ګناه

(۱)- عظيمي، م.ن: اردو وسياست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۵۴۳مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دکمونیستانو پر غاړه ده، په دې ډول دوی خپله ګناه نوره هم درنوي.

((کابل خلکو ویل؛ کلونه مو دعاوې کولې، زارۍ مو کولې چې خدای(ج) کمونیستانو ته د خپلو عملونو سزا ورکړي، مجاهدین بریالي کړي او موږ ته سوله او امن راولي، نذرونه مو ورکړل، زیارتونو ته لاړو، زامن مو د کمونیستانو خدمت ته پرې نه ښودل، هغوی مو هېواد پلورونکي او د روسانو لاسپوځي ګڼل او مشران یې موږ ته د شاشجاع په شان ښکارېدل، د هغوی له یوې زرې ګناه نه تېرېدلو، نجیب الله مو د شوروي جاسوسي سازمان (کی، جي،بي) د غړي په نامه نوم بدی کړ او د هغه دملي پخلاینې غږ ته مو اهمیت ور نه کړ، د هغوی پر وړاندې زموږ زړونه له کینو ډک وو، په دې هیله چې مجاهدین، زموږ عزیزان، زموږ زامن او پلرونه او ددې هېواد اصلي وارثان به یوه ورځ بریالي شي. خو او خدایه تا څه وکړل؟

ددې څوارلسو کلونو په اوږدو کې دې له هغو څخه څه شی جوړ کړ؟ هغوی پر هرڅه لوګډ کړی، هر شی له منځه وړي، په توپ، توغندي، ګولۍ او باروتو وینې تویوي، هغوی د خپلو خویندو او میندو وینې بهوي...))(۱)

کمونیستان داسې فکر کوي، چې د جګړې حقوقو څخه د مجاهدینو د سرغړاوي له (برکته) په غوڅ ډول د هغو جنایتونو له پوښتنې څخه د تل لپاره بېغمه شوي، چې دوی پورې تړلي دي. زیاتوي:

(۱) - عظیمي، م.ن: اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۲۲۰-۲۲۱مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

((...خو زیاتو او سپدونکو فکر کاوه، چې دا ګډوډۍ، سړي وژنه، وحشتونه، غلاوې او لوټونې لنډمهالي دي. د کابل دې ډول خلکو چې له کلونو راهیسې د تېر نظام د ړنګېدو شېبې شمېرلې... د لوی خدا(ج) دربار ته یې د نجیب الله د رژیم د ړنګېدو لپاره دواړه لاسونه پورته کول. بیا هم باوره کاوه، چې بلاخره به دې ټولو ګډوډیو ته د پای ټکی کېښودل شي، خو وضعه نوره هم خرابه شوه.))(۲)

له پورتنیو څرګندونو څخه په ډاګه کېږي، چې کمونیستان د خپرنیزې مبارزې، کنفرانسونو او په دې نږدې وختونو کې په نا اشنا نومونو د نویو سیاسي ډلو د جوړولو له لارې، زیاتې هلې ځلې کوي، چې د مجاهدینو له سیاسي او پوځي تېروتنو او زیاتیو څخه ګټه پورته کړي. هغوی هڅه کوي د کمونیست حکومت د واکمنۍ پر وخت، له شویو جنایتونو څخه د ملي او نړیوالو عامه افکارو پاملرنه د دې نویو سرغړونو خواته راواړوي.

هغوی په دې لټه کې دي، چې خپل درانه جنګي جنایتونه د جګړې حقوقو څخه د مجاهدینو د نویو سرغړونو تر سیوري لاندې راولي او پټ یې کړي. هغوی د خپلې دغې هیلې د خړوب په برخه کې یو څه بریالي شوي هم دي. په څو ورستیو کلونو کې افغاني ټولنې او کړۍ زیاتره د مجاهدینو پر تېروتنو غږېږي او لویدیز هېوادونه د اسلامي بنسټپالو پر وړاندې د یوې ګډې لیکې په جوړولو سره، پر جنایتونو، تورنو کمونیستانو ته سیاسي پناه ورکوي.

---

(۲) - عظیمي، م.ن. اردو و سیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۲۱۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

کمونیستان په لویدیځ کې د سیاسي اسلام ضد روحیې څخه ګټه اخلي او د خپلې پناه غوښتنې لپاره د اسلامپالو له خوا ګڼل کېږي او د هغو کسانو پناه غوښتنې ته مثبت ځواب ورکوي، چې پر جنایتونو تورن دي. عجیبه خولا داده، چې دا پلمې په ډېرو برخو کې (مستدللې) ګڼل کېږي او د هغو کسانو پناه غوښتنې ته مثبت ځواب ورکوي، چې پر جنایتونو تورن دي.

په هر ډول: د جګړې حقوق د خپلو اصولو له مخې پر ټولو کمونیستانو او مجاهدینو یو ډول پلي کېږي، په دې برخه کې چې د هرچا د جنایتونو تله درنه وي، زیاته سزا به وینې.

یوځل بیا دیادونې وړ بولو، سره له دې چې د شوروي ځواکونو تر وتلو وروسته، د افغانستان جګړې کورنۍ بڼه ونیوله، خو د ژنیو کانوانسیون د ۳مې مادې له مخې د جګړې نړیوال قوانین پر کورنۍ جګړې هم د تطبیق وړ دي.

له همدې کانوانسیون سره ضمیمه یو بل پروتوکول، چې پر ۱۹۷۰ز کال د (ن،س،م) په نوښت تنظیم شو، پر کورنۍ جګړې باندې د ژنیو کانوانسیون د پرېکړې پر پلي کېدو ټینګار کوي. موږ د تېر بحث په شان د جګړې حقوقو له مقرراتو څخه د مجاهدینو د سرغړونې په باب، پر یوې یا څو بېلګو بسنه کوو، چې د هغو له مخې د لوستونکو په ذهن کې د مدعی الیه پر وړاندې د افغان ملت د دغې طرحې د عمومي چوکاټ یو ابتدایي تصور پیدا شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم: سرغړوني

۱- جګړه ییز جنایتونه:

الف: د ملکي وګړو جبري لېږدونه:

د ژنیو څلور ګوني کانوانسیونونه (۱۹۴۹، ۱۲۲۹، ۱۹۲۵او ۱۹۹۳م) د ملکي وګړو جبري لېږدونه د سزا وړ یو جنګي جنایت بولي. د جګړې له قوانینو څخه د سرغړونې دا نښې نښانې په بادغیس ولایت (د افغانستان شمال لویدیځ) او پروان ولایت کې لیدل شوې دي:

((د ۱۹۹۷زکال د نومبر پر ۲۸ نېټه د بادغیس ولایت (۴۰-۵۰) زره تنو اوسېدونکو، د طالبانو او دوستم ځواکونو ترمنځ د جګړې د پېښېدو له وېرې خپل استوګځایونه پرېښودل. له پورته شمېر څخه (۱۰-۱۵) زره پښتانه د ترکمنستان پولې ته نږدې راټول شوي وو. په عشق اباد کې د (م،م،م) د مهاجرینو د عالي کمېشنرۍ استازی وايي: د سیمې د پښتنو پرضد د ازبک ځواکونو له خوا یوه بشپړه توکمیزه پاکونه روانه ده، ددې کارعلت له طالبانو سره د پښتنو د همکارۍ وېره ده.

د ډسمبر پر لسمه نېټه د طالبانو د بهرنیو چارو وزیر د بادغیس د خلکو پر وړاندې د دوستم ځواکونو پر قهرجن او ناوړه انساني چلند اعتراض وکړ.))(۱)

((د ۱۹۹۹زکال د اګست پر ۴ نېټه طالبانو بګرام، چاریکار او جبل السراج ونیول، له دواړو غاړو څخه ۱۵۰۰ تنه مړه او ټپیان شول.

(۱) د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاریس، ۱۹۹۷م کال، ۷۲ ګڼه، ۳۴-۳۵ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملکي وګړو نېغ په نېغه کابل ته مخه کړه، تر سلو زرو تنو څخه زيات پنجشېر درې ته وتښتېدل.

خو د اګست پر ۱۲ نېټه مخالفينو طالبان د فتحه شويو سيمو پر لوټ او تالان او له خپلو استوګنځايونو څخه د ملکي وګړو پر جبري لېږد تورن کړل.

طالبانو کابل او د سرشاهي کمپ (جلال اباد) ته د زرګونو وګړو لېږد ومانه، خو ويې ويل، چې دا کار د هغوی د امنيت ساتنې په خاطر شوی دی.)) (۲)

د (م،م،م) په وينا د اګست پر ۱۵مه نېټه طالبانو په فتحه شويو سيمو کې کورونو ته اور ورته کړ او کرنه يې له منځه يوړه. د اګست پر ۱۳ او ۱۴ نېټه نږدې لس زره تنه کابل ته مهاجر شوي دي.

د ملکي وګړو په جبري لېږدونه کې د طالبانو په اند ول، د هغوی د مخالفانو نقش زيات ځرګند ښکارېږي.

د افغانستان اخبار مجله ليکي: ((ګڼ شمېر کورنۍ د مسعود په امر له پنجشېره وځي چې نو موړې د خپلو پوځي موخو لپاره په خلاص مټ کار وکړي.))(۱)

خپرونو وروسته د طالبانو له خولې وويل، چې د کابل شمال د ملکي وګړو په تشو کورونو کې مخالفو ملېشو مورچلونه جوړ کړي وو، طالبانو له کومي خبرتيا پرته مخ پر وړاندې لاړل، بيا نو د طالبانو مخالفان له همدې پټو ځايونو څخه رابهر شول او طالبانو

(۲) د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس، ۱۹۹۹م کال، ۲۰-۲۱ مخونه.
(۱) د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته يې درانه زيانونه واړول او د طالب ځواکونو د پر شا کېدنې سبب شول.

ب– د ځاني او عامه شتمنيو لوټونه:

د ژنيو څلور واړه کانوانسيونونه د ځاني او عامه شتمنيو نيونه يا ويجاړونه، چې د جګړه ييزو اړتياوو له پلوه د توجيه وړ نه وي، جنګي جنايت او د سزا وړ کار بولي.

په افغانستان کې د کمونيستي نظام تر ړنګېدو وروسته، د کارپوهانو د ارزونې له مخې په سلو کې ۷۰ برخې عامه او ځاني تاسيسات له منځه تللي دي.

اقتصادي بنسټونه لکه صنعتي او کرنيز جوړښتونه په ټوليز ډول له منځه وړل شوي دي.

د (اردو و سياست در سه دهه اخير افغانستان) کتاب څرګنده کوي، چې د کمونيستانو په اند ډول، د مجاهدينو د ګناه پېټي درونډ وښيي، نوځکه خو غواړي حالاتو ته بل ډول رنګ ورکړي. وايي:

کابل ته د مجاهدينو په رانوتو سره ((هره څلورلار کې قوماندانې، پوسته، مورچل، زغروال ګاډي او ټانک ليدل کېدل. قومندان د څلورلارې خپلواک پاچا و... څه يې چې ويل او څه يې چې کول هغه قانون و او پوښتنه ترې کېدلای نه شوه، همدا څلور لارې قانون و، ځکه نو هر څوک چې له هغه ځايه تېرېدل، له بايسکله نيولې تر خره، پسه او سړي پورې د قومندان شخصي مال ګڼل کېده او د هغه په يوه اشاره نيول کېده، څه دوران و. دا سې دوران چې د يو انسان قيمت د ټوپک يوې ګولۍ او د توغندي يوې وړې ټوټې ته راټيټ شوی و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پـر هغـه وخت پـه کابـل کـې د انسـاني تمدن هـېڅ نښـې نښـانې پاتې نه وې. برېښنا ، اوبه، ګاډي او ټليفون چې د تمدن ښکارندويي کوي، نـه وو. مغـازې او هټـۍ لـوټ شـوې اويـا دلـوټ لـه وېرې تـړل شـوې او مـېخ شـوې وې. سـړکونه او ودانـۍ پـه زرګونـو ګولیـو ، توغندیو او توپونو سوري سوري شوي وو ، پـه هره سیمه کې، هر غـره او کوڅـه کـې ژورې کنـدې ایسـتل شـوې وې، دا کنـدې تیـارو او شومو قبرونو ته ورته وې...

د پرمختیا او انساني تمدن پرتابوت باندې وروستي مېخونه ټکوهل کېدل))(۱)

((پــر۱۹۹۲ زکـال د افغانسـتان اسـلامي دولـت ترجوړېـدو وروسـته، پـه کابـل کـې وسـلوالې ډلـې چـې د قـومي او مـذهبي انګېرنو له مخې جوړې شوې وې، نه یوازې پر خونړیو خپلمنځي جګـړو اختـه شـوې، بلکـې د خلکـو بنـد یانولو ، د ځـاني او عامـه شـتمنۍ لوټـونې او د ښـځو پـر عـزت بانـدې تېـري تـه یـې هـم لاس واچاوه.))(۱)

لکـه څنګـه چـې د مخـه مـو یادونـه کـړې وه، پـر۱۹۹۲ زکـال د جمعیـت او پــرچم ائــتلاف د (م،م،م) د ســولې پــلان پرضــد د یــو سیاسي سازښت لـه لارې پـه کابـل کـې واک تـر لاسـه کـړ ، جمعیت تنظیم (پردې اوښان خیرات کړل) پرچم ډلې ته یې زیات امتیازات [له هغې جملې نه عمومي ښنه] ورانـدې کـړل، ځکـه چـې پـرچم ډلـه دنوموړي تنظیم، چې له خپلو ځواکمنو ، سیاسي او پوځي سیالانو

(۱) - عظیمي، م.ن: اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، اوړی، ۲۱۴مخ.
(۱) (ب،ن،س) راپور، لندن، ۱۹۹۳م کال، سپټمبر، ۱۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

سره سخت لاس او ګرېوان و، پوځي ملاتړ وکړي او هغه په پښو ودوروي.

د جمعیت تنظیم غړو کادرونو په عامه ذهنیت کې د جهاد او مجاهد مقام د سپکاوي او پرچمي کمونیستانو دباور د لوړاوي لپاره له هر فرصت څخه ګټه اخیستله. په دې باب د جمعیت یو وتلي کادر عبد الباقي ترکستاني پر ۱۳۷۳ل کال د مزار شریف په ټلویزیون کې داسې ویلي وو:

((کمونیستانو د خپل څوارلس کلن حکومت په بهیر کې د ملت او دولت یوه ستن هم لوټ نه کړه، خو موږ مجاهدینو دیوه کال په اوږدو کې دولت او خلکو ته یوه ستن هم پرې نښوده.))[1]

لکه څنګه چې مولوي ترکستاني ادعا کوي، د جمعیت او پرچم ایتلافي حکومت په پیل کې، د مجاهدینو له خوا لوټ او تالان کېده، ددې زیات مسولیت څکه د جمعیت ډلې ته راجع کېږي، چې د کابل پر زیاتې برخې واکمنه ډله ګڼل کېده، نه ټولو مجاهدینو ته.

د بښنې نړیوال سازمان په دې باب وايي: ((حکومتي عسکرو (د اسلامي جمعیت اړوند وسلوال کسان) د ۱۹۹۵ز کال د مارچ پر لومړۍ نېټه، په ټوله درېیمه کارته کې یو قیامت جوړ کړ. کورونه یې لوټ کړل، ملکي وګړي یې وټکول، ویې ځپل، مړه یې کړل او پر ښځو یې تېری وکړ.

د ۱۹۹۵ز کال په مارچ کې د نظار شورا ځواکونو د کابل سویل لویدیځ ناحیې، د درېیمې کارتې د ملکي وګړو پر سلګونو کورونو

---

[1] - عظیمي، م.ن: اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، ۲۲۰مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یرغل وکړ، د کورنیو ټول غړي یې ووژل او یا یې وتښتول. د کورونو مالونه یې لوټ کړل او پر هزاره ښځو یې تېری وکړ...

په سیمه کې روغتیایي کارکوونکو ددې خبرې پخلی کړی، چې پر هغه وخت د بې شمېره ښځو پرعزت تېری شوی دی.))[1]

ج- له اسیرانو سره ناوړه انساني چلند، د اسیرانو وژنه:

د جګړې له قواعدو څخه د وسلوالو افغاني ډلو د سرغړونې تر ټولو او زړه بوږنوونکی سرغړاوی، همدا د جنګي اسیرانو په برخه کې دی.

((هر مجاهد قوماندان د خپلې واکمنۍ په سیمه کې یوه اسلامي محکمه جوړه کړې، چې نېغ په نېغه د هغه تر نظر لاندې دنده سرته رسوي. د کابل حکومت هم د خپلې واکمنۍ په سیمو کې زیات شمېر محکمې جوړې کړې دي.

په دې محکمو کې محاکمه د یوې عادلانه محاکمې له دودیزو معیارنو سره سمون نه خوري. په زیاترو برخو کې یوه محاکمه د هغه امر د په رسمیت پېژندنې لپاره دایرېږي، چې د قوماندان له خوا صادر شوی وي. تورن نه د دعوې وکیل د ټاکلو حق لري او نه د مرافعې حق، هغه جرمونه چې ترسره کوونکو ته یې د اعدام او د بدن د غړو د پرېکولو سزا ورکول کېږي دا دي:

وژنه، زنا یا غلا.

په کونړ او کندهار ولایتونو کې له کومې قانوني اجازې او کومې رسمي محاکمې پرته یوازې د قوماندان په حکم په سلګونو تنه اعدام شوي دي.))[2]

---

[1] -(ب،ن،س) لندن، ۱۹۹۳زکال، سپتمبر، ۸۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تقریباً په هر هغه زندان کې چې د وسلوالو سیاسي ډلو له خوا اداره کېده، شکنجه او ټکونه ورځنۍ دودیزه چاره ګرځېدلې وه. زندانیان دې ته اړ کېدل، هغه څه وخوري، چې ورته ویل شوي وو. ان د انسان غوښې. ځینو ته بربښنایي ټکانونه ورکړل شوي، ځینې ان د مرګ تر بریده پورې خپېټه شوي او خصیان کړای شوي دي، تقریباً ټول زندانیان وهل شوي او ټکول شوي دي. ډېر وخت ورته غذا هم نه ورکول کېده او له سختې ګرمۍ او یخنۍ سره مخامخېدل.

ویل کېږي چې ګڼ شمېر زندانیان د همدې شکنجې له کبله مړه شوي او یو شمېر نور وژل شوي دي. زندانیان معمولاً په تلخونو (زېرزمینیو) کې ساتل کېدل. ویل کېږي، چې د خونو کړکیو کې هم خښتې ایښودل کېدې، چې اتاقونه شپه او ورځ تیاره کې ډوب شي.

د خونو ځمکه غالباً نمناکه وي او پرمتن یې لږ څه خواره وي او یا هم هېڅ نه وي. هر بندي ته یوه کمپله ورکول کېږي، د ورځې یوازې یو ځل زندانیانو ته اوبه ورکول کېږي، هغه هم چټلې اوبه، د شکنجې له کبله د زندانیانو مات شوي هډوکي او ټپونه د بد بویي سبب ګرځي او د ژوند د ناسم حالت له کبله یې ستونزه نوره هم زیاتېږي. څرنګه چې د زندانیانو خونې نه پاکېږي، نو زندانیان ډېر ژر پر هغو ناروغیو اخته کېږي، چې پخواني زندانیان پرې اخته دي. زندانیان معمولاً څو میاشتې په همدې ډول پاتې کېږي. د خلاصون یوازینۍ لار دا ده، چې ساتونکي د پیسو په بدل کې

[۲] -(ب،ن،س)، لندن، ۱۹۹۳ز کال، سپتمبر، ۱۴مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی ته ازادي ورکړي او د زندانیانو خپلوان د هغوی د ورکړې وس ولري. که چېري د زنداني کورنۍ د هغه د خلاصون لپاره هغه پیسې ورنه کړای شي، زنداني به ووژل شي او یا به کوم بل لوی زندان ته یوړل شي. د دایمي اسانتیاوو له مخې د زندان شرایط ښه نه دي. زندانیانو ته اوس هم کمه غذا رسي او تشناب ته د تګ امکانات يې هم لږ دي. دوی اوس هم له خپلو کورنیو سره له لیدنې کتنې منع کېږي، له شکنجې او ناوړه چلند سره مخامخېږي. پخوانیو زندانیانو د(ب،ن،س) په دې خبره خبر کړی و، چې دوی د یوځي مورچلو کېندلو او د ماینونو پاکولو ته مجبور شوي دي.))(۱)

((د نظار شورا ځواکونه د خپلې واکمنۍ په سیمو کې د پخواني خاد څو پټ ساتنځایونه لري، د اوږدې مودې زندانیان په پنجشېر کې د نیونې مرکزونو ته لېږدول کېږي، هلته مورچل جوړولو او ماین پاکۍ ته اړ ایستل کېږي. د رپوټونو له مخې په پنجشېر کې لږ تر لږه پنځه زندانونه شته، چې په هغو کې سیاسي زندانیان ساتل کېږي، د هغو زندانیانو دوینا له مخې چې وروسته خوشې شوي دي، د پنجشیر زندانونو بندیان د لاجوردو په کان کې سختو کارونو ته اړ ایستل کېږي، د لویو ډبرو او وړو کاڼو د ښوییدو او ټوټه کېدو له امله یو شمېر زندانیان مړه شوي او ځینې نورټپیان شوي دي.))(۲)

((د۱۹۹۷ز کال د اګست په لومړیو ورځو کې په پنجشیر کې د زندانیانو شمېر نږدې ۱۲۰۰ تنو ته رسېده، یو شمېر بهرني خبریالان د اګست پر ۲مه نېټه پر دې بریالي شول، چې د بهارک زندان

---

(۱) – د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت.

(۲) - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن.

(c) ketabton.com: The Digital Library

وګوري. هلته په (۱۸۰۰) متره مربع ساحه کې (۳۵۰) تنه زندانیانو ژوند کاوه، هغوی جبري کارونو ته اړ ایستل کېدل، غذايي وضعه يې ډېره بده نه ښکارېده.))[1]

د ۱۹۹۹زکال د فبروري میاشتې پر ورستیو ورځو (د افغانستان مرستې) مرکز یو هيئت د بلخ ولايت زندانيانو حالت د څېړنې په باب مزار شريف ښار ته سفر وکړ، دې هيئت پېښور ته تر خپل راتګ وروسته ديو خبري کانفرانس په ترڅ کې څرګنده کړه، چې: ((له زندانيانو سره د مستقيم تماس له مخې څرګنده شوه، چې طالبان پر زندانيانو شاقه او سخت کارونه نه کوي.))[2]

په داسې حال کې چې د ژنيو ۱۹۹۳زکال کانوانسيون هغه ډله يا سرچينه چې اسيران ورسره دي پر دې مکلفوي، چې له اسيرانو سره (ن،س،م) کمېټې د ليدنې کتنې حق ته درناوی وکړي او هغې ته لاره اواره کړي. د شمال ائتلاف ازبک او هزاره برخې هېڅکله هم د(ن،س،م) کمېټې ته د اسيرانو د ليدنې کتنې او پوښتنې حق نه دی ورکړی.

سربېره پردې د جګړه مارو غاړو له خوا (ن،س،م) کمېټې ته د اسيرانو بشپړ لست نه دی ورکړ شوی.

((طالبانو پهلوان عبدالمالک تورن کړ، چې د (ن،س،م) کمېټې ته يې د زندانيانو د ليدنې کتنې اجازه نه ده ورکړې.

---

[1] - د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس، ۱۹۹۸م کال، ۸۰مه ګڼه.

[2] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غميزې په باب، نړيوال مسوليت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[(ن،س،م) د ۱۹۹۷ز کال د اګست پر ۱۲مه نېټه په فارياب کې، جوزجان او بلخ ولايتونو کې له بنديانو سره د(ن،س،م) د هيئت د کتنې د مخنيوي له کبله، له عبدالمالک څخه سر وټکاوه.][1]

د زياتېدونکي نړيوال فشار له امله د ۱۹۹۷ز کال په وروستيو کې يو شمېر جنګي ډلو د(ن،س،م) کمېټې ته د زندانونود ليدنې کتنې اجازه وکړه.

[(ب،ن،س) په پنجشير، کابل، مزارشريف، شبرغان، کندهار او هرات کې له(۸۰۰۰) زندانيانو سره وکتل.][2]

((پر ۱۹۹۷ز کال (ن،س،م) په ۷۴ ساتنځايونو کې ۸۸۴۵ تنه زندانيان وکتل، د (۵۳۰۰) تنو زندانيانو ليکونه يې د هغو کورونو ته ورسول.))[3]

((له ۱۹۹۲ز کال څخه تر ۱۹۹۶ز کال پورې سيالو ډلو په ځانګړي ډول، د کابل په جګړو کې د ملکي او پوځي وګړو پر يرغملۍ، چې د ژنيو څلورګونو کانوانسيونونو هغه منع کړي دي، لاس پورې کړ، دا يرغمليان شکنجه شوي او ان وژل شوي هم دي.

د ۱۹۹۷ز کال د جولای پر ۲مه نېټه د (ن،س،م) مسول اعلان وکړ، چې په افغانستان کې له جنګي اسيرانو سره انساني چلند نه کېږي، ساتنه يې نه کېږي او تل يې د ډله ييزې وژنې امکان وي.))[4]

---

[1] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غميزې په باب، نړيوال مسوليتو لندن، ۱۹۹۵ز کال، نومبر

[2] - د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، پاريس، ۱۹۹۹ز کال، ۸۴مه ګڼه، ۲۲مخ

[3] - د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، ۱۹۹۸ز کال، ۸۰مه ګڼه، ۲۱مخ

[4] - د افغانستان اخبار مجله، په فرانسوي ژبه، ۱۹۹۷ز کال، ۷۹مه ګڼه، ۲۹مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په داسې حال کې چې د ژنيو کانوانسيون او د هغو ۳ نمبر ضميمه پروتوکول له اسيرانو څخه غچ اخيستنه او هغوی ته په ډله ييز ډول سزا ورکونه ډېر سخت جنايت بولي او د سزا وړ يې ګڼي. د غچ اخيستنې له مخې د اسيرانو ډله ييزه زړه بوږنوونکې وژنه په ۱۹۹۷ز کال د افغانستان په شمال کې وشوه. د افغانستان اخبار مجله چې په پاريس کې په فرانسوي ژبه چاپېږي (۱۹۹۸م کال، ۸۰مه ګڼه) د لي براسيون ورځپاڼې (۱۹۹۷، ۱۲-۱۷ګڼې) او د بشري نړيوال سازمان (۱۹۹۷م کال، سپټمبر) د راپور په حواله ليکي: ((نړيوالو خپرونو د شبرغان په اړوندو سيمو کې له ۲۰ تر ۳۰ کندو او کاريزونو (د کاريزونو سوريو له ۱۰-۳۰ مترو پورې ژوروالي او ۱۰-۵۰ مترو پورې اوبه درلودل) په باب چې په هغو کې (۲۰۰۰) طالبان په ډېر بد حالت کې وژل شوي وو، راپور ورکړ.

د (م،م،م) ژر تر ژره غبرګون وښوده، د (م،م،م) ځانګړی راپورټر (شونګ شون يګ) په سيمه کې د نومبر له ۱۳-۳۰ نېټې پورې په افغانستان کې د بشر حقوقو څارونکي په توګه وټاکل شو، نوموړي داومنله چې پر سلګونو اسيران او زندانيان کاريزونو ته غورځول شوي، وروسته يې د کاريز خوله د بم په واسطه الوزولې ده، په هر کاريز کې ۱۰۰ جسدونه ليدل شوي دي.

اسيران په ګاډو کې د تبادلې په پلمه لېږدول شوي، وروسته يا ژوندي او يا که مقاومت يې کاوه وژل شوي، تر وژنې وروسته کاريزونو ته غورځول شوي دي. وروسته بيا د کاريز پر لوري ډزې شوي او خوله يې د بم په واسطه الوزول شوې ده. وروسته بيا د بلډوزر په واسطه دا ژورې کندې له خاورو نه ډکې شوي او سطحه يې اواره شوې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ځینو برخو کې لا د کاریز ژوروالی دومره هم نه، چې جسدونه په کې ځای شي.

خبریال کولای شي دانسان دبدن یوه برخه ؛چې داوبو سطحې نه رابهر شوې وه، وویني.))

((د۱۹۹۸م کا دډسمبر پر ۱۲مه نېټه د (م،م،م) یو ویاند ومنله، چې په سلګونو طالبان لومړي په شاه ګانو کې غورځول شوي او بیا وژل شوي دي.

په پاکستان کې یوه لویدیز دپلومات هیله څرګنده کړه، چې (پر وژنې تورن) مالک دې د هماغه برخلیک انتظار وکړي، لکه دپخوانی یوګوسلاویا جنګي جنایتکاران چې ورسره مخامخ شول.))(۱)

پورتنۍ پېښه د افغانستان په جګړه کې دګڼو جنایتونو یوازینۍ بېلګه ده، چې (م،م،م) له هغې سره لېوالتیا وښوده او ددې پېښې څېړنې لپاره یې یو کمیسیون وټاکه، په خواشینۍ سره چې ددې کمیسیون کار دوام ونه کړ اود هغو مسولینو ته دهېڅ ډول سزا د ورکړې لپاره هڅه ونه شوه. په خواشینۍ سره چې هغه وخت افغانستان داسې یو مسول حکومتي کادر نه درلود، چې په ټینګار سره نړیواله ټولنه ددې پېښې څېړنې ته وهڅوي. د جمعیت تنظیم رنګ شوي حکومت، چې په (م،م،م) کې یې استازی درلود، دې مسلې ته لېوالتیا ونه ښوده او ان هڅه یې کوله (م،م،م) وهڅوي، چې ددې مسلې اړوند دوسیه غلې او ویې ساتي. د طالبانو

(۱)- د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۸زکال، ۸۰-۲۱مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکومت چې ددې مسلې زیانمن شوی اړخ و، په نړیواله کچه ددې مسلې د پورته کولو نړیوال باور نه درلود.

د ۱۹۹۹ز کال د ډسمبر پر **۵**مه نېټه د (م،م،م) عمومي منشي اعلان وکړ، چې د افغانستان په درېو لویو ښارونو کې ۱۲ ځارونکي ځای پر ځای کوي، چې د بشر حقوقو څخه سرغړونه وڅاري، خو دا پروګرام هېڅکله هم عملي نه شو.

۲- بشرضد جنایت:

الف- عامه وژنه:

د افغانستان اخبار مجله د پاکستان چاپ مسلم جریدې له خولې لیکي: ((۱۹۹۷ز کال د ډسمبر پر ۱۰مه نېټه د مزارشریف ختیځ؛ قزل اباد کې، د یوې ډله ییزې وژنې نښې نښانې لیدل شوي دي. د ښځو، کوچنیانو او سپینږیرو (۷۰) جسدونه چې ظاهراً له شکنجې او د بدن غړو ترغوڅولو وروسته، وژل شوي وو، یه یوه ډله ییز قبر کې پیدا شول. وحدت ګوند وویل: دا وژنه د طالبانو د پرشاتګ پروخت د هغوی له خوا شوې ده.

ددې کار علت پر ملکي وګړو فشار راوړل و، چې د وسلې پټې ځایونه وښیي.))

د [(ب،ن،س) ناتائید شوي راپورنه ددې څرګندونه کوي، چې په بلخ کې په ډله ییزه توګه ناپښتانه وګړي نیول شوي دي. نیول شوي کسان پټو ځایونو ته لېږدول کېدل، ملکي هزاره ګان د لېږدولو پروخت وژل کېدل.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ۱۹۹۸ز کال د مارچ پر ۲۹ مه نېټه د طالبانو مشر ملامحمد عمر خپلو پلويانو ته لاښوونه وکړه، چې ملکي اسيران ونه وژني.][1]

((د (ب،ن،ي) د ۱۹۹۸ ز کال د سپټمبر پر ۳مه نېټه طالبان تورن کړل، چې مزار شريف د فتحې پروخت يې په زرګونو هزاره ګان وژلي دي، طالبانو دا تور رد کړی دی.))[2]

[د(ب،ن،س) پر ۱۹۹۹ز کال دباميانو د فتحې پر وخت د طالبانو له خوا په ډله ييز ډول د ملکي وګړو دوژنې يادونه کوي او هم د هغو مخالفو ځواکونو د تشدد يادونه. ملامحمد عمر په داسې حال کې چې د مخالفينو وژنه تائيدوي، زياتوي چې دا کار د مخالفينو له خوا په سيمه کې د طالب پلوو وګړو د وژنې او د هغو کورونو د سوزونې په ځواب کې شوی دی.

ده خپلو پلويانو ته امر کړی چې غچ اخستنه بنده کړي.][3]

ب- د ملکي سيمو ويجاړونه او بمبارونه:

((د دوو سترو جهادي تنظيمونو؛ اسلامي حزب او اسلامي جمعيت ترمنځ پخوانۍ او ژوره دښمني، د بې دفاع ملکي خلکو د استوګنځايونو د بمبارۍ سبب شوه، اسلامي حزب په داسې حال کې چې په پټو سترګو، لکه د حافظ د غونډاري په څېر، د ښوونځيو، روغتونونو په ګډون، د ښار د ملکي وګړو د راټولېدو پرمرکزونو توغندي ورول، دولتي الوتکو د اسلامي حزب تر واکمنۍ لاندې سيمې بمبارولې. ددې کار له کبله ګڼ جوماتونه او

---

(۱) - د افغانستان اخبار مجله، پاريس، ۱۹۹۸زکال، ۸۱مه ګڼه، ۱۸او۲۸مخونه.
(۲) - د افغانستان اخبار مجله، پاريس، ۱۹۹۸زکال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.
(۳) - د افغانستان اخبار مجله، پاريس، ۱۹۹۹زکال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

روغتونونه له منځه لاړل، استوګنځایونه ویجاړ او په زرګونو ملکي وګړي مړه او ټپیان شول. د همدې جګړو له کبله تېر کال د کابل ښار له دوه ملیوني وګړو څخه نیم ملیون امن ځایونو ته لاړل.))[۱]

[د(ب،ن،س) دوینا له مخې د ۱۹۹۴زکال د ډسمبر پرمیاشت د توغندیو د لګېدو له امله ۱۱۰۰ تنه مړه او ۲۳۰۰۰تنه ټپیان شوي دي.][۲]

((د ۱۹۹۲زکال له اپریل څخه راپه دېخوا دټولو ډلو له خوا د درنو وسلو دډزو له امله په سلګونو زره ملکي وګړي وژل شوي او ټپیان شوي دي.

دا سې ښکاري، چې ددې یرغلونو یو شمېر په قصدي ډول، پر هغو استوګنځایونو شوي، چې ګومان کېده ددې سیمې خلک د مخالف پوځي مشر ملاتړ کوي.))[۳]

اسلامي حزب پر هغو خلکو باندې چې د غذایي توکو د پیدا کولو لپاره راتلل شوي وو،(کلستر) توغندي و ورول. دولتي ځواکونو هم پرهغو استوګنځایونو چې د وحدت ګوند تر واکمنۍ لاندې وو، لکه پر ازاده ګانو دښته، غزني سرای، دربېمې او څلورمې کارتې باندې کلستر توغندي و توغول.))[۴]

---

[۱] -(ب،ن،س) لندن، ۱۹۹۳م کال، سپټمبر، ۱۴او ۲۸ مخونه.

[۲] - د افغانستان اخبار مجله، پاریس، ۱۹۹۴م کال، ۳مخ.

[۳] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقوقو غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، ۲۴،۴مخونه.

[۴] - د(ب،ن،س)۴۷، ۴۹مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

((په داسې حال کې چې يو زيات شمېر ملکي وګړي پر پوځي سيمو باندې بريدونو له امله وژل شوي، خو د(ب،ن،س) له دې کبله ډېر خواشيني دی، چې ډېر بريدونه پر استوګنځايونو او يوازې د ملکي هدفونو لپاره ترسره شوي دي ټولو ډلو پر استوګنځايونو باندې خپل بريدونه توجيه کړي، ادعايي کړې، چې دهغو سيمو او سېدونکي د سيالې ډلې ملاتړي وو.))[1]

يوه ليدونکي د والي اسمعيل خان د غچ اخيستونکي بريد په باب چې د ۱۹۹۵ز کال دمی پر لومړيو ورځو کې په فراه ولايت کې وشو، (ب،ن،س) ته، وويل:

((هغوی زيات ټوټه کېدونکي(کلسټر) بمونه وغورځول، چې دهغو له کبله(۲۲۰-۲۵۰) تنه ووژل شول. زياتره وژل شوي کسان عادي خلک و، چې نه يې د کومې ډلې پلوي کړې وه او نه يې له هغو سره مخالفت درلود. جګړه دربدلې وه، ځو ورځې هېڅ کومه پوځي هڅه نه وه، خو د اسمعيل خان ميګ ۲۱، ميګ ۲۳، سو ۱۷ او ۱۸ الوتکې راوالوتې، استوګنځايونه يې بمباري کړل، کورونه يې ويجاړ او ډېر ملکي وګړي يې ووژل.))[2]

[1] - د(ب،ن،س) ۴، ۲۴ مخ.

[2] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقوقو غميزه، نړيوال مسوليتو لندن، ۴۹، ۲۷مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ج- د سياسي توكميز او مذهبي انګېرنو له کبله د خلکو ځارنه او مجازاتونه:

((په کابل کې د مجاهدينو حکومت پر مهال د ماشومانو په ګډون د قومي، مذهبي او ديني ډلو غړي ډېر ځله د بريد له خطر سره مخامخېدل، ناڅرګندو کسانو د کابل ښار د هندوانو او سکانو پر کورونو لاسي بمونه غورځول او ان د هغو د ښځو پر عزت يې تېرى کاوه. له بشري حقوقو څخه د زياتو سرغړونو له کبله، دغه دوه مذهبي ډلې ناچاره شوې، چې له کابل نه پاکستان او له پاکستان نه هندوستان ته وتښتي.

لومړۍ مجاهدې ډلې، چې د ۱۹۹۲ز کال پر اپريل کابل ته دننه شوې، (د احمد شاه مسعود اړوند) تاجک او د (رشيد دوستم اړوند) ازبک ځواکونه وو. هغوى د کابل پښتنو وګړو پرضد چې تقريباً د کابل د ټولو اوسېدونکو نيمايي شمېر يې جوړاوه، خپل بريدونه پيل کړل. دا کار له کابل څخه د هغوى د زيات شمېر د وتنې سبب شو.

د راپورونو له مخې ديوې شيعه مذهبي ډلې هزاره لړکى، د اسلامي اتحاد له پښتنانه تنظيم سره د سخت مخالفت له امله تر ځانګړي ګواښ لاندې راغى. د کابل د افشارو په سيمه کې د هغو پر کورونو باندې د حکومتي اردو (اسلامي اتحاد تنظيم متحد) له خوا ناترسه بريدونه وشول.))[1]

---

[1] - د(ب،ن،س)، لندن، ۱۹۹۴م کال، سپټمبر، ۲۵، ۲۲مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

((د ۱۳۷۱ل کال د چنګاښ پر ۲۳مه نېټه، وحدت حزب، حرکت تنظیم او نظار شوار ترمنځ لومړی په مامورینو کارته او بیا په دربیمه کارته کې دویمه نښته پیل شوه. جګړې قومي او ژبني بڼه غوره کړه او هر اړخیزه شوه، دټلویزیون او ((توپ چاشت)) له غونډېو څخه هزاره مېشتې سیمې وځپل شوې، د هزاره ګانو جسدونه چې په ډانګیو، بربښنا مزو او تېرانو وژل شوي وو، پیدا کېدل.

وحدت ګوند هم د نظار شورا اسیران شوي قوماندانان وهل ټکول او د هغو سپکاوی یې کاوه، یو تن پښتون یې په وزیراباد کې په موټر پورې تړلی و او دومره یې کش کړ، چې ټوټې ټوټې شو.))[1]

((سیاسي ډلې اکثره د یو ټاکلي قوم او قبیلې غړي او د هغې سیمې وګړي، چې د سیاسي ډلې تروا کمنی لاندې دي، دښمنان ګڼي. ځکه نو دوی پر داسو کسانو هم برید کوي، چې په جګړه کې هېڅ ګډون نه لري. ټولې ډلې پر استوګنو سیمو باندې خپل بریدونه توجیه کوي او ادعا کوي، چې د هغو ځایونو او سېدونکي د سیالې ډلې پلویان دي.))[2]

هغه بېوسلې ملکي وګړي، چې د سیاسي قومي ډلې د ملاتړ ګمان پرې کېده، پرله پسې وهل کېدل، ټکول کېدل او له ناوړه چلندونو سره مخامخېدل.))[1]

---

[1] - عظیمي، م،ن: اردو وسیاست، پېښور، ۱۳۷۷ل کال، ۲۲۷مخ.

(۲) - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، ۱۹۹۵ز کال، نومبر، ۱۲مخ.

[1] - د(ب،ن،س)، افغانستان، دبشر حقووق غمیزې په باب، نړیوال مسولیت، لندن، ۱۹۹۵ز کال، نومبر، ۱۲مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان اخبار مجله د فرانس پریس خبري اژانس د ۱۹۹۲زکال د نومبر د ۲۷مې نېټې د خبر له مخې لیکي: ((هغو مهاجرینو چې د کابل شمال جګړو له کبله کابل ته پناه راوړې ده، وايي: چې د دوستم ځواکونو د شمال ایتلاف تر واکمنۍ لاندې سیمو کې د خلکو عامه شتمنیو پر لوټ او تالان لاس پورې کړی دی.

همدارنګه د دوستم ځواکونو له خوا (۱۸۰۰۰) تنه پښتانه له طالبانو سره د ملګرتیا په ګمان له خپلو کلیو او بانډو څخه ایستل شوي دي.

په عشق اباد کې د مهاجرینو عالي کمشنرۍ دې پېښې ته دلومړي ځل لپاره د (توکمیزي پاکونې) اصطلاح کارولې ده. سربېره پردې، کله چې طالبانو دویم ځل شمالي سیمې ونیولې، د سیمې اوسېدونکي یې له مسعود نه د اټکلي همکارۍ په ګمان، له سیمې څخه وایستل او کابل ته یې رامهاجر کړل.))

د افغانستان د اخبار مجله د نېشن (Nation) ورځپاڼې په حواله لیکي: ((کله چې وحت حزب پر طالبانو برلاسی شو، ۱۹۹۲زکال د جولای له (۵-۱۵) نېټې پورې یې د غوربند درې (۵۰۰۰-۲۰۰۰) تنه پښتانه له طالبانو سره د ملاتړ په تور له خپلو کورونو او بانډو څخه وتلو ته اړ کړل، هغوی د کابل په خیرخانه مېنه استوګن شول.))[1]

((د ۱۹۹۲زکال د نومبر په شاوخوا کې، ۴۵۰۰تنه (اکثر پښتانه کوچیان) په بادغیس کې د جګړو له سیمو څخه وتښتېدل.

[1]- د افغانستان، مجله اخبار، پاریس، ۱۹۹۸زکال، ۸۰مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د(ب،ن،س) په وينا په افغانستان کې طالب چارواکو ۲۰۰۰ تنه تاجکان بنديان کړل، هغوی په څرخي پله زندان کې تر سختو شرايطو لاندې بنديان شوي دي.))[۲]

((په شمالي کې طالب مخالفينو د طالبانو زيات پلويان په زندان کې واچول.))[۳]

---

(۲) – د افغانستان، مجله اخبار، پاريس، ۱۹۹۸زکال،۷۴مه گڼه ۲۳مخ.

(۳) – بي بي سي راډيو، ۲۰۰۰ زکال، جون، پښتو ماښامنۍ خپرونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریېمه برخه

د افغاني جنګي جنایتکارانو محاکمه

سره له دې چې موږ په تېرو څپرکو کې په افغانستان کې تر شوروي یرغل وروسته د جګړې لویو او ګڼ شمېره جنایتونو ته څه ناڅه اشاره وکړه، خو همدا بېلګې هم په پوره ډول د جګړې له حقوقو څخه د سرغړونې جاج وړاندې کولای شي او د هغوی له مسولینو څخه د پوښتنې بنه پیاوړې انګېزه راکوي.

په افغانستان کې د جګړې له مقرراتو څخه د سرغړونې په برخه کې د مجاهدینو د مقاومت ځواکونو په اندول د حکومتي مقاماتو، کمونیست او مجاهد حکومت دواړو مسولیت زیات دی.

کمونیست حکومت او وروسته بیا د مجاهدینو حکومت د کورنیو قوانینو او نړیوالو تړونونو پروړاندې پر خپلو حقوقي دندو خبر وو.

په افغانستان کې د هر بل مخ پر ودې هېواد په څېر، جګړې د مدني ژوند د نظم ډېر سرسري ضوابط د هغو نالوستو خلکو له سرزورو غریزو او ګرمو ولولو سره لاس او ګرېوان کړل، چې د مجاهدینو په ډلو کې تنظیم شوي وو.

اکثرو جهادي ډلو سره د مدني احساس مسولیت ډېر لږ و، سیاسي اخلاقو هم ترهغې کچې وده نه وه کړې، چې عملاً د قانون تشه(خلا) ډکه او جبران کړي. دلته د جګړې حقوقو له مقرراتو څخه سرغړونه ناشعوري بڼه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

عـام خلـک د جګـړې پـر نړیوالـو قوانینـو نـه پوهېـدل، ددې قوانینو له متن او مانا څخه پوره ناخبره وو او بلې کومې سرچینې هم دداسې قوانینو د پلي کېدو ضمانت پرغاړه نه و اخیستی.

په افغانستان کې د جګړې په شل کلن بهیر کې د (ن،س،م)، د بېښـنې نړیـوال سـازمان او نـورو بېلابېلـو هیئتونـو، د جګـړې لـه مقرراتو څخه د خلکو د خبرولو لپاره، تبلیغات او خپرونې ونه کړې او نه یې دې کار ته پاملرنه وکړه، خو له دې سره سره مسـلم حقـوقي اصل دا دی، چې لـه قوانینو څخـه ناخبري، سرغړونکي لـه پـړې نـه شـي خلاصولای، لکـه څنګـه چې دمخـه مـو اشـاره وکـړه، کلـه چې جګړه پیل شي، دهغې ګډونوال؛ هم دولت هم مخالفین، د هغې د مقرراتو پرمراعتولو مکلف دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ څپرکی

جنايتکارانو ته د سزا ورکولو اړتيا په يوه خپلمنځي افغاني غونډه کې د موضوع طرح کول

لومړی جنايتکارانو ته د سزا ورکولو اړتيا:

مخکې تر دې چې هغه لاملونه وڅېړو، چې په هېواد کې پرجنګي جنايتونو تورنو کسانو د محاکمې اړيتا حتمي کوي، بده به نه وي، چې د ۱۱۹۲ز کال د اپريل مياشت د کمونيست- مسلمان حکومت له خوا جنايتکارانو ته د بښنې د اعلان په باب يو څه وغږېږو.

قومندان مسعود په جبل السراج کې د کابل د کمونيست حکومت د بهرنيو چارو وزير عبدالوکيل سره تر کتنې وروسته چې د هغې په بهير کې د(م،م،م) د سولې پلان پرضد د کودتا جزئيات طرح شول، د ۱۹۹۲ ز کال د اپريل پر ۲۰ مه نېټه له خبريالانو سره د خپلې مرکې په ترڅ کې څرګنده کړه چې: ((بښنه تر غچ ښه ده) د مسعود تر خبرو۱۲ ورځې وروسته د جهاد لارښودې شورا (جهادي شورا) د برهان الدين رباني په رياست غونډه وکړه، هغه عمومي بښنه چې نوښتګر يې مسعود و (نه لکه څنګه چې اوازه وه، چې مجددي دی) تائيد کړه.

د کمونيستانو د بښنې اعلان، د هغه تړون يوه برخه وه، چې د هغې له کبله پرچم ډله حاضره شوه، د کابل د نيولو لپاره له نظار

(c) ketabton.com: The Digital Library

شورا سره یو سیاسي او پوځي ائتلاف جوړ کړي. موږ به په دې باب وروسته وغږېږو. اوس پر دې خبرې ټینګار کوو، هغه مسلمان- کمونیست حکومت چې د ۱۹۹۲ زکال د اپریل پر میاشت یې په کابل کې واک تر لاسه کړ، په داسې یوه دریځ کې نه و، چې د جنایتکارانو پرسر د ښېښنې لاس راتېر کړي.

ځکه چې هغه مهال:

په افغانستان کې یو قانوني، مسول او د خلکو استازی حکومت نه و، یو اسلامي ډوله لنډمهالی حکومت جوړ شوی و، چې له بهر څخه د افغانستان پر خلکو تپل شوی و، دې حکومت په هېڅ برخه، له هغې جملې نه په ملي مسایلو کې یې د پرېکړې واک نه درلو، دې حکومت د عامه حقوقو او له هغې جملې نه د جګړې جنایتکارانو ته د ښېښنې په باب هېڅکله پرېکړه نه شوه کولای. په افغانستان کې اساسي قانون او په دولتي کچه له هغه نه راغږېدلي مراتب نه وو، په بله وینا د مجرمینو ښېښنې حق په باب له قومندان مسعود او (جمهور رئیس !) ښاغلي مجددي سره هېڅ ډول حقوقي اسناد نه وو.

په هر ډول، د هغو جنایتکارانو ښېښنه، چې د افغانستان د ملي ګټو پر ضد یې هڅې کړي، د لویې جرګې او یا د لویې جرګې له خوا د ټاکل شوي حکومت واک دی، نه د بهرنیو د لاسپوځي حکومت.

ځکه نو د افغانستان خلک هېڅکله د هغې ښېښنې اعلان، چې یو لاسپوځي حکومت ته د واک لېږلو لپاره، د یو سیاسي سازښت لاره چاره وي، په رسمیت نه پېژني او د هغې ورځې په هیله دي، چې لویه جرګه او یا ټاکل شوی ملي حکومت له جنایتکارانو سره حساب وکتاب وکړي. ډېر زیات عوامل شته، چې د جګړې حقوقو

(c) ketabton.com: The Digital Library

له مخې، سرغړوونکو څخه د پوښتنې غوښتنه کوي، له هغې جملې نه:

الف- د داسې يوې مدني ټولنې جوړول، چې غړي يې په سوله او جګړه کې د خپل هر ناوړه عمل پر وړاندې قانون او يا تر هغه ځخه لوړ، خلکو ته د مسوليت احساس وکړي، د چارو د مسولينو له پوښتنې او ګروېږنې پرته شوني نه دي.

افغانستان بايد خپلو نااهلو زامنو ته په سزا ورکولو سره د تاريخ له لارې خپل راتلونکي پښت ته دا پيغام ورسوي، چې هېڅ يو ملي خيانت او هېڅ يو ملي خاين بې پوښتنې اوبې سزا نه پاتې کېږي، دا د راتلونکو غميزو د مخنيوي يوازېنۍ لار ده.

ب- د يوې قانوني سرچينې له خوا د جنګي جنايتونو له تورنو کسانو څخه پوښتنه، ځاني کينه او غچ چې ټولنيزه سلامتيا زيانمنوي، له منځه وړي او د ملي پوهاوي او ټولنيزې سولې د ټينګښت لپاره لار برابروي.

ج- پر جنګي جنايتونو د تورنو کسانو په ډله کې کمونيستان يو غوښنه برخه جوړوي، اوس هغوی ټول د افغانستان د خلکو پر وړاندې خپل ځانونه ګناهکاران، مسول او ملامت ګڼي، ځکه خو په بېلتانه، وېرې او دايمي ډار کې ژوند کوي، واقعيت دادی، چې پر جنايت تورنو کسانو نه د پوښتنې له کبله کېدی شي د ا.خ.د.ګ ټول غړي محکوم نه شي، اټکل دی چې د ګوند د ليکو ډېر غړي به برائت ترلاسه کړي.

هغه وخت نوبيا هغوی حق لري، چې له ځاني کينې او وېرې پرته له قانون سره سم ارام ژوند وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په افغانستان کې د لوستو وګړو شمېر خورا لږ دی، تر قضايي حساب کتاب وروسته د ا.خ.د.ګ زيات غړي او د جهادي تنظيمونو کادرونه، چې د خپلې بېګناهۍ سند ولري، کولای شي او بايد ويې ګړای شي، د هېواد په سياسي او مدني ژوندانه کې په سوله او امن کې د حقوقوالو وګړو په څېر نقش ولري.

په سياسي او مدني فعاليتونو کې له ګډون څخه د دغه لوستي او لوړ زده کړي قشر بې برخې کول به د راتلونکي افغانستان اداره له ناانډولۍ سره مخامخ کړي.

د: په افغانستان کې د جنګي جنايتکارانو محاکمه بايد په پراخو تبليغاتو او هلو ځلو ترسره شي، دا به په هېواد کې د جګړې د ورانيولوري ته د نړيوالو افکارو پاملرنه راواوړوي او لېبرال صنعتي هېوادونه به، چې نړيوال اړيکي (د بشر حقوقو) په تله تلي، د افغانستان بيا ودانۍ ته وهڅول شي.

هـ- د جنګي جنايتکارانو محاکمه به د ليبرالو هېوادونو لپاره داسې يوه انګېزه شي، هغو افغاني کمونيستانو ته چې رسماً تورن ګڼل کېږي، د سياسي پناه پر ورکړه او تابعيت منلو له سره کتنه وکړي، ان کېدی شي تورن کسان ملي او يا نړيوالو قضايي څانکو ته وسپاري.

دويم: د يو خپلمنځي سيمينار جوړول:

په اوسنۍ وضعې او حالت کې چې په هېواد کې جګړه روانه ده، افغانستان کوم مرکزي او مسؤل حکومت نه لري او هېوادوال د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خواره واره دي، په هېواد کې د جنګي

(c) ketabton.com: The Digital Library

جنايتونو څېړنې لپاره د يوه خپلمنځي افغاني سيمينار جوړول، ډېر ضروري ښکاري. دې سيمينار کې چې د بشر حقوقو د بېلابېلو ملاتړو موسسو استازي به راوبلل شي. پر دې مسلې به له بېلابېلو کورنيو او بهرنيو ليدلوريو رڼا واچول شي.

د اسنادو راټولونه، د مجرمينو سپارنه، د محاکمې څرنګوالی او نور به په سيمينار کې تر بحث لاندې موضوعګانې وي.

لازمه ده چې سيمينار په افغانستان کې د جنګي جنايتونو د څېړنې لپاره يوه دايمي ټولنه جوړه کړي. ټولنه به مهالنۍ غونډې جوړوي او ددې درې ګونو څانګو له خوا به خپلې دندې سرته رسوي: تبليغ څانګه، د اسنادو راټولولو څانګه او د راجستر څانګه. ددې څانګو فعاليت به د بشر حقوقو د کورنيو او بهرنيو ملاتړو موسسو، افغاني او نا افغاني شخصيتونو او اټکل د کابل حکومت د بسپنو له لارې خروب شي.

الف تبليغ څانګه:

دا څانګه د مضمونونو، کتابونو او کتابګوټو د خپرولو، د کنفرانسونو او سيمينارونو د جوړولو، د نظر له خاوندانو، په ځانګړي ډول پخوانيو سياسي بنديانو سره د مرکو له لارې کولای شي، دوخت د تېرېدو او د افغانانو د پاملرنې د نشتوالي له کبله په هېواد کې د جنګي جنايتونو د څېړنې مسله له هېرېدو څخه وژغوري.

د نړۍ په ګوټ ګوټ کې ددې څانګې د غړو شتوالی به دا شوني کړي، چې په افغانستان کې د جګړې د جنايتکارانو پر وړاندې نړيوالې ولولې راوپارېږي او سزا به يې شوني کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب- د اسنادو راټولولو ځانګه:

د فرانسي چاپ (فيګارو) جريده د ۱۹۹۲ز کال د اپريل په خپلې ۲۱مې ګڼې کې ليکي: ((د مجاهدينو له خوا د مزارشريف تر نيولو کېدو يوه ورځ وروسته، د ۱۹۹۲ز کال د اپريل په نيمايي کې په کابل کې د کې، جي، بي (KGB) او خاد د ارشيف ټول اسناد له منځه يوړل شول او يا مسکو ته انتقال شول))

دخاد د اسنادو له منځه وړل اصلاً د هغه تړون يوه برخه وه، چې د اپريل په لومړيو کې په مزارشريف او د اپريل پر ۱۷ او ۱۸مه په جبل السراج کې د نظار شورا او د ا.خ.د.ګ د پرچم ډلې ترمنځ لاسليک شوی و، د نجيب د کمونيست حکومت د بهرنيو چارو وزير عبدالوکيل د پرچم ډلې استازولي کوله، د دې تړون له مخې د خاد اسنادو پر له منځه وړلو سربېره، دواړو غاړو پر دې لاندو ټکو هم موافقه کړې وه:

- له نجيب الله پرته نورو کمونيستانو ته د بښنې اعلان.
- له شوروي سره د ټولو لاسليک شويو تړونونو د موادو درناوی.
- دوطن کمونيست ګوند د هغو غړو لپاره د تګ اصولي او باعزته لارې چارې برابرول، چې له هېواد څخه د وتلو هيله لري.
- هغو کمونيستانو ته چې (م،م،م) د سولې پلان پرضد يې د کودتا لار ښوونه وکړه او کابل ښار ته يې د نظار شورا راتګ شونی کړ، په وسلوال پوځ (لکه دفاع

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزارت، دولتي امنيت وزارت او نورو) کې د لومړيو ځوکيو د سپارلو منل.

- د شوروي پوځي مرستو د دوام منل.
- د افغانستان په مسله کې د (م،م،م) دهغو لاسوهنو مخنيوی،چې د چارو بهير د مسلمان-کمونيست ائتلاف له کنترول‍ه وباسي.

د پرچم ډلې غړي په ځانګړي ډول دهغوی پوځي کادرونه په ټولو هغو کلونو کې چې جمعيت تنظيم په کې واکمن و ، له نومو‌ړي تنظيم سره خپله ژمنه ترسره کړه ، په مقابل کې يې دمجاهدينو موتلف تنظيمونو ، په ځانګړي ډول جمعيت تنظيم هم دکمونيستانو پرورانديې دسر د يوه وبښته په اندازه سرغړونه ونه کړه.

کله چې د(م،م،م) د سولې پلان پرضد تر يوې کودتا وروسته د جمعيت – پرچم ائتلاف دکابل پر حساسو برخو واکمن شو ،ورسره سم داخبرخپور شو ،چې د خاد اسناد پر درېو برخو ووېشل شول: يوه برخه مسکو ته د روسي مشاورينو د کتنې لپاره ولېږل شوه.يوه برخه يې نظار شورا ، پنجشير ته ولېږدول شوه او پاتې برخې ته يې اور واچول شو.

په هر ډول، د خاد اسنادو له منځه وړل په خپله ددې ښکارندوی دي، چې په افغانستان کې د جګړې سرغړوونکو د هغې محکمې د جوړېدو وېره احساس کړې وه،چې په هېواد کې د جګړې جنايتونه څېړي.

هغوی له هغو جنايتونو څخه پوره خبرتيا لرله،چې خپله يې مسول ګڼل کېدل. ځکه دمحکمې د راتلونکي کار دګډوډۍ لپاره،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جرم د ټولو اسنادو او څرکونو د بشپړې له منځه وړنې په لټه کې شول.

خو له دې سره سره، له کابل څخه مسکو ته د خاد او کی، جي، بي د زیاتو اسنادو لېږدونه او همدارنګه د افغانستان د غمیزې په باب د کی، جي، بي په ارشیف کې د شتو اسنادو هغې سرچینې سره چې د جنایتکارانو د محاکمې لپاره، د اسنادو او نښو نښانو د راټولولو مسولیت پر غاړه اخلي، د روسیې د همکارۍ اهمیت په ګوته کوي. په اوسنیو شرایطو کې داسې یو ډول همکارۍ شونې نه برېښي.

څه شی چې ښکاره دی دادی، چې د غمیزې لیدونکي اوس هم ژوندي دي او پر بدن یې د شکنجې داغونه ښکاري. د محاکمې ځنډول، د جنایت د زیاتو اسنادو او شواهدو د له منځه تللو سبب ګرځي. د اسنادو د راټولولو کومه ځانګه، چې مخکې مو ورته اشاره وکړه، کولای شي د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د اسنادو د راټولولو د یوې خبرتیا له لارې، له هېوادوالو او بهرنیو سرچینو څخه د اړوندو اسنادو او مدارکو د رالېږلو غوښتنه وکړي.

دا ځانګه د(ب،ن،س)، (م،م،م) د بشري حقوقو کمیسیون، د(ن،م،س) کمېټې او په سلګونو ناحکومتي سازمانونو (ان،جي،او)ګانو له لارې، چې په افغانستان کې د شلکلنې جګړې په بهیر کې یې له نږدې نه دا بدمرغه پېښې لیدلي، کولای شي خپل ارشیف بډایه کړي.

ګڼ شمېر پخواني سیاسي بندیان، چې د سړې وژونکو خادستانو له خوا له سختو ناوړه انساني شکنجو سره مخامخ شوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي، کمونيستانو د سختو او له شرمه ډکو جنايتونو ژوندي شاهدان ګڼل کېږي.

په زرګونو ښاري او کليوال وګړي، چې د ښارونو او کليو د بمبارۍ پر وخت د بېګناه ملکي وګړو د وژنې او د ملکي سيمو د ورانۍ ليدونکي وو، د افغاني او شوروي کمونيستانو د جنايتونو ژوندي او غوره اسناد ګڼل کېدی شي.

د اسنادو د راټولولو څانګه به له هيلې سره سم لاسته راغلي اسناد او شواهد د ملي او يا نړيوالې محکمې په واک کې ورکړي.

ج: د راجستر څانګه:

دا څانګه به د ا.خ.د.ګ د مشرانو او نورو تورنو کسانو، چې د نړۍ په ګوټ ګوټ کې خواره شوي دي، د پېژندنې او د سيمې د تثبيت دنده ولري.

دا څانګه به د ا.خ.د.ګ د منسوبينو، د سياسي بيرو، مرکزي کمېټې غړو، د ملکي او پوځي خاد، د پوځ لويو صاحب منصبانو، د څارندوی لويو افسرانو او د انقلابي محکمې او انقلابي څارنوالۍ غړو په هکله او هغه تورونه، چې پر دوی لګېږي، د دې ټولو په باب ښه پوره معلومات راټول کړي.

د دې کسانو د هر يوه نسبتي دوسيه به د څانګې ارشيف کې خوندي شي او د غوښتنې پر وخت به ملي يا نړيوالې محکمې ته ورکړای شي.

طالبانو په هېواد کې د جګړه ييزو موخو د يوه لوري او د مرکزي دولت د جوونکي په توګه، د يو شمېر فرصتونو په ترلاسه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو سره په افغانستان کې د کمونیستانو د جنګي جنایتونو د څېړنې موضوع را برسېره کړې ده.

((د ۱۹۹۹ز کال د جون پر ۲مه نېټه د طالبانو د کورنیو چارو وزیر له خلکو نه وغوښتل، چې په افغانستان کې د جنایت مسولو کمونیستانو په لټون او نیونه کې دې له حکومت سره مرسته وکړي.))[۱]

[۱]- د افغانستان اخبار مجله، ۱۹۹۹م کال، ۸۲مه ګڼه، ۱۸مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دويم څپرکی
دمحکمې جوړونه او دجنايتکارانو
ببرته سپارنه
لومړی- دمحکمې جوړلو څرنګوالی:

لکه څنګه چې مخکې مو يادونه وکړه، د جنايتکارانو دمحاکمې دنده کېدی شي، ملي اويا نړيوالې محکمې ته وسپارل شي.

(ب،ن،س) په افغانستان (۱۹۹۵م کال) کې دبشر حقوقو په باب د خپل راپور په سريزه کې ليکي: (...په افغانستان کې دبهرنيو ځواکونو له خوا د بشرحقوقو غميزې ته د سون توکي ورکړل شوي دي. هغوی هغه هېواد ته ډول ډول وسلې ورلېږي، چې د بشرحقوقو څخه سرغړونه په کې دود وه. هغو هېوادونو چې دا وسله يې رالېږله يوه ورځ هم سرخپل ګرېوان ته کښته نه کړ، چې دوژنې او ړنګونې دا توکي څرنګه کارول کېږي. (ب،ن،س) پر نړيوالې ټولنې غږ کوي، چې په افغانستان کې دبشر حقوقو په باب خپل مسوليت ومني اود جګړې له ټولو خواوو څخه غواړي، چې نورې سرغړونې ونه کړي.

ربښتيا خبره داده، لکه څنګه چې څرګنده ده، دلويو لاسوهونکوهېوادونو وسله په افغانستان کې د غميزو د رامنځته

(c) ketabton.com: The Digital Library

کېدو سبب ګرځېدلي، نو ځکه خو هغوی باید د جنایتکارانو د محاکمې مسولیت هم احساس کړي.

(ب،ن،س) په داسې حال کې، چې د افغانستان د غمیزې په باب خبرې کوي، خو نړیوالې محکمې ته د جنایتکارانو د راکاږلو په اړه غلې پاتې کېږي.

که چېرې محاکمه په نړیواله کچه مطرح شي، د (م،م،م) ټول غړي د ژنیو کانوانسیونونو له مخې دنده لري، چې پر جنایت تورن کسان نړیوالې محکمې ته وسپاري، خو کله کله بیا د سیاسي کتنو له مخې دې دندو ته چندان ارزښت نه ورکول کېږي.

که چېرې محکمه (د نورنبرګ محکمې غوندې) په نړیواله کچه، له غوښتنې سره سم په لنډمهالې بڼه دایره شي، ان د محکمې د رسمي دندې تر پایته رسېدو او د جرم تر پېښېدو څخه زیات کلونه وروسته هم، پر جنایت تورن کسان د ملي محکمو له خوا محاکمه کېدی شي. تر دویمې نړیوالې جګړې وروسته د ملي محکمو له خوا د نړۍ په ګوټ ګوټ کې د نازي مشرانو محاکمه روانه ده.

په دوو وروستیو کلونو کې د دویمې نړیوالې جګړې څو تنه جنایتکاران، چې د لاتیني امریکا هېوادونو ته تښتېدلي وو، اسرائیلو، فرانسې او ایټالیا ته د محاکمې لپاره واستول شول.

((د ۱۹۹۲ز کال د مې پر ۸مه نېټه د ((هیریش پرپیکه)) په نوم یو الماني نازي، چې ۸۲ کلن و، په ارجنټاین کې ونیول شو او محکمې ته وسپارل شو.

تورن په ایټالیا کې د اس،اس، د قومندان په توګه، پوره ۵۲ کاله وړاندې د ۱۹۴۴ز کال د مارچ پر ۲۴مه نېټه د هغه هېواد

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمقاومت ځواکونو له خوا د ۳۳تنو نازي سرتېرو د وژنې په تور، روم ښار ته نږدې ۳۳۵تنه بېګناه ملکي ایټالویان وژلي وو.))[۱]

افغانستان تر هغه وخته پورې، چې په نړیوال ډګر کې دیوه پراخ باوره ملي حکومت خاوند شوی نه وي، د نړیوالې ټولنې په مرسته د جګړې جنایتکارانو دمحاکمې لپاره د یوې نړیوالې محکمې د جوړولو غوښتنه نه شي کولای. ددې ډول محکمې دجوړولو پرېکړه باید د(م،م،م) دامنیت شورا له خوا وشي. دا پرېکړه هغه وخت کېدی شي، چې افغان حکومت په (م،م،م) کې ښه پاخه دوستان ولري، که چېرې افغانستان د جنایتکارانو د محاکمې خبره پر داسې یومهال راپورته کړي، چې دسزا نړیواله محکمه[۲] جوړه شوې وي، هغه وخت نو کولای شي، پرته له دې چې په دې برخه کې نړیوال سیاست له ناوړه هیلو څخه اندېښنه ولري، د دعوې د څېړنې لپاره له دې نړیوالې سرچینې څخه مرسته غواړي، ددې کار لپاره شرایط دا دي، چې افغانستان د سیاسي ثبات او د نړیوال باور ترلاسه کولو سره سم، د روم تړون چې پر ۱۹۹۸زکال تدوین شوی و، لاسلیک کړي.

په هرډول! کله چې د جزا نړیوالو محکمو طرحې عملي شوې نه وي او افغانستان د جګړې پر جنایتونو تورنو کسانو مسله نړیوال ډګر ته راوکاږي، نو په دې برخه کې باید (کارپیل کې) ډېر پام وشي، ځکه چې په نړیواله کچه دیوې ځانګړې محکمې دجوړولو هدف یوازې د جګړې د افغاني لوري تورن کسان دي، نه

---

[۱]- عقاب اریانا مجله، ۱۹۹۲زکال، ۵،۲ګڼه.

[۲]- د جزانړیوال دېوان،لومړۍ برخې،دویم څپرکی، ۱۸مخ ته دې مراجعه وشي، د جزا نړیوال دېوان به پر ۲۰۰۱او یا ۲۰۰۲زکال جوړ شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دجګړې د شوروي خوا مجرمين. کله چې په نړيوال کچ د افغانستان جګړې د جنايتکارانو مسله مطرح کېږي، په نامستقيم ډول د پخواني شوروي يو شمېر واکمن هم د پېښې برخوال ګڼل کېږي.

د افغانستان دجګړې ډېر طراحان اوس هم د فدرالي روسيې په اداري نظام (حکومت، پارلمان او استخباراتو) کې پوره اغېز لري. دا کسان اوس هم د افغاني کمونيستانو ملاتړي ګڼل کېږي او په افغانستان کې د کمونيستانو د جنايتونو د څېړنې لپاره د يوې نړيوالې محکمې له جوړېدو سره مخالف دي.

ځکه نو ددې زيات اټکل شته، چې روسيه به په امنيت شورا کې له خپل (ويټو حق) څخه ګټه پورته کړي او افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو دمحکمې د جوړېدو مخالفت به وکړي. امريکا به هم له روسيې سره د دوستانه اړيکو دلرلو له کبله د محکمې جوړېدل ونه ومني، ځکه نو تر هغه پورې چې نړيوال سياست مناسب لوری غوره کوي، په نړيوال ډګر کې بايد تر هرڅه لومړی د افغاني جنګي جنايتکاراتو موضوع مطرح شي او د شوروي جنايتکارانو د محاکمې لپاره يو مناسب وخت ته منتظر شو.

پورتنۍ ستونزې اودا سې نور پرابلمونه موږ د بېته اړ باسي، چې په ملي کچه دا مسله مطرح کړو. ((په نړيواله ټولنه کې عمومي لېوالتيا دا ده، چې د نړيوالو مجرمينو څېړنه دولتونو ته راجع کېږي نه نړيوالې ټولنې ته.))[1]

[1] –ژان کامبه کو، نړيوال عمومي حقوق، پاريس، ۱۹۹۳ز کال، ۳۱۵مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویدیز هېوادونه په یوازې توګه په افغانستان کې دجګړې د جنایتکارانو له قضایي څېړنو سره لېوالتیا لري. دبي، بي، سي راډیو دې خبر ته پاملرنه وکړئ:

((داسلامي حزب قوماندان زرداد خان دکابل جلال اباد پر لویې لارې باندې دطالبانو تروا کمنۍ وروسته، له افغانستان نه وتښتېد او انګلستان ته یې پناه یوړه، د انګلستان یوې محکمې هڅه کوله له ده څخه د کابل-جلال اباد لویه لاره کې د کړو جنګي جنایتونو له کبله پوښتنه او ګروېږنه وشي.))[1]

په افغانستان کې باید دجګړې د جنایتکارانو محاکمه د یوملي حکومت لومړنۍ دنده وي. ځکه چې د وخت تېرېدل دجنایتکارانو په ګټه دي؛ د وخت په تېرېدو سره ډېر اسناد او شواهد له منځه ځي او مجرمینو نه د پوښتنې هغه ګرمې ولولې همداسې نه پاتې کېږي. په ملي کچه پر جنایت تورنو کسانو د محاکمې لپاره دوه الټرنیټېفونه شته:

- ✓ د هغې لومړنۍ لویې جرګې د پرېکړې پربنسټ دیوې ځانګړې محکمې جوړول، لکه دهېواد د اساسي قانون دتدوین لپاره، چې جوړېږي او بحث پرې کېږي.
- ✓ ددې محکمې غړي کېدی شي، دلویو جرګو له غړو څخه غوره شي.

ددې کار ښه والی دادی، چې محکمه د خپلو دندو په سرته رسولو کې، د هغه ملت اراده څرګندوي، چې دوو لسیزو کې د کورنیو او بهرنیو دښمنانو له دښمنۍ سره مخامخ و.

(1)- بي، بي، سي، راډیو، پښتو پروګرام، ماښامنۍ خپرونه، ۲۰۰۰زکال د اګست۳مه نېټه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوې محکمې ته د تورنو کسانو په سپارنه کې(چې وروسته به ورته اشاره وکړو) اوسنۍ ستونزې د روسیې په چلند پورې تړلې دي، ځکه چې روسیه د زیاتو تورنو کسانو سیاسي ملاتړې ګڼل کېږي، دا کار به افغان چارواکي اړ کړي، چې یو زیات شمېر تورن کسان په غیابي ډول محاکمه کړي.

نړیوال کانوانسیونونه د محکمې د حکم تطبیق، (ملي وي که نړیوال) د هېوادونو دنده ګڼي. د لندن د ۱۹۴۵ز کال د اګست ۸مې نېټې تړون د جګړې جنایتکارانو ته سزا ورکول د کورنیو حقوقو سیستم ته راجع کوي. په دې حالت کې نو دولتونه په دوو کټه-ګوریو وېشل کېږي:

- کله چې د یو دولت اتباع د جګړې قربانیان وګڼل شي.
- کله چې د یو دولت اتباع پر جنګي جنایتونو تورن وي.

دویم: د جنایتکارانو سپارنه:

د دې بحث ترپیل د مخه به ښه داوي، چې لو ستونکي پر جنایت تورن شخص سپارنې او د جنایتکار سپارنې ترمنځ توپیر وپېژني.

د تورن سپارنه د محکمې پر وړاندې د هغه د حاضرېدو لپاره مطرح کېږي، خو د جنایتکار سپارنه د محکمې حکم تر صادرېدو وروسته، د بحث موضوع ګرځي.

په افغانستان کې پر جنایتونو تورنو کسانو زیات شمېر په روسیې او د منځنۍ اسیا په نورو هېوادونو کې، چې هغه هم په روسیې پورې تړلي دي، میشته دي، دا کار د مجرمانو سپارلو لپاره د روسیې د همکارۍ اړتیا څرګندوي، څرنګه چې په افغانستان کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پر شوروي حکومتي مشرانو باندې د جنايتونو تور دی، نو ځکه دا ډول همکاري شونې نه برېښي.
په اروپا کې المان ډېرو تورنو کسانو کوربه دی، هالنډ، ډنمارک، انګلستان، فرانسې او نورو هېوادونو لږ شمېر هغه افغاني کمونيست سياسي مهاجرين منلي، چې پرجنايت تورن دي. د مجاهدينو ډلو اکثره جنګي مجرمين په پاکستان، ايران او ځينې هم په افغانستان کې استوګن دي.
د خپرونو در اپورونو له مخې، افغاني تنظيمونه په پاکستان کې د اعدام شويو کسانو لپاره ځانګړې هديرې لري، څرنګه چې يو شمېر جنايتونه د پاکستان په خاوره کې ترسره شوي دي، يوې اړوندې ملي او يا نړيوالې سرچينې ته دمجرمينو، اسنادو او نورو شواهدو د سپارلو لپاره، ددې هېواد همکارۍ ته هم اړتيا ده.
کله چې په نړيواله کچه دنړيوالې محکمې د جوړولو پرېکړه وشوه، نو بيا دې محکمې ته دمجرمينو د راکاږلو په برخه کې زياتې ستونزې نه شته، خو ددې معکوس يوې ملي محکمې ته د تورنو راکاږلو موضوع دومره اسانه نه ښکاري.
په دې حال کې نو د تورنو کسانو د سپارلو موضوع له دوستو هېوادونو سره، د افغانستان حکومت د خبرو اترو له لارې مطرح کېږي، د افغانستان حکومت بايد په ډېرو برخو کې د تورنو کسانو د نيولو لپاره له معامله کوونکو هېوادونو سره، د مجرمينو د سپارلو تړون لاسليک کړی وي.
هغو تورنو کسانو او محکومينو سره، چې له هېواده تښتېدلي دي، د چلند په برخه کې بايد معامله کوونکي هېواد کې د هغوی حقوقي دريځ ته پاملرنه وشي. درې حالته کېدی شي رامنځته شي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

الف: لومړی دا چې تر نظر لاندې شخص د سیاسي پناه حقوقي اسناد ولري، په بله وینا خپل افغاني تابعیت یې له لاسه نه وي ورکړی.
ب: بل دا چې د تورن یا محکوم له خوا د بهرني تابعیت منل د هغه افغاني تابعیت د سلبېدو سبب نه شي. یانې د معامله کوونکي دولت د تابعیت قانون، افغاني او بهرنی دوه ګوني تابعیت مني.
ج: او یا دا چې د بهرني تابعیت ورکړه، د افغاني تابعیت د له منځه تللو سبب شي، یانې د تابعیت قانون، دوه ګونی تابعیت و نه مني.
له نیکه مرغه، لکه څنګه چې څرګنده ده، تر اوسه پورې ډېرو کمو هغو افغانانو بهرنی تابعیت ترلاسه کړی، چې پر جنایت تورن دي. د هغوی اکثره یې یوازې د سیاسي پناه حقوقي اسناد لري.
په لومړي او دویم حالت کې د افغانستان حکومت له نورو هېوادونو څخه خپل اتباع غواړي، چې تر قضایي څارنې لاندې دي.
دا موخه هغه وخت ترلاسه کېږي، چې افغانستان په نړیوال ډګر کې یو ځواکمن او معتبر حکومت ولري.
له نورو هېوادونو سره د افغانستان نیک اړیکي، د دې سبب ګرځي، چې د تورنو افغانانو د سپارنې په برخه کې د دولتونو تر منځ کوم اساسي شرط و نه ګڼل شي. هغه مهال نو بیا د مجرمینو سپارنه د دوو هېوادونو تر منځ د ښه باور له کبله، له سیاسي پلوه مطرح کېږي، نه له حقوقي پلوه.
په درېیم حالت کې د افغانستان دولت له یو بهرني هېواد څخه د یو داسې بهرني تبعه (چې مخکې یې افغاني تابعیت درلود) د سپارلو غوښتنه کوي، پوره باور دی، چې په دې برخه کې به له زیاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستونزو سره مخامخ شي، ځکه چې د جنايت نړيوال اړخونه پېژندل شوي نه دي، نو په داسې حالت کې هېوادونه، د مجرمينو د سپارنې په برخه کې د نړيوالو کانوانسيونونو له ټينګار سره سره، د خپلو اتباعو ملاتړ لازم ګڼي.
که چېرې د تورنو کسانو محاکمه په نړيواله کچه و پېژندل شي، د مجرمينو د سپارلو د کانوانسيونونو غړي هېوادونه او ان له کانوانسيون څخه بهر هېوادونه (د ژنيو ۱۹۰۷ او ۱۹۴۹م کال) کانوانسيونونو د لومړي نمبر پروتوکول د ۸۸مې مادې له مخې) مکلف دي، چې تورن محکمې ته حواله کړي.
د ژنيو کانوانسيونونه دا دولتونو دنده ګڼي، چې د تورنو کسانو د نيونې او ملي نړيوالې محکمې ته د هغو د سپارنې په برخه کې لاس وکړي. دا يوازې د هغو هېوادونو دنده ده، چې کانوانسيون يې لاسليک کړی دی، بلکې د جرم او جنايت د پېښېدو ځای ته له پاملرنې پرته د نورو هېوادونو دنده نه ده، چې کانوانسيون يې لاسليک کړی دی، بلکې د جرم او جنايت د پېښېدو ځای ته له پاملرنې پرته د نوور هېوادونو دنده هم ده.
که چېرې د کانوانسيون يو غړی هېواد يو تورن يا محکوم شخص ملي او يا نړيوالې محکمې ته ورنه کړي، له کومو عواقبو او يا که په ښکاره ډول وواېو له کومې سزا سره به مخامخېږي؟ نړيوالو تړونونو کې د دې خبرې څه ښکاره نه ده شوې.
ځکه نو په پوره ډول پوهېدی شو، چې د تورنو او محکومينو د سپارلو په باب زياتره د دولتونو اخلاقي دنده مطرح ده، دا اخلاقي دنده کېدی شي، د کانوانسيون د غړو هېوادونو وي او يا تر هغه څخه بهر د نورو هېوادونو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو دې سره سره بیا هم دولتونه د جګړې د تورنو کسانو او محکومینو د سپارنې په برخه کې د خپلو سیاسي غوښتنو له مخې چلند کوي.

د روندا د عامه وژنې زیاتره مسولین پر ۱۹۹۴ز کال (د تورنو کسانو د محکمې د جوړېدو کال) بهر ته وتښتېدل. په افریقایي هېوادونو کې د امنیت شورا اغېز (سیاسي لامل) د دې سبب شو، چې د افریقایي هېوادونو په مرسته د جګړې پر جنایتونو زیاتره تورن کسان، د روندا لپاره نړیوالې محکمې ته وسپارل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پایله

د افغانستان د جګړې د جنایتکارانو محاکمه کول، د افغان ملت یو ستره اړتیا ګڼل کېږي، په دې باب دوه پوښتنې مطرح کېږي:
لومړی دا چې د محکمې حکم باید د کومو مجرمینو په باب وي؟ د کمونیستانو؟ د مجاهدو ډلو د غړیو؟ طالبانو؟ او که د ټولو په باب؟
دویم دا چې محکمه باید څه وخت؟ د کومې سرچینې له خوا جوړه شي؟ د لومړۍ پوښتنې په ځواب کې باید وویل شي، چې پر یوه وخت یوې محکمې ته د کمونیستانو، مجاهدینو او طالبانو حاضرول نه عملي دي او هم منصفانه:
عملي خو ځکه نه دي، چې کېدی شي واکمن حکومت د دوو کینهو او ښیو ډلو (که څه هم د جګړې جنایتکاران وي) له اغېزناکو سیاسي شخصیتونو (کادرونو) سره د نښتو له امله، له کورنیو او بهرنیو لمسونو سره مخامخ شي او خپل سیاسي ثبات چې د ملي هیلې (د جګړې د جنایتکارانو د محاکمې اهمیت) د ترلاسه کولو لپاره، یو مهم توکی دی، له لاسه ورکړي.
دا خبره هم له انصافه لرې ده، چې کمونیستان او مجاهدین دې په یوه کاڼي وتلل شي. سره له دې چې موږ د پر ځله دواړه یو شان ګڼو، خو په حقیقت کې داسې نه دي:
د جګړې د پیل او د جنایتونو د سرته رسولو مسولیت د کمونیستانو پر غاړه دی. همدی وو، چې (انقلاب پر شا نه ځي) شعارونه یې ورکول او په ډېرې بې پروایۍ سره یې د یو بهرني

(c) ketabton.com: The Digital Library

یرغلګر هېواد په ټینګار او ملاتړ د خپلو هېوادوالو پروړاندې سخت جنایتونه ترسره کړل.
ځکه نو دهغوی ناروا او ملت ضد هڅې باید د ټولو وروستنیو ویجاړیو او انحرافاتو اساسي علت وګڼل شي. لومړی باید له کمونیستانو سره حساب کتاب وشي. کله چې زندانونه او دسزا نور ځایونه دې ډول خلکو ته خپله سزا ورکړي او ملت خپلو اصلي دښمنانو ته د سزا له کبله ارامه ساه وباسي، نو نړیوال شرایط به برابر شي، دنورو نوبت به هم ورسېږي.
د دویمې پوښتنې (دمحکمې د جوړولو سرچینه او وخت) په ځواب کې باید په ډاګه کړو ، ترهغه پورې، چې په هېواد کې یو ملي او مرکزي حکومت جوړ شوی نه وي او ملي ثبات په کې ټینګ شوی نه وي، ددې مسلې راټینګول اسانه خبره نه ده. دا چې دنورنبرګ محکمه په خپله دنده کې بریالۍ شوه، علت یې دا و چې د متحدینو له خوا په نیول شوې اروپا کې سیاسي ثبات ټینګ شوی و. که چېرې د طالبانو حکومت د افغانستان د خاورې پاتې برخه ونیسي، د جګړې جنایتکارانو محاکمې لپاره یوه ښه سرچینه ګڼل کېږي، دا سرچینه جنایتکارانو ته د سزا لپاره د نورو سیاسي التړنیتېیفونو لکه (شمال اتحاد او د پخواني شاه جبهه) په اندول، ښه سیاسي او رواني دریځ لري [ځکه چې د شمال اتحاد کمونیستانو ته ((دعمومي ښښنې)) اعلان پر جرم محکوم دی او د شاه جبهې کې یو شمېر کمونیست پلوي لیبرالان راټول شوي، چې په جبهه کې سیاسي سازښتونو ته تیار دي او د پورتنۍ دعوې دطرحې لپاره لازم ملاتړ نه لري].
دا خبره ځو دلیلونه لري. له هغې جملې نه:

(c) ketabton.com: The Digital Library

طالبان د سیاسي اسلام د (جنګیالیتوب) او (انقلابیتوب) اړخونه لري، چې د ملت او شریعت د غوښتنو پر وړاندې هېڅ ډول سیاسي معامله نه کوي.
طالبانو د خپلې واکمنۍ په بهیر کې له کمونیستانو سره ډېر ټینګ، اصولي او سخت چلند کړی او په دې برخه کې یې ښه ازموینه ورکړې ده.
د طالبانو په منځ کې ډېر لږ کسان هغه هم په لیکو کې پر جنګي جنایتونو تورن دي، ځکه نو په لومړي ګام کې باید کمونیستان په یوه ملي محکمه کې محاکمه شي. په نړیواله کچه د جنایتکارانو د محاکمې راپورته کول لوبې ستونزې لري، د دې حل لاره دا ده، چې د افغانستان حکومت نړیواله پېژندنه ترلاسه کړي، د روم د ۱۹۹۸ز کال د تړون، چې د جزا د نړیوال دایمي دیوان د جوړېدو لپاره تدوین شوی، لاسلیک کړي. د روم تړون خپل غړي هېواد ته چې په خاوره کې یې جنایت ترسره شوی وي او یا تورن کس د هغه تبعه وي، د دیوان غونډې ته د غوښتنلیک واک ورکوي.
هېوادپالو، ژمنو او مبارزو شخصیتونو! په هرځای کې چې اوسئ.
د جنایتکارانو د محاکمې تر وخته باید:
هر کال پر افغانستان باندې د شوروي یرغل پر ورځ د روسیې سیاسي نمایندګیو او په بهر کې د افغاني کمونیستانو د مرکزونو پر وړاندې ستري مظاهرې اصلي شعارونه وي.
له کمونیستانو سره خپل ټولنیز اړیکي غوڅ کړئ او هغوی له بشپړ سیاسي او ټولنیز بېلتانه سره مخ کړئ.
د دغه ملي ارمان (د جګړې جنایتکارانو محاکمه) د هېرېدو د مخنیوي لپاره هر اړخیزه تبلیغاتي مبارزه پیل کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لــه هــرې هغــې حکــومتي او نــاحکومتي موسســې ســره چــې د جنايتکارانو د محاکمې لپاره هڅه کوي، مرسته او همکاري وکړئ.

پای

دوکتور م، ع، تره کی
لیون· فرانسه
۲۰۰۰م کال- جولای

(c) ketabton.com: The Digital Library

اخځونه

پەفرانسوي ژبه:

۱. ATTAR FRANK, LEFROIT INT. ENTRE ORDRE ET GHAOS. PARIS ۱۹۹۴
۲. DUPAIGNE BERNSRD.LE UIADE DE L'AFGHANISTAN.LVON ۱۹۸۹
۳. CARREAU DOMENQUE. PUBLIC. PARIS ۱۹۹۳
۴. COMBAC AU JEAN DROIT. PUBLIC. PARIS ۱۹۹۲
۵. DUPUY PIERRE MARIE. DROIT. PUBLIC. PARIS ۱۹۹۳.
۶.MATHIEU JEAN LUC.LA DEFENSE INT. DES DROUTS DEL, HOMME. PARIS ۱۹۹۳.
۷.RUZIE DAVID. DROIT. PUBLIC. PARIS ۱۹۹۴.
۸. TORRELLI MAURICE LE DROIT DE L'ITREVNTION.PARIS ۱۹۹۴.
۹.ZORGBIBE CHARLES. DROIT DEL'ITERVENTION. PARIS ۱۹۸۵.
۱۰. LE MONDE CHRLES. DROIT DE L'ITERVENTION. PARIS ۱۹۸۵.
۱۱. AFGHANISTAN.LA TORTURE DES PRISONNIERS POLITIQUES. LONDON.۱۹۸۲.

پښتو اودري:

۱- زرملوال، غلام محی الدین، پر افغانستان باندې د روسانو وسلوال یرغل.
۲- نیازی، امیدوار: د ۱۳۵۷ ل کال د ثور د اوومې نېټې کودتا عوامل او پایلې، پېښور، ۱۳۶۸ ل کال.
۳- مایوروف، الکساندر: په افغانستان کې رښتیا څه تېر یدل؟ پېښور ۱۹۹۹ ز کال.
۴- عقاب اریانا مجله: ۱۹۹۲ م کال.
۵- ازاد افغانستان مجله: پېښور ۱۹۹۹ ز کال.
۶- البدر جریده: هالنډ چاپ، ۲۰۰۰ ز کال.
۷- دبښنې نړیوال سازمان راپور، لندن، ۱۹۹۳ ز کال.
۸- د بښنې نړیوال سازمان راپور: افغانستان، دبشري حقوقو غمیزې په باب نړیوال مسولیت، لندن، ۱۹۹۵ ز کال.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د محمد اسمعیل یون لنډه پېژندنه

محمد اسمعیل یون د حاجي محمدخان زوی پر ۱۳۴۶ل کال، د لغمان ولایت د الینگار ولسوالۍ دنیازیو په یوې روښنفکري کورنۍ کې زیږېدلی دی. لومړنۍ زده کړې یې د الینگار ولسوالۍ د سلینگار په لومړني ښوونځي کې سرته رسولي دي، تر هغه وروسته کابل ته راغی او په خوشال خان لیسه کې شامل شو. پر ۱۳۶۲ل کال له نوموړې لیسې څخه په دویم نومره بریالی او پر ۱۳۶۷ل کال د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي د پښتو څانگې محصل شو. پر ۱۳۷۰ل کال له نوموړې څانگې څخه اول نومره بریالی او پر همدې کال بېرته د پښتو څانگې د کدر غړی شو. پر ۱۳۸۵ل کال په نوموړې څانگه کې د ماسترۍ دوره پیل شوه، یون په ډېر ښه او بریالي ډول دا دوره پایته ورسوله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

محمد اسمعیل یون له ۱۳۷۰ل کال څخه بیا تر ننه پورې د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي تدریسي غړی او د(پوهندوی) علمي پوړی ته رسېدلی دی، پر استادۍ سربېره، استاد یون د ((کابل پوهنتون))، ((هیلې)) او((شمشاد))مجلو د چلوونکي دنده هم په ښه ډول ترسره کړې ده. په پېښور کې د چاپېدونکې ((معارف)) مجلې کتونکی غړی هم و. همدارنګه د یو شمېر نورو چاپي خپرونو همکار هم پاتې شوی دی.
استاد یون پر ۱۳۸۱ل کال، په جلال اباد کې بېړنۍ لویې جرګې ته د ختیزو ولایتونو د انتخاباتو د دفتر مشر شو، د دې جرګې لپاره تر ټاکنو وروسته د جرګې غړی، بیا د جرګې د غړو له خوا د بېړنۍ لویې جرګې د لومړي منشي په توګه انتخاب شو. استاد یون په دې جرګه کې تر خپل وروستي وسه خپل ملي او تاریخي مسولیت ادا کړ او د هېواد د ښمنه عناصرو د توطیو مخه یې ونیوله.
تر دې جرګې وروسته، کله چې د افغانستان د اساسي قانون د تدوین بهیر پیل شو، نو استاد یون بیا د دې بهیر لپاره د ختیزو ولایتونو د دارالانشاد دفتر مشر وټاکل شو. په ختیزو ولایتونو کې د اساسي قانون د لویې جرګې لپاره انتخابات هم د همدې دفتر له خوا ترسره شول استاد یون د اساسي قانون د تصویب په لویه جرګه کې د نوموړې جرګې د دارالانشا د غړي په توګه خپل فعال رول ادا کړ. ټاکل شوې وه، استاد یون په ختیزو ولایتونو کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغانستان د جمهوري رياست لپاره د عمومي ټاکنو د دفتر مسول شي، خو په کابل کې د لويو جنګسالارانو او ځينو تنظيمي مشرانو له خوا پر حکومت او ملګرو ملتونو د زيات فشار له امله له کاره ګوښه شو.ملګرو ملتونو(UNAMA) استاد يون ته وړانديز وکړ، چې په کابل کې به تر دې لوړه دنده درو سپارو، خو استاد يون ونه منله او خپلې استادۍ ته يې دوام ورکړ.

درې کاله وروسته يې د ځينو ملګرو په زيات ټينګار او غوښتنه، د جمهوري رياست د ملي امنيت شورا په دفتر کې د فرهنګي چارو د رياست دنده ومنله او په کابل پوهنتون کې پر استادۍ سربېره لا تر اوسه دا دنده پر مخ وړي.استاد يون پر ۱۳۸۵ل کال د افغانستان او پاکستان د امن ګډې جرګې لپاره د افغانستان له خوا د منشي په توګه غوره شو او دا دنده يې هم په ښه ډول ترسره کړه.

استاد يون د خپلو اکاديميکو ليکوال په توګه په تېرو شلو کلونو کې ګڼ شمېر فرهنګي او ټولنيز خدمتونه ترسره کړي، په ګڼو چاپي، راديويي او ټلويزيوني مرکو کې يې د واقعيتونو او حقايقو د څرګندېيان له امله د خلکو په زړونو کې ځای نيولی دی. که څه هم ډېر خلک د يون ليکنې، مرکې او نظريات خوښوي، خو يو شمېر داسې خلک هم شته، چې د يون سرسختي مخالفين دي. د هغه ملي او ګټورو نظرياتو ته هم غلط رنګ او تعبير ورکوي، دا ډول اشخاص، چې اکثره يې زورواکي او د سياسي ډلو ټپلو غړي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

مشران دي، د استاد یون نظریات خپلو شخصي او تنظیمي ګټو ته خطر بولي، نو ځکه یې په ټینګه مخالفت کوي زه د دې شاهد یم، هر کله چې یون کومه لیکنه او مرکه کړې، نو دده پر وړاندې یې مثبت او منفي غبرګونونه دواړه راپارولي دي، منفي غبرګونونه اکثره وخت د هغو اشخاصو او ډلو له خوا وي، چې په تېر کړکېچن سیاسي بهیر کې یې ډېرې نامشروع ګټې ترلاسه کړي او ځانونه یې مطرح کړي دي.

مثبت غبرګونونه اکثره د ولس د مشرانو، روښنفکرانو او نورو مخورو له خوا وي، خو استاد یون په دغسې سختو اغزنو او تنګو شرایطو کې بیا هم خپل فرهنګي، سیاسي او ټولنیز کار ته دوام ورکوي.

دا اوسنی فرهنګي کار، چې تاسو یې اوس په مسلسل ډول ګورئ، دا د تېرو شلو کلونو کارونه دي، چې له تېر یو نیم کال راهیسې پرې په منظم ډول کار شوی، اوډل شوي او دا دی ستاسو مخې ته اینبودل کېږي، په داسې یو دولتي دفتر کې چې بوختیاوې په کې ډېرې وي، د منظم او ستر فرهنګي کار سرته رسول اسانه کار نه دی.استاد یون پر خپلو فرهنګي کارونو سربېره د ګڼو فرهنګي ټولنو د غړي، همکار او موسس غړي په توګه هم خپل فرهنګي رول ادا کړی، په پېښور کې یې د دوو المان مېشتو فرهنګي ټولنو (د افغانستان د کلتوري ودې ټولنې) او (د پښتني فرهنګ د ودې

(c) ketabton.com: The Digital Library

پراختیا ټولنې) د همکار په توګه د بېلابېلو لیکوالو په لسګونو اثار، ایډیټ او چاپ کړي دي دغه راز یې په سلګونو کورنیو مشاعرو، ادبي غونډو او سیمینارونو کې ونډه اخیستې ده، خپله یې هم په لسګونو مشاعرې، سیمینارونه او علمي ورکشاپونه جوړ کړي دي.

سربېره پر دې، په یو زیات شمېر، ملي او نړیوالو کنفرانسونو کې یې په ښه ډول د خپل هېواد استازي کړې ده. دلته به یې د اثارو یادونه وکړو:

اثار

الف- پنځونې:

کتاب نوم	خرنګوالی	چاپکال
• متکور	لومړۍ شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• په اورونو کې سندرې	دویمه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷

ب- راټولونې:

• هیلې	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• نیمګړي ارمانونه	د حیران شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د لوونو فصل	ګډه شعري ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د نازو انا یاد	د سیمینار د لیکنو ټولګه	دویم ۱۳۸۷
• د استاد الفت نثري کلیات	د استاد الفت نثرونه	دریم ۱۳۸۷
• سیندونه هم مري	د اسحق ننګیال شعري منتخبات	دویم ۱۳۸۷

ج- ژباړنې:

• د ټولنپوهنې له نظره: په افغانستان کې د واک جوړښتونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپوهنوال روستارتره کي اثر دويم ۱۳۸۷

- .د افغانستان فرهنګي ميراثونو ته يوه کتنه

د نينسي دوپرې اثر دويم ۱۳۸۷

- په افغانستان کې د جګړې جنايتکارانو محاکمه

د پوهنوال روستار تره کی اثر دويم ۱۳۸۷

د- يونليکنې:

- د اماراتو سفر د اماراتو يونليک دويم ۱۳۸۷
- که يون دی يون دی د اروپا يونليک لومړی ۱۳۸۷
- دپنټاګون ترڅنډو د امريکا يونليک لومړی ۱۳۸۷

هـ- خبرني او شننې:

- د محمدګل خان مومند اند و ژوند ته يوه لنډه کتنه دويم ۱۳۸۷
- استاد زيار د پښتني فرهنګ يو ځلاند ستوری دويم ۱۳۸۷
- دکابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي پښتو کتابښود دويم ۱۳۸۷
- د افغانستان فرهنګ ته اوښتي زيانونه دويم ۱۳۸۷
- د پښتو شعر هندسي جوړښت شپږم ۱۳۸۷
- له افغانستانه د مسلکي کادرونو د فرار عوامل دويم ۱۳۸۷
- ساينسي پرمختياوې دويم ۱۳۸۷
- بيړنۍ لويه جرګه ولسواکي او زورواکي دويم ۱۳۸۷
- انديال خوشال لومړی ۱۳۸۷
- هيله د خپلو سريزو په لمن کې لومړی ۱۳۸۷
- کلتوري يون لومړی ۱۳۸۷
- فرهنګي فقر لومړی ۱۳۸۷
- مرکه او مرکې لومړی ۱۳۸۷
- خوشال په خپل ايډيال لومړی ۱۳۸۷

(c) ketabton.com: The Digital Library

- دکتابونو په وړمو کې لومړی ۱۳۸۷
- افغانستان په سیاسي کړلېچ کې لومړی ۱۳۸۷
- پښتو لیکنی سمون لومړی ۱۳۸۷
- اوسنۍ رسنۍ لومړی ۱۳۸۷
- که نړیوال ماته وخوري؟ لومړی ۱۳۸۷

خدای(ج) دې استاد یون ته ډېر عمر ورکړي او جرئت دې ورته هم تاند لري، الله(ج) دې دی له هر ډول بدو بلاوو وژغوري، په فرهنګي کارو زیار کې ورته د نور زغم او سېلۍ هیله لرم.

په درناوي

وفاالرحمن وفا

کابل- افغانستان

(c) ketabton.com: The Digital Library

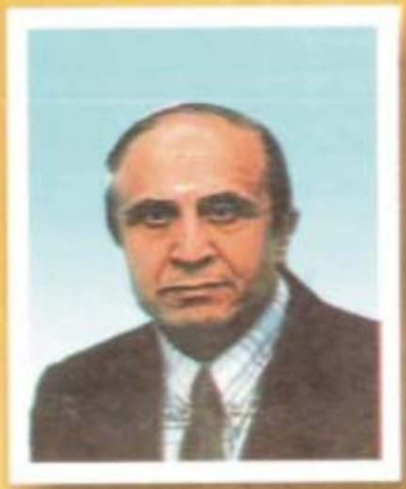

Trail of war criminal in Afghanistan

Written by:

Professor Dr. M. Osman Taraky

Translated to pashto by:

M. Ismael yoon

ISBN 978-9936-500-16-7

9 789936 500167 >

د خپرونو لړ: (۱۷)

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library